

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**ÜST-DÜZEY KİŞİLİK VE YAŞAMDA ANLAM: TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN
ROLÜNÜN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ**

NUR DEMİRBAŞ

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER**

DOÇ. DR. ESRA İŞMEN-GAZİOĞLU

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2014

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**ÜST-DÜZEY KİŞİLİK VE YAŞAMDA ANLAM: TEMEL PSİKOLOJİK
İHTİYAÇLARIN ROLÜNÜN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE
İNCELENMESİ**

NUR DEMİRBAŞ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER

DOÇ. DR. ESRA İŞMEN-GAZIOĞLU

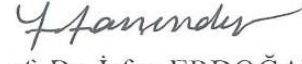
TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2014

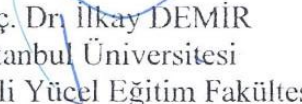
2502100103 Öğrenci numaralı Nur DEMİRBAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 24/06/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler programında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Doç. Dr. Esra İŞMEN-GAZİOĞLU
(Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yard. Doç. Dr. Yasemin DERELİOĞLU
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. İlkay DEMİR
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yard. Doç. Dr. Mustafa OTRAR
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Bu tezin kurgulanması ve yazılmasında birçok kişinin katkısı ve desteği olmuştur. Her zaman olumlu, yapıcı ve teşvik edici yaklaşımlarıyla doktora eğitimim süresince ders aldığım bütün hocalarıma bu tezin oluşmasındaki katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora eğitimim süresince her dersini büyük bir merak, ilgi ve hayranlıkla takip ettiğim değerli hocam Doç. Dr. Esra İŞMEN-GAZİOĞLU'na gerek tezimin yapılandırılması aşamasında gerekse zorlu bir dönemden geçtiğim bu süreçte daima yanımda olduğunu hissettirerek beni her daim motive ettiği için en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tezin kurgusunda ve istatistiksel analizlerinde her an yardımına koşan YEM'i öğrenmemi sağlayan arkadaşım Doç. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK'e bu tezin üzerindeki emeği, tezimi güçlendirici eleştirileri ve dostluğu için teşekkür ederim.

Yaşamımdaki anlamı derinlemesine sorguladığım zorlayıcı bir zamana tekabül eden bu tez sürecinde her daim yanımda olan yeniden anlam yaratmamı sağlayan adımı saymadığım tüm arkadaşlarıma özellikle de Fügen ÇAPAROĞLU'na teşekkür ederim. Yine hayatımın her anında hep bir adım arkamda hissettiğim anneme, babama ve kardeşlerime sonsuz teşekkürler...

Bu tezin hazırlanmasında, zorlandığım her aşamada sadece teknik olarak yardımcı olmakla kalmayıp varlığı, içtenliği, sevgisiyle bana güç veren, her defasında bıkmadan usanmadan beni yeniden motive eden "olmasaydı, asla bu sürecin sonunu getiremezdim." dediğim Birol ÇELİK'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Bu araştırmanın yapılmasında en önemli katkıyı sağlayan, sorulara doğru ve içten cevap veren Profilo Anadolu Teknik Lisesi ve Kâğıthane Anadolu Lisesi öğrencilerine çok teşekkür ederim.

Nur DEMİRBAŞ

ÖZET

ÜST-DÜZEY KİŞİLİK VE YAŞAMDA ANLAM: TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN ROLÜNÜN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ

Bu araştırmanın amacı, üst-düzey kişilik ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracılık rolünün test edilmesidir. Araştırma iki farklı çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışma grubu, araştırmada kullanılan ölçme araçlarının lise öğrencileri için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmak üzere 338 lise öğrencisinden oluşmaktadır. İkinci çalışma grubu ise önerilen yapısal eşitlik modellemesinin test edilmesi amacıyla 360 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında Beş Faktör Kişilik Ölçeği, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği ve Yaşamda Anlam Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS ve LISREL istatistik programları kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve Yaşamda Anlam Ölçeği'nin lise öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Lise öğrencilerinin üst-düzey kişilik yapıları ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Lise öğrencilerinin üst-düzey kişilik yapıları ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü yoktur. Ancak esneklik ve yaşamda anlam arayışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkili bulunmuştur. Durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasında ise, anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu model her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir. Araştırma bulguları ve sınırlılıkları tartışılmış bu bağlamda araştırmacı ve psikolojik danışmanlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: beş faktör kişilik, üst-düzey kişilik, durağanlık, esneklik, temel psikolojik ihtiyaçlar, yaşamda anlam, lise öğrencileri.

ABSTRACT

HIGHER-ORDER PERSONALITY AND MEANING IN LIFE: EXAMINATION THE ROLE OF BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS WITH STRUCTURAL EQUATION MODELING

The purpose of this study is to test the role of mediating effects of basic psychological needs in the relationship between higher-order personality and the meaning in life. By examining the two groups participated in the study. The first group consists of 338 high school students to analyze the validity and reliability of the measuring instruments used in the study. In the second group 360 high school students participated to study for testing the proposed structural equation modeling. In order to gather data, Big Five Inventory, Basic Psychological Need Satisfaction Scale and the Meaning in Life Questionnaire were used. The data were analyzed by using SPSS and LISREL.

Results showed that, Big Five Inventory and the Meaning in Life Questionnaire are valid and reliable tools for gathering data from high school students. The results revealed that satisfaction of basic psychological needs fully mediated the relationship between higher-order traits and presence of the meaning in life in high school students. Satisfaction of basic psychological needs did not mediated the relationship between higher-order traits and search of meaning in life in high school students. However results also showed a significant positive relationship between plasticity and search of meaning in life. On the other hand, no significant relationships were found between stability and search of meaning in life. The model did not differ significantly according to gender. The results and limitations of the study were discussed and recommendations have been provided to the psychological counselors.

Key Words: five factor personality, higher-order traits, stability, plasticity, basic psychological needs, meaning in life, high school students.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU.....	1
1.2. AMAÇ/ HİPOTEZLER.....	8
1.2.1. Hipotezler	8
1.3. ÖNEM.....	9
1.4. SAYILTILAR.....	10
1.5. SINIRLILIKLAR.....	10
1.6. TANIMLAR	11
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALANYAZIN VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	13
2.1. KİŞİLİK.....	13
2.1.1. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı	13
2.1.1.1. Beş Faktör Kişilik Yaklaşımı/Modeli	15
2.1.1.1.1. Dışadönüklük (Extraversion).....	16
2.1.1.1.2. Uyum (Agreeableness)	17
2.1.1.1.3. Öz-Denetim (Conscientiousness)	18
2.1.1.1.4. Nörotisizm (Neuroticism).....	19
2.1.1.1.5. Gelişime Açıklık (Openness To Experience)	20
2.1.1.2. Beş Faktör Yaklaşımı'nın Cinsiyet ve Yaş Değişkeni İle İlişkisi.....	21
2.1.1.3. Beş Faktör Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler.....	23
2.1.1.3.1. Üst-Düzey Kişilik	25
2.1.1.3.1.1. Durağanlık	28

2.1.1.3.1.2. Esneklik	29
2.2. YAŞAMDA ANLAM.....	30
2.2.1. Yaşamda Anlamın Varlığı ve Yaşamda Anlam Arayışı	34
2.3. YAŞAMDA ANLAM VE KİŞİLİK	36
2.4. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR	37
2.4.1. Öz-Belirleme Kuramı (ÖBK).....	38
2.3.1.1. İçsel Motivasyon.....	39
2.3.1.2. Dışsal Motivasyon	40
2.4.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Kültürel Bağlam.....	42
2.5. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR VE KİŞİLİK	44
2.6. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR VE YAŞAMDA ANLAM	44
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	46
3. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	46
3. 2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	46
3.2.1. Birinci Çalışma Grubu	46
3.2.2. İkinci Çalışma Grubu	46
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	47
3.3.1. Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ).....	47
3.3.1.1. <i>Beş Faktör Kişilik Ölçeği-Lise Formu (BFKÖ-LF) Uyarlama Çalışması</i>	47
3.3.1.1.1. BFKÖ-LF'nun Geçerlilik Çalışması.....	48
3.3.1.1.1.1. BFKÖ-LF'nun Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)	48
3.3.1.1.1.2. BFKÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	50
3.3.1.1.2. BFKÖ-LF Güvenirlik Çalışması.....	52
3.3.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (TPIÖ)	52
3.3.2.1. <i>Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği Lise Formu (TPIÖ-LF)</i>	53
3.3.3. Yaşamda Anlam Ölçeği (YAÖ)	53
3.3.3.1. <i>Yaşamda Anlam Ölçeği- Lise Formu (YAÖ-LF) Uyarlama Çalışması</i>	54
3.3.3.1.1. YAÖ-LF'nun Geçerlilik Çalışması.....	54
3.3.3.1.1.1. YAÖ-LF'nun Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ..	54
3.3.3.1.1.2. YAÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).	55
3.3.3.1.2. YAÖ-LF'nun Güvenirlik Çalışması	58
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	59
BÖLÜM IV: BULGULAR	62

4.1. ÖLÇME VE YAPISAL MODEL ANALİZLERİ	62
4.1.1. Tüm Grup Ölçme Modeli Testi	64
4.1.2. Tüm Grup YEM Testi	67
4.2. ÇOKLU GRUP TESTLERİ.....	71
4.2.1. Kadın ve Erkek Grubu Ölçme Modeli Testi	71
4.2.2. Kadın ve Erkek Grubu YEM Testi.....	76
4.2.2.1. YEM'de Çoklu Grup Testleri	81
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
5.1. TARTIŞMA.....	89
5.1.1. “Durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması.....	89
5.1.2. “Durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması.....	91
5.1.3. “Esneklik ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması.....	93
5.1.4. “Esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması.....	94
5.1.5. “Önerilen yapısal eşitlik modeli her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması	95
5.2. SONUÇ.....	95
5.3. ÖNERİLER.....	96
5.3.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	96
5.3.2. Uygulamacılara Yönelik Öneriler	97
KAYNAKLAR	100
EKLER.....	119
EK A: ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLER	119
EK B: ÖLÇME MODELLERİ.....	122
ÖZGEÇMİŞ.....	126

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2 - 1:	Dışadönüklük Etmeninin Özellikleri.....	16
Tablo 2 - 2:	Uyum Etmeninin Özellikleri	17
Tablo 2 - 3:	Öz-Denetim Etmeninin Özellikleri	18
Tablo 2 - 4:	Nörotisizm Etmeninin Özellikleri	19
Tablo 2 - 5:	Gelişime Açıklık Etmenin Özellikleri.....	20
Tablo 2 - 6:	Farklı Kişilik Yaklaşımlarına Göre Faktör (α) ve (β)	27
Tablo 3 - 1:	BFKÖ-LF Maddelerinin $\bar{X}$, SS ve Döndürme Sonrası Faktör Yükleri.....	49
Tablo 3 - 2:	BFKÖ-LF'nun Parsellerinin Faktör Yükleri (λ), t ve R ² Değerleri	51
Tablo 3 - 3:	BFKÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri	52
Tablo 3 - 4:	YAÖ-LF'nun Maddelerinin $\bar{X}$, SS ve Döndürme Sonrası Faktör Yükleri.....	55
Tablo 3 - 5:	YAÖ-LF'nun Standardize Edilmiş λ , t ve R ² Değerleri	56
Tablo 3 - 6:	YAÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri	56
Tablo 3 - 7:	YAÖ-LF'nun λ , t ve R ² Değerleri.....	58
Tablo 3 - 8:	YAÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri	58
Tablo 3 - 9:	Model Uyumunu Değerlendirme Ölçütleri	59
Tablo 4 - 1:	Gözlenen Değişkenlerin $\bar{X}$, SS ve Aralarındaki İlişkiler	63
Tablo 4 - 2:	Örtük Değişkenlerin $\bar{X}$, SS ve Aralarındaki İlişkiler	64
Tablo 4 - 3:	Tüm Grup Ölçme Modelinin λ , t ve R ² Değerleri.....	64
Tablo 4 - 4:	Tüm Grup Ölçme Modelinin Uyum İstatistikleri.....	65
Tablo 4 - 5:	Düzeltilme Sonrası-Tüm Grup Ölçme Modelinin λ , t ve R ² Değerleri	66
Tablo 4 - 6:	Düzeltilme Sonrası-Tüm Grup Ölçme Modelinin Uyum İstatistikleri	66
Tablo 4 - 7:	YEM'in λ , t ve R ² Değerleri	67
Tablo 4 - 8:	YEM'in Uyum İstatistikleri	69
Tablo 4 - 9:	Yapısal İlişkiler	69
Tablo 4 - 10:	Dolaylı Etki Ölçümleri	70
Tablo 4 - 11:	Kadın Grubu Ölçme Modeli λ , t ve R ² Değerleri.....	72

Tablo 4 - 12:	Kadın Grubu Ölçme Modeli Uyum İstatistikleri.....	72
Tablo 4 - 13:	Erkek Grubu Ölçme Modeli λ , t ve R^2 Değerleri	73
Tablo 4 - 14:	Erkek Grubu Ölçme Modeli Uyum İstatistikleri.....	73
Tablo 4 - 15:	Çoklu Grup Ölçme Modeli-I λ , t ve R^2 Değerleri	74
Tablo 4 - 16:	Çoklu Grup Ölçme Modeli-I Uyum İstatistikleri	75
Tablo 4 - 17:	Çoklu Grup Ölçme Modeli-II λ , t ve R^2 Değerleri.....	75
Tablo 4 - 18:	Çoklu Grup Ölçme Modeli-II Uyum İstatistikleri.....	76
Tablo 4 - 19:	Kadın Grubu YEM λ , t ve R^2 Değerleri	78
Tablo 4 - 20:	Kadın Grubu YEM'in Uyum İstatistikleri.....	78
Tablo 4 - 21:	Erkek Grubu YEM λ , t ve R^2 Değerleri	79
Tablo 4 - 22:	Erkek Grubu YEM'in Uyum İstatistikleri.....	81
Tablo 4 - 23:	Çoklu Grup YEM λ , t ve R^2 Değerleri	82
Tablo 4 - 24:	Çoklu Grup YEM Uyum İstatistikleri	82
Tablo 4 - 25:	Çoklu Grup YEM-I λ , t ve R^2 Değerleri	83
Tablo 4 - 26:	Çoklu Grup YEM-I Uyum İstatistikleri	83
Tablo 4 - 27:	Çoklu Grup YEM-II λ , t ve R^2 Değerleri	84
Tablo 4 - 28:	Çoklu Grup YEM-II Uyum İstatistikleri.....	85
Tablo 4 - 29:	Çoklu Grup YEM-III λ , t ve R^2 Değerleri.....	86
Tablo 4 - 30:	Çoklu Grup YEM-III Uyum İstatistikleri.....	86
Tablo 4 - 31:	Çoklu Grup YEM-IV λ , t ve R^2 Değerleri.....	87
Tablo 4 - 32:	Çoklu Grup YEM-IV Uyum İstatistikleri	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2 - 1: Hiyerarşik Yapı	24
Şekil 2 - 2: Birbiriyle İlişkili Yapı	25
Şekil 2 - 3: Üst-Düzey Faktörler	26
Şekil 2 - 4: Kişiliğin Genel Faktörü	27
Şekil 2 - 5: Motivasyon Düzeyleri	39
Şekil 3 - 1: BFKÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	50
Şekil 3 - 2: YAÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	55
Şekil 3 - 3: YAÖ-LF'nun Düzeltme Sonrası DFA	57
Şekil 3 - 4: Önerilen Yapısal Eşitlik Modeli.....	60
Şekil 4 - 1: Yapısal Model	68
Şekil 4 - 2: Yapısal Model-Örtük Değişkenler	71
Şekil 4 - 3: Kadın Grubu-Yapısal Model	77
Şekil 4 - 4: Erkek Grubu-Yapısal Model	80

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Psikoloji tarihi incelendiğinde kişiliğin tanımı, kişiliğin dinamikleri ve kişilik gelişiminin en temel çalışma alanlarından bir olduğu görülmektedir. Tüm psikolojik yaklaşımlar kişilik kavramını kendi yaklaşımları doğrultusunda farklı yönleriyle incelemişlerdir. Bu yaklaşımlardan biri olan ayırıcı kişilik özellik yaklaşımı bireysel farklılıkları etmenlere (traitlere) ayırarak açıklamıştır. İlgili yazında etmene dayalı yaklaşımlar içinde en sık kullanılan yaklaşım “Büyük Beşli” ya da “Beş Faktör Yaklaşımı/Modeli” olarak kavramsallaştırılan modeldir. Birçok araştırmacı kişilik özelliklerini açıklamada ve davranışın anlaşılmasında hızlı ve pratik bir çerçeve sunan beş faktör modelinden yararlanmaktadır. Beş faktör modelinin farklı yaş gruplarında ve farklı kültürlerde doğrulanmış olması, modelin evrenselliğini işaret etmektedir. (Aluja, García, Rossier ve García, 2005; Donnellan ve Lucas, 2008; DeFruyt, DeBolle, McCrae, Terracciano ve Costa, 2009; Goldberg ve Somer, 2000; McCrae, Costa, Rukavishnikov ve Senin, 2004; McCrae, Stone, Fagan ve Costa, 1998).

Büyük Beşli, “dışadönüklük (extraversion), uyum (agreeableness), öz-denetim (conscientiousness), nörotisizm (neuroticism) ve gelişime açıklık (openness to experience)” etmenlerinden oluşmaktadır (Costa ve McCrae, 1985; Digman, 1990; Goldberg, 1993). Dışadönüklük etmeni; coşkulu, girişken ve sosyal kişileri, uyum etmeni; şefkatli, nazik, yumuşak başlı, özgeci kişileri, öz-denetim etmeni; çalışkan, kararlı, düzenli, kurallara bağlı kişileri, gelişime açıklık etmeni; değişime, yeniliğe açık ve entelektüel ilgisi yüksek kişileri tanımlamaktadır. Nörotisizm etmeni ise; kaygılı, kendine güvenmeyen, duygusal olarak değişken kişileri ifade etmektedir. Nörotisizm etmenin karşıtı olan etmen “duygusal tutarlılık (stability) olarak adlandırılmıştır. Duygusal tutarlılık, sakin, rahat ve duygusal olarak dengeli kişileri nitelendirmektedir.

Bu etmenler birbirinden bağımsız yapılar olarak teorize edilmiştir (Goldberg, 1993; McCrae ve Costa, 1989). Ancak yapılan araştırmalar (DeYoung, Peterson ve Higgins, 2002; Digman, 1997) beş faktörün aslında birbirinden tamamen bağımsız yapılar olmadığını, bunun yerine daha “üst-düzey faktörler (higher-order factors)” şeklinde adlandırılan yapıda birleştiğini göstermiştir. İlk olarak Digman (1997)

büyük beşlinin üzerinde yaptığı kapsamlı bir çalışma sonucunda bu beşlinin “faktör alfa (α)” ve “faktör beta (β)” olarak tanımladığı iki üst düzey faktörle temsil edilebileceğini söylemiştir. Faktör (α); uyum, öz-denetim ve duygusal tutarlılık; faktör beta (β), dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenlerinden oluşmaktadır. Bu yaklaşımda faktör alfa (α), sosyalleşme sürecini ifade ederken faktör (β), kişisel gelişim ve kendini gerçekleştirme (Maslow, 1965) ile ilişkilendirilmiştir.

DeYoung, Peterson ve Higgins (2002) biyolojik temelleri de dikkate alarak gerçekleştirdikleri bir dizi çalışma sonunda üst-düzye faktör yapısını doğrulamışlardır. Bu çalışma sonucunda, alfa faktörü “durağanlık (stability)”, beta faktörü “esneklik (plasticity)” olarak kavramsallaştırılmıştır. Durağan kişiler, sosyal açıdan uyumlu; esnek kişiler ise yeni fikir ve durumlara açık olarak ifade edilmektedir. Durağanlık, psikoanalitik yaklaşımın ego-kontrolü ve davranışçı yaklaşımın sosyalleşme kavramıyla, esneklik, insancıl yaklaşımın kendi gerçekleştirme kavramı ile özdeşleştirilmiştir (Chang, Connelly ve Geeza, 2012; DeYoung ve ark., 2002). Ayrıca birçok çağdaş yaklaşımın kavramları bu iki üst-düzye sistematik olarak teorize edilmesini sağlamaktadır (Chang ve ark., 2012). Birbirinden bağımsız farklı ölçme aracı ve yöntemler kullanılarak yapılan araştırmalar (Becker, 1999; Saucier, 2009) da bu üst-düzye yapıyı işaret etmektedirler. Sözü edilen araştırmalarda, sosyal uyum ve kişisel gelişimi temsil eden bu iki üst-düzye yapı farklı adlandırmalar ile de olsa doğrulamaktadır. Ayrıca, farklı kültürlerde yapılan araştırmalar, bu üst-düzye yapının yalnızca Amerikan kültürüne özgü olmadığını göstermektedir (Şimşek ve Koydemir, 2012; Vecchione, Alessandri, Barbaranelli ve Caprara, 2011).

Şimşek ve Koydemir'in (2012) Türk ve Alman kültürüyle gerçekleştirdikleri araştırmada, durağanlık ve esneklik üst-düzye faktörlerinin Türk kültüründe de geçerli bir model olduğunu kanıtlanmıştır. Şimşek ve Koydemir'in (2012) çalışması, bu araştırmanın hazırlayıcısı niteliğindedir. Araştırma sonucunda, üst-düzye kişilik yapısı ve iyi oluş arasındaki ilişkinin temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması aracılığıyla sağladığını bulunmuştur (Şimşek ve Koydemir, 2012). Temel psikolojik ihtiyaçlar (basic psychological needs), bir motivasyon kuramı olan Öz-Belirleme Kuramı (ÖBK)'nin (Self-Determination Theory-SDT) içerisinde yer almaktadır (Ryan ve Deci, 2000a; Deci ve Ryan, 2000). Bu kurama göre öz-belirleme, kişinin

eyleme geçmesi için motive olması, eylemlerini kendisinin başlatması, sorumluluk üstlenmesi ve özerk karar vermesi (self-determined) olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). ÖBK'ya göre insanlar, eyleme geçmek için doğuştan getirdikleri içsel bir motivasyonla (intrinsic motivation) dünyaya gelirler. Ancak, insanların her zaman içsel motivasyonla hareket etmeleri mümkün değildir. Bu nedenle, kişiyi harekete geçiren motivasyon yalnızca kişinin içsel kaynaklarından değil aynı zamanda dışsal kaynaklardan da ileri gelebilir. ÖBK'da dışsal bir nedenle oluşan motivasyon dışsal motivasyon (extrinsic motivation) olarak adlandırılmıştır. Bu noktada dışsal motivasyonun düzenlenip içselleştirilmesi önemlidir. ÖBK bu süreçte dair kapsamlı bir motivasyon modeli geliştirmiştir (Deci ve Ryan, 1985; Ryan ve Deci, 2000b). Bu model, içsel motivasyonun sürdürülebilmesi ve dışsal motivasyonun içselleştirilme süreçlerinde temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının hayati bir önem taşıdığını vurgular.

ÖBK'na göre temel psikolojik ihtiyaçlar “özerklik (autonomy), ilişkisellik (relatedness) ve yeterlik (competence)” olarak kavramsallaştırılmıştır (Ryan ve Deci, 2000a; Deci ve Ryan, 2000). Özerklik ihtiyacı, kişinin benliği tarafından onaylanan ve benliğiyle bütünlük içinde olan davranışlarını sergileme ihtiyacıdır. Özerklik, kişinin davranışları başlatma, sürdürme ve son vermeyle ilgili tercih, onay ve irade hissini deneyimlemesi olarak tanımlanmıştır. İlişkisellik ihtiyacı, kişinin başkalarından gördüğü ilgi ve sıcaklık sonucu ortaya çıkan ait olma duygusudur. Yeterlik ihtiyacı ise, kişinin çevresiyle etkileşiminde kendini etkili hissetmedir. Bu üç temel psikolojik ihtiyacın çevre tarafından desteklenmesi kişisel gelişim ve iyi oluşa katkı sağlamaktadır (Deci ve Ryan, 2000; Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000b). Yapılan araştırmalar (Kındap, 2011; Kocayörük, 2012), kimlik arayışının yoğun olduğu bir dönem olan ergenlikte özerkliğin desteklenmesinin sağlıklı bir gelişim için kritik noktada olduğunu işaret etmektedir.

Bu bağlamda psikososyal gelişim kuramları incelendiğinde, ergenlik dönemindeki temel çatışmanın kimlik duygusuna karşı kimlik kargaşası (identity confusion) olduğu görülmektedir (Erikson, 1968). Marcia (1980) “Ego Kimlik Statüleri” paradigmasından hareketle ergenlerin kimlik arayışı içinde olmasını ve kendi yaptığı seçimlere bağlanmasını “başarılı kimlik (identity achievement)” olarak

tanımlamıştır. Bu noktada, ergenin özerkliği başarılı bir kimlik gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın öznesi olan lise öğrencilerinin, ergenlik döneminde temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının başarılı kimlik gelişimlerini katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ryan ve Deci (2000a) göre, bir psikolojik gereksinimin temel psikolojik ihtiyaçlar arasında sayılabilmesi için iki ölçütü karşılaması gerekir. Bunlar; ilgili psikolojik ihtiyaç karşılanmadığında eksikliğin hissedilmesi ve bu ihtiyacın iyi oluş için belirleyici olmasıdır. Buradan hareketle Ryan ve Deci (2000a) özerklik, ilişkisellik ve yeterlik olarak belirledikleri üç temel psikolojik ihtiyaca ek olarak başka ihtiyaçların temel psikolojik ihtiyaçlar içinde yer alıp almayacağını tartışmışlardır. Bu noktada tartışılan iki temel kavram, “anlamlılık (meaningfulness)” ve “benlik saygısı (self-esteem)”dır. Ryan ve Deci (2000a) yaşamda anlamı, temel psikolojik ihtiyaçlarla ilişkili bütünleyici bir etken olarak görmektedirler. Yaşamda anlam anlayışını ise; yakın ilişkiler kurarak, amaçlı etkinliklerle, değerlere bağlanma gibi eylemlerle ifade etmektedirler ki bunların hepsi de üç temel psikolojik ihtiyacı kapsamaktadır. Dolayısıyla yaşamda anlam, ÖBK'nın içinde yer alan temel psikolojik ihtiyaçlarla bütünleşmiş bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu ilişkinin düzeyi, etki derecesi ampirik araştırmalarla kanıtlanmamıştır.

Frankl (2009) yaşamda anlamı, kişinin hayatına devam edebilmesi için gerekli olan temel motivasyon olarak tanımlamıştır. Yaşamda anlam yaklaşımının çağdaş araştırmacılarından biri olan M. Steger da bazı çalışmalarında temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşamda anlam ilişkisine değinmiştir. Bunlardan birinde Steger, Kashdan, Sullivan ve Lorentz (2008) kişilerin yaşamda anlam arayışının nedeninin farklı motivasyon kaynaklarından ileri gelebileceğini belirtmişlerdir. Bu yüzden araştırmacılar (Steger ve ark., 2008), yaşamda anlam arayışının sağlıklı ya da sağlıklı olmadığına anlaşılabilmesi için arkasında var olan temel motivasyonların incelenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Yaşamda anlam (meaning in life), soyut bir kavram olduğu için işevuruk tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu yüzden araştırmacılar farklı tanımlarla yaşamda anlamı açıklamaya çalışmışlardır. Bazı tanımlarda (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000) yaşamda anlam ve yaşam amacı (purpose in life) kavramları iç içe geçen yapılar olarak tanımlamaktadır. Ryff (1989) ise, yaşamda anlamı, amaç kavramını

içine alan iyi oluşun göstergesi olan bir kişilik özelliği olarak değerlendirmektedir. Yaşamda anlamın; iyi oluş, yaşam doyumu, benlik saygısı gibi pozitif psikoloji bileşenleri arasındaki pozitif ilişki çok sayıda araştırma ile kanıtlanmıştır (Debats, Drost ve Hansen, 1995; Fry, 2000; Mascaro ve Rosen, 2006; Pan, Wong, Joubert ve Chan, 2007; Steger ve ark., 2008; Zika ve Chamberlain, 1992). Ayrıca, yaşamda anlam; kendini toparlama gücü, ego-sağlamlığı gibi baş etme süreci ile de yakından ilgilidir (Debats ve ark., 1995; Demirbaş ve Keklik, 2011; Fahlman, Mercer, Gaskovski, Eastwood ve Eastwood, 2009). Yaşadıkları durum ne olursa olsun yaşadıklarından anlam çıkarmaya çalışan kişilerin zorluklarla daha kolay baş ettikleri ve travma sonrası iyileşme olasılıklarının, yaşantılarında anlam aramayan bireylerden daha yüksek olduğuna dair bir çok araştırma bulunmaktadır (Park, 2010; Park, Riley ve Snyder, 2012; Schnell ve Becker, 2006; Steger ve Crystal, 2012).

Diğer taraftan, kişilerin yaşamında anlamın olmaması “anlamsızlık (meaninglessness)” olarak nitelendirilmektedir. Anlamsızlık, kişilerin kendilerini hedefsiz, plansız hissettikleri ve ne yöne gideceklerini bilmediklerinde deneyimlenir (Harlow ve Newcomb, 1990). Varoluşçu yaklaşım, anlamsızlığın “varoluşsal boşluk (existential vacuum)” ya da “varoluşsal nevroza (existential neurosis)” neden olabileceğini ileri sürmektedir (Yalom, 2001). Frankl (2009) benzer şekilde, yaşamda anlam eksikliğinin ruh sağlığı problemlerinin temelinde olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmalar da (Steger, Frazier, Oishi ve Kaler, 2006; Zika ve Chamberlain, 1992), anlamsızlık ve ruh sağlığı problemleri arasındaki ilişkiye işaret etmektedirler. Diğer taraftan, yaşamında anlam eksikliği duyan kişiler, duymayan kişilere oranla daha çok psikolojik yardım için başvuruda bulunmaktadır (Battista ve Almond, 1973).

Yaşamda anlam, “yaşamda anlamın varlığı (presence of meaning in life)” ve “yaşamda anlam arayışı (search of meaning in life)” olarak iki temel yapı olarak değerlendirilmektedir (Steger ve ark., 2006). Steger (2009) göre yaşamda anlam, kişinin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan bir hedefe, bir misyona ya da kapsayıcı bir yaşam amacına sahip olma derecesidir. Yaşamda anlam arayışı ise, kişilerin hayatlarının önemini, anlamını ve amacını kurup ya da artırmaya yönelik güç ve etkinlikler arzusudur. Hayal kırıklığına uğramış, ilişkilerinde tatminsizlik yaşayan ve hayatlarında kontrolü olmayan kişilerin daha çok anlam arayışı içinde olduğu

varsayılr (Steger ve ark., 2008). Steger ve ark., (2006) iki kavramı birlikte ele almalarına rağmen yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışının birbirinden bağımsız yapılar olduğunu belirtmektedirler. Öyle ki, yaşamda anlam varlığı pozitif psikoloji kavramları ile ilişkili iken yaşamda anlam arayışı daha çok olumsuz kavramlarla ilişkilendirilmektedir (Piko ve Steger, 2012; Steger ve Kashdan, 2013). Ancak yaşamlarında anlam arayışı içinde olan kişilerin yaşamlarında bir anlam olmadığı için mi yoksa mevcut bir yaşam anlamları olmasına rağmen yine de anlam arayışı içinde oldukları sorgulamasının cevabı net değildir. Yaşamda hâlihazırda bir anlama sahip iken hala bir anlam arayışı içinde olmanın kişisel gelişime katkısı vurgulanmıştır (Steger ve ark., 2006). Diğer taraftan bir kişi olumsuz yaşantılardan sonra anlam arar ve yeni bir anlam oluşturursa; elde edilen yeni anlam düzeyinin öncekinden ve olumsuz yaşantılardan sonra anlam aramayan kişilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Davis, Wortman, Lehman, ve Silver, 2000). Araştırmacılar (Steger ve ark., 2006), bu durumun bir paradoks olduğunu ve daha çok araştırmaya ihtiyaç olduğunu ifade etmektedirler

Öte yandan Steger ve ark. (2006), yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışının kimlik statülerine göre düzeylerinin nasıl olabileceğini tartışmışlardır. Dağınık Kimlik (identity diffusion) düşük düzeyde yaşamda anlamın varlığı, düşük düzeyde yaşamda anlam arayışı; ipotekli kimlik statüsü (foreclosure) yüksek düzeyde yaşamdan anlamın varlığı, düşük düzeyde yaşamda anlam arayışı; moratoryumun (moratorium) düşük düzeyde yaşamda anlamın varlığı yüksek düzeyde anlam arayışı içermektedir. Başarılı kimliği ise, yüksek düzeyde yaşamda anlam ve yüksek düzeyde yaşamda anlam arayışı olarak ele almışlardır. Steger ve ark., (2006) yaşamda anlam arayışının olumsuz özelliklerle birlikte değerlendirilmesine rağmen yaşamda anlam arayışının gelişimsel krizin aşılması için kritik noktada yer aldığını belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere yaşamda anlam, hem koruyucu bir noktada yer almakta hem de iyi oluşa katkı sağlamaktadır. Araştırma sonuçları (Brassai, Piko, ve Steger, 2011) da yaşamda anlamın ergenler için doğrudan koruyucu işlevine dikkat çekmektedirler. Steger (2012) yaşamda anlamın, oluşturulabilir, geliştirebilir nitelikte olduğunu belirtmektedir. Öte yandan yaşamda anlam yaratmak kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Battista ve Almond, 1973; Frankl, 2009). Bu nedenle, farklı kişilik

özelliklerine sahip kişilerin yaşamda anlamların farklı olduğu düşünülebilir. Nitekim yaşamda anlam ile kişilik ilişkisi çeşitli çalışmalarca incelenmiştir. Lavigne, Hofman, Ring, Ryder ve Woodward (2013) yaşamda anlam anlayışının, kişilik etmenleri ile ilgili olduğunu söylemektedirler. Kişilik etmenleri ve yaşamda anlam ilişkisi Steger ve ark., (2008) tarafından ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Bu çalışma sonucunda; yaşamda anlamın varlığının, dışadönüklük, uyum ve öz-denetim ile pozitif yönde, nörotisizm ile negatif yönde ilişkili olduğu; yaşamda anlam arayışının, gelişime açıklık ve nörotisizm ile pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlgili yazında, üst düzey faktörler ile yaşamda anlam ilişkisini doğrudan araştıran çalışmalar incelendiğinde, bu konuda bir çalışma olduğu görülmektedir. Lavigne ve ark., (2013) gerçekleştirdikleri bu çalışmada yaşamda anlam ve kişilik ilişkisini değerlendirirken yaşamda anlamın kaynaklarının iki temel bileşen ile ilgili olduğu vargısına ulaşmışlardır. Bunlar sorgulama/öğrenme ve sorumluluktur. Araştırmacılar bu iki kavramının üst-düzey kişilik faktörlerini işaret ettiğini söylemektedirler. Nitekim sorumluluk bileşeni, kültürel formları sürdürmeye çalışan kişileri temsil ederken; sorgulama/öğrenme bileşeni, yeni formları keşfetme eğilimindeki kişileri temsil etmektedir. İlgili araştırmada, yaşamda anlamın temel iki bileşeninden sorumluluk bileşeni durağanlık, sorgulama/öğrenme bileşeni de esneklik ile özdeşleştirilmiş ve bunların yaşamda anlamın kaynakları ile ilişkisi ayrıntılı olarak araştırılmıştır. Ancak üst-düzey kişilik yapısı ile yaşamdan anlamın varlığı ve anlam arayışı ilişkisini doğrudan irdelleyen bir çalışmanın olmaması bu araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

Bu çalışmanın temel kavramları olan kişilik, temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşamda anlam çok sayıda kültürler arası çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Kültürel psikoloji, temelde ilişki odaklı toplulukçu (collectivist) kültürlerle ve birey odaklı bireyci (individualist) kültürlerle ilişkin ayrıma değinmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010). Dwairy (2002) bu iki farklı kültürel yapıdaki kişilerin; farklı gelişimleri, farklı kişilikleri, farklı psiko-değerlendirmeleri olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye'nin bireyci-toplulukçu kültürler arasında bir geçiş toplumu oluşu (Mocan-Aydin, 2000) kişilik gibi kavramların bu bağlamda irdelenmesine işaret etmektedir. Ayıca, Türkiye'deki gençliğin batılı ve doğulu öğeleri aynı anda barındırması ve yeni neslin her iki kültürün öğeleri ile yetiştirilmiş olması (Demir, 2012) yaşamda anlam, yaşam

amacı gibi insanlığın temel sorgulamalarını bu çerçevede yeniden incelemeye itmektedir.

Üst-düzey kişilik yapıları, etmen yaklaşımına kuramsal olarak güçlü bir dayanak ve yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (DeYoung, 2006). Çünkü üst-düzey kişilik yapısı büyük beşlinin diğer kişilik yaklaşımları ilişkisini ortaya koymuştur (DeYoung, 2006; Digman, 1997). Dolayısıyla, üst-düzey faktörler ile yaşamda anlam arasındaki ilişkisinin dinamiklerinin araştırılması, insancıl yaklaşımla beslenen bu iki yapının ilişkisi için yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Ancak kişinin temel motivasyonu olan yaşamda anlamın, temel psikolojik ihtiyaçlar ile birlikte değerlendirilen yapısı dikkate alındığında, temel psikolojik ihtiyaçların bu ilişkideki yerini konumlandırma gereği doğmuştur. Deci ve Ryan'ın (2000) önerdiği modelde bireysel farklılıkların insanların temel psikolojik ihtiyaçlarını deneyimleme derecesini etkileyebileceği ileri sürülmektedir. Kişiliğin doğuştan getirilen yönü dikkate alındığında; üst-düzey kişilik ve yaşamda anlam arasındaki ilişkisinde psikolojik danışmanlar için üzerinde daha kolay çalışılabilir doğası gereği temel psikolojik ihtiyaçların rolünün bilinmesi gereği doğmuştur. Ayrıca bu modelin ergenler üzerinde sınanması Türkiye'deki ergenlerin yaşamda anlamlarının dinamikleri hakkında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.2. AMAÇ/ HİPOTEZLER

Bu araştırmanın amacı, üst-düzey kişilik faktörleri ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracılık rolünün test edilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

1.2.1. Hipotezler

1. Durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.
2. Durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.
3. Esneklik ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

4. Esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.
5. Önerilen yapısal eşitlik modeli her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir.

1.3. ÖNEM

Beş faktöre dayalı kişilik yaklaşıma kapsamlı ve güçlü kuramsal dayanaklar getiren üst-düzey kişilik faktörlerini Türkiye’de yalnızca Şimşek ve Koydemir (2012) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde araştırılmıştır. Bu çalışmada, üst-düzey kişilik faktörleri lise öğrencileriyle çalışılmıştır. Üst-düzey kişilik yapısının Türk kültüründe hem lise hem de üniversite örneğinde doğrulanmış olması yeni yapılacak araştırmalara öncülük edebilir. Üst-düzey kişilik faktörlerinin kuramsal alt yapısı, farklı kişilik özelliklerine sahip lise öğrencileriyle çalışırken kolaylık sağlayabilir. Bir başka deyişle, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin farklı kişilik özelliğine sahip bireylere uygun yaklaşımının öğelerinin sunulmasına kılavuzluk edebilir.

Psikoloji yazını, pozitif psikoloji kavramları ile ilgili çalışmalara milenyum ile birlikte ağırlık vermeye başlamıştır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Türkiye’de ise pozitif psikoloji kavramları odaklı çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Dolayısıyla pozitif psikolojinin ayrılmaz parçalarından biri olan “yaşamda anlam” olgusunun temel dinamiklerini inceleyen bu araştırmanın pozitif psikoloji yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın Türkiye’de yapılmış olması bireyci/toplulukçu kültürlerde yaşamda anlam olgusunun değerlendirilmesi açısından yol gösterici olabilir.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin normal gelişim gösteren kişilere yönelik olduğu düşünüldüğünde, yaşamda anlamın temel dinamikleri hakkında bilgi sahibi olmak yaşam kalitesini artırıcı etkinliklerin düzenlenmesinde teorik bir çerçeve sunabilir. Diğer taraftan günümüz gençliğinin emek harcamadan başarı elde etme ve sonuca ulaşma istekleri değerlendirildiğinde, yaşamda anlama ilişkin temel alt yapının belirlenmesi gençlerle yapılacak çalışmalarda yeni bir bakış açısı getirebilir. Ayrıca yaşamda anlam kavramı, Türkiye’de lise örneğinde ilk defa incelenmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın ergenler ile yapılacak yaşamda

anlam çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Özellikle, ergenler için yaşamda anlamın koruyucu işlevi göz önünde bulundurulduğunda, yaşamda anlamın gelişimsel rehberlik anlayışının önleyici ve koruyucu hizmetleri içinde yer almasında bu çalışmanın kuramsal alt yapısını hazırlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, kişilik ve yaşamda anlam arasındaki ilişkide temel psikoloji ihtiyaçların rolü irdelenmiştir. Yaşamda bir anlama sahip olmak mutluluğun göstergeleri arasındadır. Eğitim-öğretim sisteminin mutlu ve sağlıklı gelişim gösteren bireyler yetiştirebilmesi için öğrencilerin hayatlarında bir anlama/amaca bağlı olmaları önemlidir. Dolayısıyla, yaşamda anlamı artırmaya yönelik kuramsal dayanakların bilinmesi eğitim-öğretim hizmetlerinin bu yönde temellendirilmesine yardımcı olabilir. Sonuçta, temel psikolojik ihtiyaçların yaşamda anlam üzerindeki rolünü belirlemek, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin motivasyonlar üzerindeki çalışmalarını için yol haritası niteliğinde olabilir.

1.4. SAYILTILAR

1. Öğrencilerin ölçme araçlarını samimi ve doğru cevaplandıkları varsayılmıştır.

1.5. SINIRLILIKLAR

1. Araştırma, İstanbul ili Kâğıthane ilçesinde öğrenim gören lise öğrencileriyle yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgular, ancak bu öğrencilere benzer özelliklerdeki kişilere genellenebilir.
2. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan kişilik, Beş Faktör Kişilik Ölçeği'nin (BFKÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan yaşamda anlam, Yaşamda Anlam Ölçeği'nin (YAÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
4. Araştırmanın aracı değişkeni olan temel psikolojik ihtiyaçlar, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin (TPIÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Etmen: Duygu, düşünce ve davranış örüntülerini göstermek amacıyla oluşan bireysel farklılık boyutlarıdır.

Beş Faktör Yaklaşımı: Dışadönüklük, uyum, öz-denetim, nörotisizm ve gelişime açıklık etmenlerinden oluşan kişilik yaklaşımıdır.

Üst-Düzye Kişilik Faktörleri: Beş faktörde ifade edilen kişilik etmenlerinin kendi aralarında ilişkili olduğu ve daha üst-düzye faktör yapısında birleşmesi sonucu oluşan ve kişilik kuramları ile desteklenen faktörlerdir.

Durağanlık: Uyum, duygusal tutarlılık ve öz-denetim etmenlerinden oluşan üst-düzye kişilik faktörüdür. Genel olarak, sosyalizasyon ve uyma ile ilişkilendirilmektedir.

Esneklik: Dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenlerinden oluşan üst-düzye kişilik faktörüdür. Genel olarak, kişisel gelişim ve kendini gerçekleştirme ile ilişkilendirilmektedir.

Yaşamda Anlam: İnsanın doğuştan getirdiği bir güç olarak anlam arayışını içinde barındıran, yaşam amaçlarıyla birlikte ele alınan, insan yaşamının doğal ve sağlıklı temel motivasyonudur.

Yaşamda Anlamın Varlığı: Bireylerin kendilerini ve dünyayı anlayıp tam anlamıyla idrak etmeleri ve dünyadaki kendilerine özgü yeri bilmeleri sonucunda yaşamlarında bir şeyleri başarmaya çalışmalarıdır.

Yaşamda Anlam Arayışı: Bireylerin hayatlarının önemini, anlamını ve amacını kurup ya da artırmaya yönelik güç, yoğunluk ve etkinlikler arzusudur.

Temel Psikolojik İhtiyaçlar: ÖBK içinde yer alan içsel motivasyonu sürdürmek, dışsal motivasyonunun içselleştirilmek, kişisel bütünlük, kişisel gelişim ve iyi oluşun sağlanması için karşılanması gereken ihtiyaçlardır.

Özerklik: Kişinin eylemlerini başlatması, sürdürmesi, sonlandırması ve tüm bunları yaparken kendi adına karar verdiğini duyumsama ihtiyacıdır.

İlişkisellik: Kişinin tatmin edici ve destekleyici sosyal ilişkiler içinde olma ihtiyacıdır.

Yeterlik: Kişinin sosyal yaşamdaki etkileşimlerinde kendini etkili hissetme ihtiyacıdır.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KİŞİLİK

Kişiliğin en genel tanımı “*bir kişiyi diğerinden ayıran, zaman ve durumlara direnen (tutarlı olan) belli biçimlerde düşünme, hissetme ve davranma özelliklerinin örüntüsüdür.*” biçimindedir (Korkut-Owen, 2007). Bu tanımdaki ayırt edicilik, kalıcılık ve tutarlılık kavramları çok önemlidir (Korkut-Owen, 2007). Kişiliğin tanımlanması temel alındığı psikolojik yaklaşıma göre değişiklik göstermektedir. Her bir yaklaşım farklı kişilik kuramları içerir ve kişilik bu kuram ışığında tanımlanır. Kuramlar kişiliği tanımlarken temelde ne, nasıl, neden olmak üzere üç soruyu sorar (Korkut-Owen, 2007). Bunlar, kişilerin ne tür özellikler gösterdiği, kişiliğin nasıl belirlendiği ve insanların belli biçimde davranmasının nedenleridir. Kişilik kuramları, dört temel alana vurgu yaparlar (Korkut-Owen, 2007). Bu alanlar, kişiliği oluşturan temel yapılar, süreçler (güdüler gibi kişiliğin dinamik alanları), büyüme ve gelişim, davranış değişikliği ve psikopatoloji’dir. Tüm kişilik kuramları, bu alanlara yönelik cevaplar sunmayı amaçlarlar.

Kişilik kuramları incelendiğinde, temelde altı farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir (Burger, 2006). Bunlar psikanalitik yaklaşım, ayırıcı özellik yaklaşımı, insancıl yaklaşım, biyolojik yaklaşım, davranışsal/sosyal öğrenme yaklaşımı ve bilişsel yaklaşımdır. Bu çalışmada, ayırıcı özellik yaklaşımı doğrultusunda kişilik incelenmiştir. Ayırıcı kişilik yaklaşımının temel dinamikleri aşağıda sunulmuştur.

2.1.1. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı

Allport ayırıcı özellik yaklaşımının temel çalışmasını ilk olarak 1921 yılında gerçekleştirmiştir (Burger, 2006). Allport, bireyin kişiliğini en iyi tanımlayan niteliklere “temel özellikler” adını vermiştir. Böylelikle, bugünkü ayırıcı özellik yaklaşımıyla tam olarak örtüşmese de bu yaklaşımın temellerini atmıştır. Murray’ın kişilik bilimi (personoloji) yaklaşımı her ne kadar psikanalitik kökenli olsa da ayırıcı özellik yaklaşımına önemli katkı sağlamıştır (Burger, 2006). Ayırıcı özellik yaklaşımı Cattell’in faktör analizini kullanarak yaptığı çalışmalar ile şekillenmeye başlamıştır. Cattell 1949’da On altı Faktörlü Kişilik Testini (16F) yayımlamıştır

(Burger, 2006). Bu test kişiliğe dair on altı kaynak özelliğe vurgu yapmaktadır. Cattell'in çalışmalarının ardından faktör analizi kullanılarak yapılan araştırmaların sayısı giderek artmıştır. Eysenk'in 1970'de üçlü sistemi, 1975'te Guilford'un çalışmaları, Murray'ın ihtiyaçlar sistemi gibi pek çok kaynaktan beslenen ayırıcı özellik yaklaşımı ile ilgili araştırmalar, bireysel farklılıkları sıfatlarla inceleyen çalışmalarla ivme kazanmıştır (Burger, 2006). Bunun sonucunda da farklı araştırmacılar kişiliği tanımlayan farklı sayıda ve adlandırmalarda ayırıcı kişilik özelliklerini ortaya koymuşlardır.

Kişilik yazını incelendiğinde, ayırıcı özellik yaklaşımı içerisinde sıklıkla kullanılan modelin "Beş Faktör Kişilik Modeli", "Beş Faktör Yaklaşımı" ya da "Büyük Beşli" olarak adlandırılan model olduğu görülmektedir. Sık kullanılan bir başka model ise "Eysenk'in Üçlüsü" olarak adlandırılmaktadır. Ancak Beş Faktör Modeli Eysenk'in Üçlü yaklaşımından daha kapsayıcı olduğu için çalışmalarda daha sıklıkla kullanılmıştır. Beş Faktör Modeline ilişkin en kapsamlı çalışma Costa ve McCrae (1985) tarafından gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen araştırmacılar, bir dizi çalışma sonucunda kişiliği açıklayan en iyi modelin beş faktör kişilik modeli olduğunu ortaya koymuşlardır. Her ne kadar farklı adlandırmaları da olsa kişiliğin temel olarak beş etmenden oluştuğunu kanıtlayan pek çok çalışma yapılmıştır. Birçok araştırma, beş faktör kişilik modelinin bireysel farklılıkları belirlemede güvenilir ve geçerli bir araç olduğunu ayrıca insan davranışlarını öngörmeye ve açıklamada önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Costa ve McCrae, 1985; Digman, 1990; Goldberg, 1993; John, Caspi, Robins, Moffitt ve Stouthamer-Loeber, 1994; McCrae ve Costa, 1989). Farklı kültürlerle, farklı istatistiksel yöntemler (doğrulayıcı faktör analizi) kullanılarak yapılan çalışmalar beş faktör modelini doğrulamıştır (Brand, 1994; McCrae, Zonderman, Costa ve Bond, 1996). Farklı araştırmacılar kişiliğin farklı sayıda etmenden oluştuğunu ifade eden modeller önermişlerdir (Örn, Altı Faktörlü Model (Waller ve Zavala, 1993) Yedi Faktörlü Model (Hough, 1992). Ancak beş faktör yaklaşımı daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayırıcı özellik yaklaşımının tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda beş faktör yaklaşımı ile birlikte anıldığı söylenebilir. Aşağıda beş faktör yaklaşımı ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

2.1.1.1. Beş Faktör Kişilik Yaklaşımı/Modeli

Beş faktör modeli ile ilgili çalışmalar, Galton'un 1884'te bireysel farklılıkları açıklamak için sıfatları kullanmasıyla başlamıştır (Goldberg, 1993). Beş faktör modelinin ortaya çıkış sürecinde Costa ve McCrae (1992a) temel etmenlerin psikometrik araçlarla ölçülebilecek şekilde kullanışlı olması ve tüm kişilik özellikleri kapsayacak şekilde olması noktasında iki temel prensiple hareket etmişlerdir. Costa ve McCrae (1992a) ilk olarak Cattell'in 16F Ölçeği ile Eysenck ve Eysenck'in dışadönüklük ve nörotisizm adlı ölçme araçlarını incelemişlerdir. Araştırmacılar Eysenck ve Eysenck'in tarafından tanımlanan "dışadönüklük" ve "nörotisizm"e ek olarak Cattell'in çalışmasında yer alan "deneyime açıklık" boyutunu eklemiştir. Daha sonra Costa ve McCrae (1985) çalışmalarını yineleyerek uyum ve öz-denetim etmenlerini ilave etmişlerdir. Goldberg (1990) 1431 sıfatı 75 gruba ayırıp incelemiştir. Üç aşamalı olarak gerçekleştirilen ve oldukça kapsamlı bu araştırmanın sonucunda, beş faktör yapısının geçerli bir model olduğu vargısına ulaşılmıştır. Son yıllarda farklı kültürlerde ve farklı yaş gruplarıyla yapılan pek çok çalışma, beş faktör yaklaşımını doğrular niteliktedir (Aluja ve ark., 2005; McCrae ve ark., 1998). Bu beş faktörün ergen grubunda da aynı şekilde açıklandığı araştırmalarca kanıtlanmıştır (John ve ark., 1994; Korkmaz, Somer ve Güngör, 2013). Costa ve McCrae (1992a) kişiliğin temel boyutlarının bu beş faktörle açıklandığını aşağıdaki nedenlere dayandırarak açıklamışlardır;

1. Farklı çalışmalar davranış örüntülerini açıklamada beş faktörün geçerli olduğunu göstermiştir.
2. Her bir faktörün doğal dillerinde de aynı şekilde açıklandığı bulunmuştur.
3. Farklı kültürlerde yapılan çalışmalar yaş, cinsiyet, etnik köken ve farklı dillerde modelin doğrulandığını kanıtlamaktadır.
4. Beş faktör biyolojik temellere sahiptir.

Beş faktörün her biri "etmen" olarak adlandırılmaktadır. Tellegen (1988) göre etmen; davranış, motivasyon ve tutumları gösteren hipotetik yapılardır. McCrae ve Costa (1995) etmeni; duygu, düşünce ve davranış örüntülerini göstermek amacıyla oluşan bireysel farklılık boyutları olarak tanımlamışlardır. Etmen yerine "faktör" ya da "boyut" kavramları da kullanılabilir. Bu çalışmada da bu kavramlar zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu etmenler, İngilizcede kısaca

OCEAN olarak kodlanmıştır (O: Openness to experience (gelişime açıklık), C: Conscientiousness (Öz-denetim), E: Extraversion (Dışadönüklük), A: Agreeableness (Uyum), N: Neuroticism (Nörotisizm). Bu beş etmen aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2.1.1.1.1. Dışadönüklük (Extraversion)

Beş faktörün temel boyutlarından biri olan dışadönüklük, üzerinde en fazla görüş birliği sağlanan etmendir (Kenny, Albright, Malloy ve Kashy, 1994). John ve ark.,'nın (1994) dışadönüklük etmenine ilişkin derlediği tanımlamalar Tablo 2-1'de gösterilmiştir.

Tablo 2 - 1: Dışadönüklük Etmeninin Özellikleri

	Tanımlayıcı Sıfatlar	Tanımlayıcı Ölçek Maddeleri
Dışadönüklük	Hareketli	Konuşkan
	İddialı	Mizah anlayışı
	Enerjik	Hızlı kişisel tempo
	Hevesli/Coşkulu	Girişken
	Sempatik/Cana yakın	İddialı davranışlar sergileyen
	Konuşkan	Kalabalık grup ortamlarını seven

Kaynak: (John et al., 1994; McCrae ve John, 1992)

McCrae ve Costa (1991) dışadönüklük boyutundan yüksek puan kişileri, baskın, hırslı, neşeli, açık yürekli, insanlarla iletişim arayışı için olan kişiler olarak tanımlamaktadır. Dışadönüklük boyutundan düşük puan alanlar kişileri içedönük (intraversion) kişiler olarak nitelendirilmiştir. İçedönük kişilerin özellikleri, soğuk, mesafeli, resmi davranan, yalnız kalmayı tercih eden, ciddi, ağırbaşlı, mütevazı olarak sıralanmaktadır (McCrae ve Costa, 1991). Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) yetişkinlerle yaptıkları araştırmada dışadönüklük etmenini, canlılık, girişkenlik ve içedönüklük olarak üç alt boyuta ayırmışlardır. Canlılık alt boyutu, konuşkan hareketli, neşeli, canlı ve coşkulu; girişkenlik alt boyutu, atılgan, baskın, sosyal, rahat, faal, yarışmacı ve söz geçiren kişileri ifade etmektedir. İçedönüklük alt boyutu, dışadönüklük faktörünün tam karşıtı olan sıfatları içermektedir. İçedönüklük boyutunu ifade eden sıfatlar, yalnızlığı seven, mesafeli, topluluğu sevmeyen, sessiz, bireyselci ve kendine yeterli olarak belirlenmiştir. Korkmaz ve ark., (2013) ergen örnekleme yaptıkları çalışmada, dışadönüklük etmeninin alt boyutlarını yetişkinlerle yapılan çalışmada olduğu üzere canlılık, girişkenlik ve içedönüklük olarak belirlemişlerdir. DeYoung, Quilty ve Peterson (2007) da benzer bir çalışmayla

dışadönüklük etmeninin coşku (enthusiasm) ve girişkenlik (assertiveness) olmak üzere iki ana yönünün olduğunu işaret etmektedirler. Dışadönüklük etmeninin genel olarak; konuşkan, enerji dolu, sosyal, girişken ve insanlarla birlikte zaman geçirmekten keyif alan kişileri ifade ettiği söylenebilir. Özetle, araştırmalar dışadönüklüğün temelde canlılık, girişkenlik ve coşku olmak üzere üç ana yönünün olduğunu göstermektedir. Dışadönüklük puanı düşük kişiler ise, içedönük olarak tanımlanmıştır.

2.1.1.1.2. Uyum (Agreeableness)

Bu boyut, yumuşak başlılık, uzlaşılabilirlik, geçimlilik gibi farklı isimlerle kavramsallaştırılmış olsa da bu araştırma kapsamında “uyum” olarak ele alınmıştır. John ve ark., (1994) bu boyuta ilişkin derlediği tanımlamalar Tablo 2-2’de gösterilmektedir.

Tablo 2 - 2: Uyum Etmeninin Özellikleri

	Tanımlayıcı Sıfatlar	Tanımlayıcı Ölçek Maddeleri
Uyum	Şefkatli/sevecen Bağışlayıcı Cömert Nazik Sempatik Güven verici	Şüpheli ya da eleştirel olmayan Boyun eğici davranış sergileyen Sempatik, saygılı (hürmetkâr) İlimli Sıcakkanlı, merhametli Tam güven veren

Kaynak: (John et al., 1994; McCrae ve John, 1992)

Somer ve ark., (2002) yetişkinlerle yaptıkları araştırmada uyum faktörünü; yumuşak başlılık/özgecilik (altruizm), sakinlik ve tepkisellik/karşıtlık olarak üç alt boyuta ayırmışlardır. Yumuşak başlılık/özgecilik alt boyutu, başkalarını düşünen, merhametli, geçimli, verici, sıcak ve anlayışlı; sakinlik alt boyutu, sakin, serinkanlı, eleştiriye açık ve önyargısız sıfatları ile tanımlanmaktadır. Tepkisellik/karşıtlık alt boyutu, uyum faktörünün tam karşıtı olan kişileri ifade etmektedir. Tepkisellik/karşıtlık alt boyutu, şüpheli, karşıt, dik kafalı, kinci, inatçı ve tartışmacı sıfatları ile tanımlanmaktadır. Korkmaz ve ark., (2013) ergen örnekleme yaptıkları çalışmada; uyum faktörünün alt boyutlarını olarak yumuşak başlılık/özgecilik, sakinlik, uzlaşma ve hoşgörü olarak belirlemişlerdir. DeYoung ve ark., (2007) benzer bir çalışmayla uyum faktörünün sevgi/şefkat (compassion) ve nezaket (politeness) olmak üzere iki ana yönünün olduğunu işaret etmektedirler. Uyum etmeninin genel olarak, yardımsever ve çıkarıcı olmayan, affedici, insanlara güvenebilen, başkalarına

karşı saygılı, nazik, özgeci ve insanlarla işbirliği yapmayı seven kişileri ifade ettiği söylenebilir. Özetle, araştırmalar uyum etmeninin temelde yumuşak başlılık, sakinlik, uzlaşma, nezaket ve şefkat olmak üzere beş ana yönünün olduğunu göstermektedir. Uyum puanı düşük kişiler ise, tepkisel kişiler olarak tanımlanmıştır.

2.1.1.1.3. Öz-Denetim (Conscientiousness)

John ve ark., (1994) öz-denetim etmenine ilişkin derlediği tanımlamalar Tablo 2-3'te gösterilmiştir.

Tablo 2 - 3: Öz-Denetim Etmeninin Özellikleri

	Tanımlayıcı Sıfatlar	Tanımlayıcı Ölçek Maddeleri
Öz-denetim	Etkili	Güvenilir, sorumluluk sahibi
	Düzenli/Tertipli	Üretici, iyi şeyler yapmaya çalışan
	Güvenilir	Doyumu erteleyebilen
	Planlı	Kendine karşı müsamaha göstermeyen
	Sorumluluk sahibi	Etik davranan
	Dikkatli ve titiz	Yüksek düzeyde amaçlılık duygusu

Kaynak: (John et al., 1994; McCrae ve John, 1992)

Somer ve ark., (2002) yetişkinlerle yaptığı araştırmada öz-denetim etmenini; düzenlilik, sorumluluk/kararlılık, kurallara bağlılık ve heyecan arama olarak dört alt boyuta ayırmışlardır. Düzenlilik alt boyutu, düzenli, dikkatli, titiz, ayrıntıcı ve programlı; sorumluluk/kararlılık alt boyutu, öz-disiplinli, amaçlı, sorumluluk sahibi, güvenilir ve başarı motivasyonu yüksek; kurallara bağlılık alt boyutu, ağırbaşlı, otoriteye bağlı, temkinli, görevşinas ve geleneksel kişileri ifade etmektedir. Heyecan arama alt boyutu, öz-denetim faktörünün tam karşıtı olan sıfatları içermektedir. Heyecan arama alt boyutu, maceracı, aklına geleni yapan, riske ve tehlikeye açık olan ve çılgın sıfatları ile tanımlanmaktadır. Korkmaz ve ark., (2013) ergen örnekleme yaptığı çalışmada ortaya çıkan alt boyutların yetişkinlerdeki alt boyutlarla birebir örtüştüğü sonucuna ulaşmışlardır. DeYoung ve ark., (2007) benzer bir çalışmayla, öz-denetim etmeninin çalışkanlık (industriousness) ve düzen (orderliness) olmak üzere iki ana yönünün olduğunu işaret etmektedirler. Uyum etmeninin genel olarak, işini tam yapan, güvenilir bir çalışan, düzenli, sebatkâr, planlı, sorumluluk sahibi ve dikkatli kişileri ifade ettiğini söylenebilir. Özetle, araştırmalar öz-denetim etmeninin temelde düzen, sorumluluk, çalışkanlık ve kurallara bağlılık olmak üzere dört ana yönünün olduğunu göstermektedir. Öz-

denetim puanı düşük kişiler ise, heyecan arayışı içinde olan kişiler olarak tanımlanmıştır.

2.1.1.1.4. Nörotisizm (Neuroticism)

Bu etmen, bazı çalışmalarda duygusal tutarsızlık (unstability), bazılarında ise nörotisizm olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu araştırmada zaman zaman iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır çünkü bu faktörün ters puanladığı durumlarda kullanılan duygusal tutarlılık ya da duygusal denge (emotional stability), duygusal dengesizlik/tutarsızlığın karşıtı olan bir yapıdadır. John ve ark.,'nın (1994) nörotisizm boyutuna ilişkin derlediği tanımlamalar Tablo 2-4'te gösterilmektedir.

Tablo 2 - 4: Nörotisizm Etmeninin Özellikleri

	Tanımlayıcı Sıfatlar	Tanımlayıcı Ölçek Maddeleri
Nörotisizm	Kaygılı Kendine acıma Gergin Hassas Dengesiz/Değişken Endişeli	Duyarlı/Duygusal Düşük ego savunması Öz-yıkıcılık Temel kaygı Yetersizlik duygusu Kararsız ruh hali

Kaynak: (John et al., 1994; McCrae ve John, 1992)

Somer ve ark., (2002) yetişkinlerle yaptığı araştırmada bu etmeni endişeye yatkınlık ve kendine güven olarak iki alt boyuta ayırmışlardır. Endişeye yatkınlık alt boyutu; endişeli, gergin, kaygılı, kolay incinen ve başkalarının onayına ihtiyaç duyan; kendine güven alt boyutu, kararsız, güvensiz, alıngan, kendinden memnun ve emin olmayan sıfatları ile tanımlanmaktadır. Korkmaz ve ark., (2013) ergen örnekleme yaptıkları çalışmada ise, endişeye yatkınlık, kendine güvensizlik ve duygusal değişkenlik olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Türkiye'de yapılan bu çalışmada, yetişkinler ve ergenlerde en fazla farkın bulunduğu etmeninin nörotisizm olduğu belirlenmiştir. DeYoung ve ark., (2007) benzer bir çalışmayla nörotisizm faktörünün fevri (volatility) ve uzaklaşım (withdrawal) olmak üzere iki ana yönünün olduğunu işaret etmişlerdir. Genel olarak, nörotisizm boyutundan yüksek puan alan kişilerin özellikleri, utangaç, gergin, umutsuz, hassas, kaygılı, kendini suçlu hisseden ve gergin gibi sıfatlar ile ifade edilmektedir (McCrae ve Costa, 1991). Özetle, araştırmalar nörotisizm etmeninin temelde endişeye yatkınlık, kendine güvensizlik, duygusal değişkenlik, fevri olmak ve uzaklaşım olmak üzere üç ana yönünün olduğunu göstermektedir. Bu boyuttan düşük puan almak/duygusal tutarlılık ise;

sakin, rahat, korkusuz, kendini değerli ve yeterli hisseden, psikolojik olarak sağlam, kendine güvenen, öz-kontrolü yüksek kişileri işaret etmektedir.

2.1.1.1.5. Gelişime Açıklık (Openness To Experience)

Bu boyutu Hogan (1983), Peabody ve Goldberg (1989) zekâ (intelligence), (Norman, 1963) kültür (culture), Costa ve McCrae (1985) gelişime açıklık (openness to experience) olarak tanımlamışlardır. Bu çalışmada beş faktörün yaklaşımının öncü iki ismi olan McCrae ve Costa'nın "gelişime açıklık" tanımı tercih edilmiştir. John ve ark., (1994) gelişime açıklık etmenine ilişkin derlediği tanımlamalar Tablo 2-5'de gösterilmektedir.

Tablo 2 - 5: Gelişime Açıklık Etmenin Özellikleri

	Tanımlayıcı Sıfatlar	Tanımlayıcı Ölçek Maddeleri
Gelişime Açıklık	Artistik	Farklı ilgi alanlarına sahip
	Meraklı	İç görü
	Yaratıcı	Farklı düşünme yollarına sahip
	İç görü sahibi/Anlayışlı	Entelektüel meselelere değer vermek
	Özgün	gelenekçi olmayan yargılara sahip
	Açık fikirli	Estetik değerlere önem

Kaynak: (John et al., 1994; McCrae ve John, 1992)

McCrae ve Costa (1991) gelişime açıklık boyutundan yüksek puan alan kişilerin; hoşgörülü, analitik düşünen, entelektüel merakla sahip, hassas, yaratıcı, hayallerinin peşinden gitmeyi seven, yenilik ve farklılık arayışı içinde kişiler olduğu söylemektedirler. Bu boyuttan düşük puan alan kişileri ise, dogmatik, pragmatik, benzer şeyleri tercih edip rutinleri takip etmeyi seven, estetiğe (güzelliğe) karşı duyarsız kişiler olarak nitelendirilmektedir. Somer ve ark., (2002) yetişkinlerle yaptıkları araştırmada, gelişime açıklık etmenini analitik düşünme, yeniliğe açıklık ve duyarlılık olarak üç alt boyuta ayırmışlardır. Analitik düşünme alt boyutu, inceleyici, araştırmacı, irdeleyici, düşünen, eleştiren ve zeki; yeniliğe açıklık alt boyutu, değişikliği seven, farklı düşüncelere açık, hür düşünceli ve deneyimci; duyarlılık alt boyutu, hassas, ince ruhlu, sanatçı ruhlu, duygulu ve nazik sıfatları ile tanımlamışlardır. Korkmaz ve ark., (2013) ergen örnekleme yaptıkları çalışmada, deneyime açıklık etmeninin alt boyutlarının yetişkinlerdeki alt boyutlarla birebir örtüştüğünü belirlemişlerdir. DeYoung ve ark., (2007) benzer bir çalışmayla gelişime açıklık faktörünün zekâ (intellect) ve açıklık (openness) olmak üzere iki ana yönünün olduğunu işaret etmektedirler. Deneyime açıklık etmeninin genel olarak, özgün, yeni

fikirler ortaya koyan, farklı konulara meraklı, hayal gücü yüksek, araştırmacı, estetik ve sanata önem veren kişileri ifade ettiğini söylenebilir. Görüldüğü üzere gelişime açıklık etmeninin temelinde; zekâ, açıklık, analitik düşünme ve duyarlılık olmak üzere dört ana yönü vardır.

2.1.1.2. Beş Faktör Yaklaşımı'nın Cinsiyet ve Yaş Değişkeni İle İlişkisi

Beş faktör yaklaşımıyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, vazgeçilmez iki bağımsız değişkenin cinsiyet ve yaş olduğu görülmektedir. Ancak cinsiyet ve yaş değişkenini irdeleyen araştırmaların aynı zamanda kültürlerarası çalışmalara da konu olduğu görülmektedir. Çok sayıda araştırma (Aluja, García, Rossier ve García, 2005; Donnellan ve Lucas, 2008; DeFruyt, Bolle, McCrae, Terracciano ve Costa, 2009; Goldberg ve Somer, 2000; McCrae ve Costa, 1997; McCrae, Costa, Rukavishnikov ve Senin, 2004; McCrae, Stone, Fagan, ve Costa, 1998) beş faktör yapısının evrensel olduğunu ileri sürmektedir. Ancak araştırmalarda, kültürel farklılıkları da içeren pek çok çalışma yapılagelmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, yaş ve cinsiyet değişkeni ilgili araştırmalar sunulurken kısaca kültürel farklılıklara değinilmiştir.

İlgili araştırmalardan birinde McCrae ve ark., (2000) yaş değişkenini Alman, İngiliz, Çek ve Türk örneklemleri ile çalışılmışlardır. Araştırma sonucunda, 18 yaşından 30 yaşına doğru nörotisizm, dışadönüklük ve deneyime açıklık boyutlarından alınan puanlar düştüğü, uyum ve öz-denetim boyutlarından alınan puanların arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. 30 yaşından sonra yaşla birlikte aynı değişiklik görülmektedir. Diğer taraftan bu çalışma, lise öğrencilerinin üniversite öğrencilerinden daha yüksek düzeyde nörotisizm, daha düşük düzeyde uyum ve öz-denetim gösterdiğini işaret etmektedir. Bir başka araştırmada, büyük beşli, Alman, İtalyan, Hırvat, Portekiz ve Güney Koreli örneklemlerde genç, yetişkin ve yaşlı olmak üzere üç farklı yaş grubunda karşılaştırılmıştır (McCrae ve ark., 1999). Araştırma, her ülkede aynı yaş grubu için benzer örüntülerin olduğunu işaret etmektedir. Costa ve McCrae (1994) kişilik boyutlarının 30 yaşından sonra hiç değişiklik göstermediğini ya da çok küçük değişiklikler gösterdiğini vargısına ulaşmışlardır.

Donnellan ve Lucas (2008) İngiltere ve Almanya'da gerçekleştirdikleri çalışmada kişilik etmenlerinin yaşla birlikte değişimini iki farklı veri testiyle incelenmişlerdir. Dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenlerinin yaşla negatif yönde ilişkili olduğu, uyumun yaşla pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öz-

denetim boyutunun ise, en yüksek ilişkiyi orta yaşta gösterdiği bulunmuştur. Nörotisizm etmeni, veri setlerine göre farklı sonuçlar vermiştir. Hem yaş hem de cinsiyet değişkeninin irdeleyen başka bir araştırma McCrae ve ark., (2002) tarafından 12-18 yaş aralığındaki ergenlerle yapılmıştır. Bu çalışmada, kızların nörotisizm boyutundan yaşla birlikte daha yüksek puan aldığı; hem kız hem de erkeklerin yaşla birlikte gelişime açıklık boyutunda daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Sözü edilen araştırmada; dışadönüklük, uyum ve öz-denetim boyutlarının yaşla birlikte değişiklik göstermediği saptanmıştır.

Cinsiyet değişkeni de birçok kültürde farklı yaş gruplarıyla ilişkilendirilerek çalışılmıştır. Costa, Terracciano ve McCrae (2001) 36 ülkede yaptığı araştırmada kadınların nörotisizm ve uyum etmenlerinden erkeklerden daha yüksek puan aldığını; erkeklerin ise öz-denetim etmeninden kadınlara göre daha yüksek puan aldığını gözlemlemişlerdir. Bir başka çalışmada araştırmada, kadınların gelişime açıklık dışındaki tüm etmenlerden erkeklerden daha yüksek puan aldığı görülmüştür (Marsh, Nagengast ve Morin, 2013). Farklı yaş (16-60) gruplarıyla gerçekleştirilen kültürlerarası bir çalışmada yine benzer bir sonuca ulaşılmıştır nitekim yalnızca öz-denetim boyutunda kadın ve erkekler arasında fark bulunmamıştır (Lehmann, Denissen, Allemand ve Penke, 2013). Çok geniş bir örneklem (17.637) ve 55 farklı kültürde gerçekleştirilen geniş ölçekli bir çalışmada kadınların, nörotisizm, dışadönüklük, uyum ve öz-denetim etmenlerinden erkeklerden daha yüksek puan aldığı bulunmuştur (Schmitt, Realo, Voracek ve Allik, 2009). Ancak etmenlerde bu farklılığı yaratan nedenin cinsiyetten çok uzun ve sağlıklı yaşam koşulları, eşit eğitim fırsatları ve ekonomik refah gibi kültürel farklılıklardır. Bu kültürel farklılıklar cinsiyet üzerinde daha diğer etkenlerden daha belirleyicidir. İlginç bir sonuç ise, daha gelişmiş ülkelerde kadın ve erkeklerin etmenlerden aldıkları puanlar arasındaki farkın daha az gelişmiş ülkelere oranla daha çok olduğu şeklindedir (Marsh ve ark., 2013). Sözü edilen araştırma, sosyal ve ekonomik koşulların eşitlenmesi durumunda kadın ve erkek arasındaki bireysel farklılıkları azalacağına vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak, yaşam koşulları ve yaş eşitlendiğinde kişilik etmenlerinin düzeyinin cinsiyete bağlı olarak farklılık göstermeyeceği söylenebilir. Yaşla ilgili araştırmaların ana hatları değerlendirildiğinde ise, McCrae ve Costa'nın çoğu araştırması beş faktörün yetişkinlik boyunca hemen hemen aynı kaldığını ileri sürse

de yaşıllıkta değişebildiğine dair çalışmalar bulunmaktadır. Neticede, kişilik etmenlerinin farklı yaş gruplarında farklı kültürlerde test edilmesi sonucunda etmenlerin düzeyi açısından farklı sonuçlar verebileceği görülmektedir. Özetlemek gerekirse kültürlere göre, beş faktör yapısının düzeyinde farklılıklar olsa da cinsiyet, yaş ve kültürden bağımsız olarak tüm gruplarda var olduğu görülmektedir.

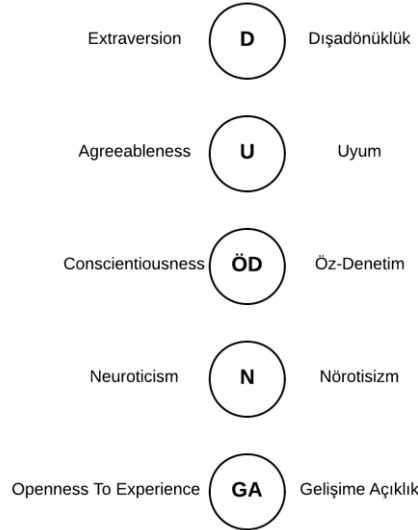
2.1.1.3. Beş Faktör Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler

Beş faktör yaklaşımı temel alınarak birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen bazı teorisyenler bu yaklaşıma ilişkin çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. McAdams (1992) beş faktör modelinin geçerli bir şema sunmasına rağmen iki zayıf noktasının olduğunu ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi, insan doğasını açıklamaya yönelik çok az bilgi sunduğu; ikincisi, genel etmenlere yönelik açıklamada bulunduğunu, duruma göre değişebilecek istisnaları göz ardı ettiği yönündedir. Block (1995) da kişiliği açıklamada beş faktörün yalnızca faktör analizi gibi yöntemsel dayanaklarla ifade edilmesini sert bir dille eleştirmektedir. McAdams (1992) beş faktör yaklaşımının, sınırlılıklarını aşağıdaki başlıklarda ifade etmiştir;

1. Beş etmen dışındaki kişilik yapılarını tanımlamada yetersizlik
2. İnsanların davranışlarını tam açıklayamaması ve farklı davranışların öngörülmesinde sınırlılıklar
3. İnsan davranış ve deneyimlerinin doğasını nedensel ve durumsal açıdan değerlendirmemesi
4. Kişiliğin bütünleşme ve organizasyonuna dair yeni bir açıklama sunamaması
5. Kişiler hakkında basit, dolaylı ve üstü kapalı karşılaştırmalara yer vermesi

Bir diğer eleştirilen nokta, beş faktörün Costa ve McCrae'nin (1992) ileri sürdüğü gibi hem normal, hem de normal olmayan kişilerin özelliklerini açıklamada yeterli bilgiyi sağlamadığı yönündedir (Block, 2001). Butcher ve Rouse da (1996) beş faktörün klinik değerlendirme için yetersiz olduğunu belirtmektedirler. Buna karşın ampirik çalışmalar, etmenlerin nleme ve klinik tanı aşamasında önemli bir araç olarak kullanılabileceği yönündedir (Kotov, Gamez, Schmidt ve Watson, 2010). İlgili araştırma, 1980-2007 yılları arasında yayınlanmış 175 çalışma üzerinde meta analiz yöntemiyle yapılmış olup etmenlerin anksiyete ve depresyon ile ilişkisini temel almıştır.

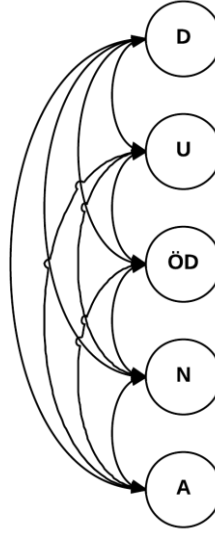
Block (1995) beş faktörün birbiriyle yakın anlamlar içermesini, yani kısmen hiyerarşik oluşunun açıklanamaz olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Block (1995) beş faktör yaklaşımının kişiliğin bütünlüğüne dair bir ipucu sunmadığını ifade etmektedir. Büyük beşli, araştırmalarda (Örn., Costa ve McCrae, 1985; Goldberg, 1993; McCrae ve Costa, 1989) dikey (orthogonal) bir teori olarak sunulmuştur (Bkz, Şekil 2-1). Kuramın öncülerinden olan Catell ve Thurstone ise, kişilik faktörlerinin gözlenen değişkenlerinin Şekil 2-2’de gösterildiği gibi birbiriyle ilişkili olabileceğini söylemektedirler (Costa ve McCrae, 1992a). Beş faktöre yaklaşımını içeren çalışmalar da bu dikey yapı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bunun anlamı Şekil 2-1’de gösterildiği üzere, her bir faktörün birbirinden bağımsız, hiyerarşik yapıda olmasıdır.

Şekil 2 - 1: Hiyerarşik Yapı

Beş etmenin faktörün analizi çalışmalarında, eğik döndürme (oblique rotation) istatistiksel yönteminden ziyade dik döndürme-promax (orthogonal rotation-promax) gibi dikey yöntemler tercih edilmiştir (Goldberg, 1993). Ebeveyn, arkadaş değerlendirmesini de kapsayarak yapılan çalışma da, etmenlerin birbiriyle ilişkili olmayan birbiriyle kesişmeyen bağımsız yapılar olduğu kanıtlamıştır (McCrae ve Costa, 1989). Benzer şekilde Biesanz ve West (2004) kendini değerlendirme ölçeklerini karşılaştırmışlar ve her bir etmenin birbiriyle kesişmeyen ayrı kaynaklar olduğunu savunmuşlardır. Yapılan son araştırmalar ise, beş faktörün aslında birbirinden tamamen bağımsız, dikey, hiyerarşik yapılar olduğunu ancak tartışılan iki

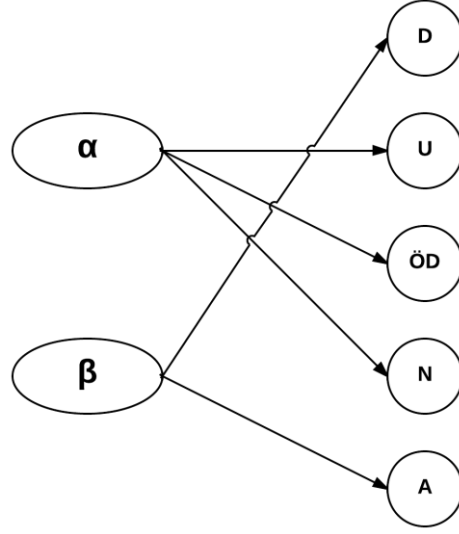
yaklaşımından da farklı bir bakış açısıyla kişilik etmenlerinin kendi aralarında daha üst-düzey faktörlerden oluştuğunu kanıtlanmışlardır (DeYoung ve ark., 2002; Digman, 1997).

Şekil 2 - 2: Birbiriyle İlişkili Yapı

2.1.1.3.1. Üst-Düzey Kişilik

Digman (1997) beş faktör yaklaşımı ile ilgili on dört çalışmayı incelemiş ve beş faktörün kendi aralarında iki üst-düzey faktör dizisinde organize olduğunu ileri sürmüştür. Üst-düzey faktörler (higher order traits) ya da meta-etmenler (metatrait) olarak adlandırılan bu yapıyı Becker (1999) “büyük ikili (big two)” olarak kavramsallaştırmıştır. Digman (1997) üst-düzey faktörleri “faktör alfa (α)” ve “faktör beta (β)” olarak tanımlamıştır. Faktör (α), uyum, öz-denetim ve duygusal tutarlılık etmenlerinden; faktör (β), dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenlerinden oluşmaktadır. Üst-düzey faktör yapısı Şekil 2 -3’te gösterilmektedir.

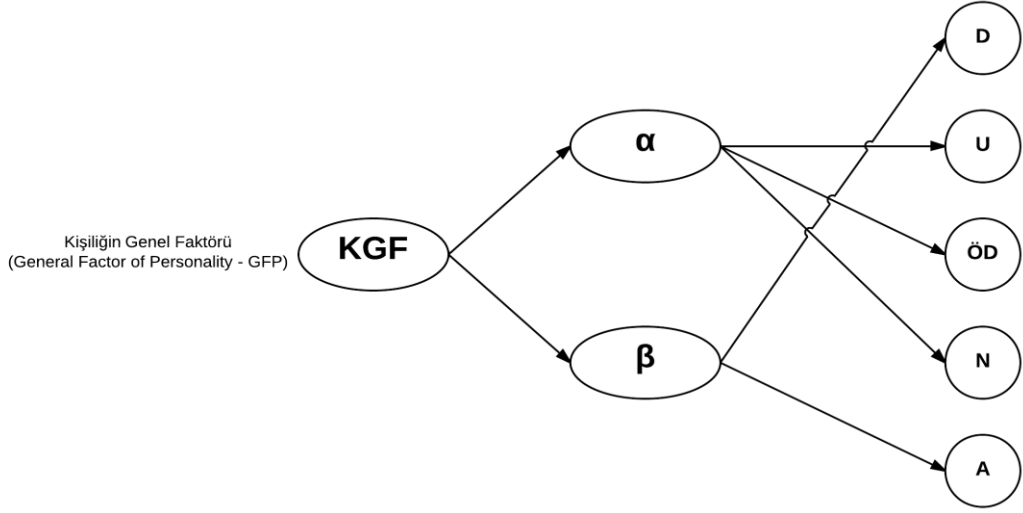

Şekil 2 - 3: Üst-Düzyer Faktörler

Farklı kültürlerde yapılan araştırmalar önerilen bu üst-düzyer faktör yapısını doğrulamaktadır (Biesanz ve West, 2004; McCrae, Jang, Jena ve Spinath, 2008; Rushton ve Irwing, 2008; Şimşek ve Koydemir, 2012). Becker (1999) ise “ruh sağlığı (mental health)” ve “davranışsal kontrol (behavioral control)” olarak iki üst-düzyer faktörden söz etmektedir. DeYoung ve ark., (2002) göre Becker’in (1999) modeli Digman’ın (1997) farklıymış gibi gözükse de birbirine çok benzemektedir. Çünkü Becker (1999) ilk faktör analizinde bu üst-düzyer faktörleri Digman’ın (1997) modeline benzer olarak “sosyal uyum (social adaptation)” ve “kendini gerçekleştirme” olarak tanımlamıştır.

Musek (2007) üst-düzyer faktörlerin daha da üst düzey faktör olarak temsil edilebileceğini ileri sürmüştür. Bu amaçla beş faktöre ilişkin çalışmalarını yeniden analiz etmiş ve tüm hepsinin “Kişiliğin Genel Faktörü (General Factor of Personality)” adı altında toplandığını vargısına ulaşmıştır. Musek’in (2007) ileri sürdüğü model Şekil 2-4’te gösterilmiştir. Ayrıca bu üst-düzyer yapıya “Büyük bir (Big One)” adını vermiştir. Musek (2007) yüksek düzeydeki kişilik genel faktörünün; yüksek düzeyde gelişime açıklık, dışadönüklük, uyum, öz-denetim, duygusal tutarlılık ile yüksek düzeyde durağanlık, esneklik ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bunun da ruh sağlığı gibi pozitif psikoloji bileşenleri ile pozitif yönde ilişki gösterdiğini ve nöropsikolojik, genetik ve evrimsel dayanaklarının olduğunu

değirmiştir. Sözü edilen model yapılan meta analizi sonucunda doğrulanmamıştır (Chang ve ark., 2012).

Şekil 2 - 4: Kişiliğin Genel Faktörü

Digman (1997) üst-düzey faktörlerin kaynaklarıyla ilgili ayrıntılı bir açıklama sunmuştur. Faktör (α), sosyalleşme sürecini; Faktör (β), kişisel gelişimi temsil etmektedir. Faktör (α), sosyal beğenirlik (social desirability) ile ilişkilidir. Faktör (α)'yı oluşturan etmenlerin tam tersi durumlar hiçbir toplum tarafından hoş karşılanmayan özelliklerdir. Faktör (β), Maslow'un (1965) kendini gerçekleştirme ve (Rogers, 1961) potansiyelini tam kullanan kişi kavramı ile yakından ilgilidir. Faktör (α) ve Faktör (β)'nın kişilik kuramları ile ilişkisi Tablo 2-6'da sunulmuştur.

Tablo 2 - 6: Farklı Kişilik Yaklaşımlarına Göre Faktör (α) ve (β)

Kişilik Yaklaşımları	Faktör Alfa (α)	Faktör Beta (β)
Freud	Psikoseksüel Yaklaşım	
Adler	Sosyal İlgi	Üstünlük Çabası
Rank	Birlik	Bireysellik
Rogers		Bireysel Gelişim
Maslow		Kendini Gerçekleştirme
Bakan	Topluluk olma	Eylemlilik
McAdams	Mahremiyet Motivasyonu	Güç Motivasyonu
Wiggins	Topluluk Olma	Eylemlilik

Kaynak: Digman (1997)

DeYoung ve ark., (2002) bir dizi araştırma sonucunda benzer bir sonuca varmış ve Digman'ın (1997) geçici olarak adlandırdığı Faktör (α)'yı "durağanlık (stability)", Faktör (β)'yı ise "esneklik (plasticity)" olarak kavramsallaştırmışlardır.

İlgili modelde, duygusal tutarlılık, uyum ve öz-denetim etmenleri, sosyal ve motivasyonel alanlarda durağanlığı yansıtmaktadır. Dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenleri ise, davranışsal ve bilişsel alanlarda esnekliği ifade etmektedir. DeYoung ve ark., (2002) ve DeYoung (2006) durağanlık ve esneklik üst etmenlerinin beyin farklı bölgeleri ile ilgili olabileceğine dair nörobiyolojik bir model sunmuşlardır. Benzer şekilde Yamagata ve ark., (2006) Kanadalı, Alman ve Japon örneklem ile yaptıkları çalışmada durağanlık ve esneklik üst-düzye yapılarını kalıtsal olabileceğini dair saptamışlardır. Mccrae ve ark., (2008) ise, ikiz örneklem ile gerçekleştirdikleri araştırmada üst-düzye faktörlerin genetik yönünün olabileceği bunun da esneklik boyutunda daha belirgin olduğunu bulmuşlardır. Durağanlık ve esneklik üst-düzye yapılarına ilişkin ayrıntılı açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

2.1.1.3.1.1. Durağanlık

Durağanlık, uyum, duygusal tutarlılık ve öz-denetim etmenlerinden oluşmaktadır. Öz-denetim etmeni, kişisel amaçlara ulaşma; uyum etmeni, sosyal ilişkiler; duygusal tutarlılık etmeni, stres ve olumsuz duygularla baş edebilme ile ilişkilendirilmektedir (Chang ve ark., 2012; DeYoung, 2010; Digman, 1997). Durağanlık, Freud'un ego-kontrolü ve davranışçı yaklaşımın sosyalleşme kavramı ile örtüşmektedir (DeYoung ve ark., 2002; Chang ve ark., 2012). Digman (1997) uyum, öz-denetim ve duygusal tutarlılık boyutlarının sosyal beğenirlik ile ilişkili olduğunu bunların da birçok kişilik teorisyenin de önerdiği gibi gelişime bağlı olarak dürtü kontrolü, bastırma mekanizmaları gibi yollarla kazanıldığını ileri sürmüştür ve bunu şöyle açıklamıştır. Çocuklar sosyal onaylama sayesinde zaman içinde idlerini bastırıp süper egolarını geliştirirler. Durağanlık içinde yer alan faktörlerin tam karşıtı olan düşmanlık (hostility), nörotisizm ve saldırganlık/karşıtlık hiçbir toplumda onaylanmamaktadır. Dolayısıyla durağanlık içinde yer alan kişilik boyutlarının gelişimsel süreçte ve toplumsal onayla kazanıldığını söylemek mümkündür. Durağanlık aynı zamanda Block ve Block (1980) ego-kontrolü (Ego-Control), Gray'in (1991) davranışsal önleme sistemi (behavioral inhibition system) gibi çağdaş teorilerle de benzerlik göstermektedir.

Durağanlık ve uyma/itaat (conformity) ilişkisini irdelleyen araştırma sonucunda, durağanlık ve uymanın pozitif yönde ilişkili olduğu kanıtlanmıştır (DeYoung ve ark., 2002). Nörotisizm, uyum ve öz-denetim etmenleri; duygusal,

sosyal ve motivasyonel konularda durağanlığı sürdürme, kargaşadan kaçınma gibi bireysel yetenekleri ifade etmektedir (DeYoung ve ark., 2002). Dışsallaştırılmış davranışlar ve durağanlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada vandalizm, madde kullanımı, hiperaktivite, öfke, karşıtlık gibi davranışların durağanlık ile negatif yönde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (DeYoung, Peterson, Séguin ve Tremblay, 2008). Özetle, durağanlık kendini kontrol edebilen ve sosyal açıdan uyumlu kişileri ifade etmektedir. Hatta durağanlığı içeren etmenler incelendiğinde, durağanlığın genel olarak otoriteyle uyumlu kişileri ifade ettiği söylenebilir.

2.1.1.3.1.2. Esneklik

Esneklik, dışadönüklük ve deneyime açıklık etmenlerinden oluşmaktadır. Esneklik faktörü, keşfetme, yeni şeylere karşı davranışsal ve bilişsel olarak esnek olma eğilimidir (DeYoung, 2006; DeYoung ve ark., 2002). İlgili yazında esneklik, insancıl yaklaşımın kendini gerçekleştirme (Maslow, 1965; Rogers, 1961) kavramı ile birlikte değerlendirilmektedir (DeYoung ve ark., 2002; Digman, 1997). Esneklik, Block ve Block'un (1980) ego-sağlamlığı, Gray'in (1991) davranışsal eylemlilik sistemi (behavioral activation system) gibi çağdaş kuramlarla örtüşmektedir. Esneklik, durağanlığın tam tersine uyma ile negatif yönde ilişkilidir (DeYoung ve ark., 2002). Yani, esnek kişiler sosyal olarak uyumlu olma eğiliminde değillerdir. Esneklik ve dışsallaştırılmış davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada; vandalizm, madde kullanımı, hiperaktivite, öfke, karşıtlık gibi davranışların esneklik ile pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (DeYoung ve ark., 2008).

Sonuç olarak, üst-düzey faktörlerin farklı ölçeklerle farklı kültürlerde doğrulanması bu yapının geçerli bir model olduğunu göstermektedir. Büyük beşli ile yapılan çalışmaların, sadece kendini değerlendirme ölçekleri ile gerçekleştirilmesi eleştirileri de beraberinde getirmektedir (DeYoung, Peterson ve Higgins, 2002). Bu noktada ikizler ile yapılan çalışmalar, akran, anne-baba ve eş değerlendirmesine dayalı çalışmalar da üst-düzey faktörlerin yapısına ilişkin açıklayıcı sonuçlar sunmuşlardır. Nörobiyolojik çalışmaların da durağanlık ve esneklik üst-faktörü için bir dayanak sunması büyük ikilinin teorik yapısını güçlendirmektedir. Diğer taraftan, üst-düzey faktörlerin kişisel gelişim ve sosyalleşme (DeYoung, Peterson ve Higgins, 2002) yönlerini dikkate alması beş faktörün teorik çerçevesine ilişkin oldukça geniş

bir bakış açısı sunmuştur. Kotov ve ark., (2010) üst-düzye faktör yapısının psikolojik bozukluklara doğrudan ışık tutamayacağını ancak psikolojik bozukların içselleştirilmiş ya da dışsallaştırılmış (internalizing or externalizing) olarak sınıflandırılmasında işlevsel olabileceğini ileri sürmektedirler.

2.2. YAŞAMDA ANLAM

Yaşamda anlam, pozitif psikolojinin temel kavramlarından biridir. Nitekim Duckworth, Steen ve Seligman (2005) tam yaşamın, anlamlı bir yaşamla mümkün olacağını ifade etmişlerdir. Yaşamda anlamın tarihsel temelleri incelendiğinde, kaynağını felsefeden aldığı görülmektedir. Felsefe tarihine bakıldığında “yaşamın anlamı nedir?” sorusunun en temel felsefi sorgulamalardan biri olduğu görülmektedir. Felsefe insanın bir uygarlık olarak dünyadaki anlamını irdelemeye çalışmıştır (Demirbaş, 2010). Psikoloji ise, kişiye vurgu yaparak “anlam” kavramını incelemiştir. Psikolojide kişinin kendi yaşamında, kendine özgü yarattığı anlam bir başka deyişle” yaşamda anlam (meaning in life) vurgulanmaktadır (Steger, 2013).

İlk olarak Adler psikanalitik yaklaşımın aksine, insanı belirli bir amaç doğrultusunda hareket eden ve kendi kaderini belirleyebilen varlık olduğu ileri sürmüştür (Terzi, Tekinalp-Ergüner ve Demirbaş, baskıda). Daha sonra Victor Frankl’ın “logoterapi” olarak anılan “anlam terapisi” çalışmaları ile yaşamda anlam varoluşçu psikoloji içinde yer almıştır. Varoluşçu yaklaşıma göre, insanların yaşamını anlamlı kılan ve insanların yaşamlarında anlam yaratmalarını sağlayan temel motivasyon yaşamın sınırlı olduğunu algılaması, dolayısıyla ölüm ile yüzleşmesidir (Corey, 2005). Ancak, yaşamda anlam olgusunun operasyonel tanımını yapmak oldukça zordur (Reker, 2005). Dolayısıyla yaşamda anlamın tanımına dair çok farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlarda, amaç, anlamsızlık, iyi oluş, anlam arayışı ve anlam yaratma (meaning making) birlikte kullanılmaktadır. Bu nedenle yaşamda anlam, sözü edilen kavramlar çerçevesinde incelenmiştir.

Seligman ve Csikszentmihalyi (2000) göre yaşam amacı, yaşamda anlam ile birbirini tamamlayıcı ayrılmaz bir yapıdır. Battista ve Almond (1973) yaşamın bir amacı olmadan anlamlı bir yaşamın olmayacağını savunur. Steger ve ark., (2008) göre yaşam amacı, kişinin hedeflerine ulaşmak için mücadele etmesi ve varoluşsal nevroza karşı anlam yaratmasıdır. Yaşamın amacı, bireyin kendini

gerçekleştirmesinde kişisel olarak değerli, genel hedefleri kapsar (Dik, Steger, Gibson ve Peisner, 2011). Benzer şekilde Damon, Menon ve Cotton Bronk (2003) yaşamda amacı, kişinin kendisinden öte bir dünya anlayışına işaret eden ve kendisi için anlamlı bir şeyleri başarmak için değişmeyen ve genel bir niyet olarak ele almışlardır. Bu iki tanımadan yola çıkarak yaşam amacının gündelik amaçları ifade etmekten daha öte bir anlamı ifade ettiği bir başka deyişle kısa süreli bir amaçtan daha kapsamlı ve değişmez bir yapıya işaret ettiği söylenebilir. Nitekim alan yazında kısa süreli amaçlar için daha çok “goal (amaç)” kullanılırken yaşamda anlamla ilişkilendirilen yapı için “purpose in life (yaşamda amaç)” kullanılmaktadır. Deneysel ve teorik yazın, amaç anlayışının genç insanların yaşamında pozitif bir rol oynadığını öne sürmektedir (Bronk, 2006). Yine benzer şekilde, amaçlar, psikolojik iyi oluş bakış açısının merkezinde yer alan anlam, hedef ve yaşam görevlerini yansıtmaktadır (Ryan ve Deci, 2001). Yaşam amaçları tanımlarından hareketle yaşamda anlamın, kişinin yaşamına olumlu yönde katkı yapan ve yaşamı değerli kılan amaçları kapsadığı söylenebilir.

Kişinin yaşamında anlamın olmaması “anlamsızlık (meaninglessness)” olarak adlandırılmıştır (Frankl, 2009). Anlamsızlık, kişilerin kendilerini hedefsiz, plansız hissetmeleri ve ne yöne gideceklerini bilmeme durumudur (Harlow ve Newcomb, 1990). Anlamsızlık, Varoluşçu yaklaşımın dört temel kavramından biridir. Varoluşçu yaklaşıma göre anlamsızlık, varoluşsal boşluk (existential vacuum) ya da varoluşsal nevroza (existential neurosis) yol açar (Yalom, 2001). Varoluşsal boşluk, kişinin can sıkıntısı, duygusuzluk, duyarsızlık yaşaması ne yapacağını bilememesi yaptıklarının amacını sorgulamasıdır. Varoluşsal boşluk aynı zamanda “varoluşsal hüsrana (existential frustration)” olarak da adlandırılmıştır (Yalom, 2001). Varoluşsal boşluk, Frankl tarafından sonu gelmeyen bir Pazar günü olarak betimlenmiştir (Terzi ve ark., baskıda). Eğer kişi açık anlamsızlık duygularının yanı sıra belirgin klinik belirtiler de geliştiriliyorsa varoluşsal nevrozdan söz edilir (Yalom, 2001). Varoluşsal nevroz depresyon, alkol madde kullanımı, obsesyon, suça yönelme gibi sorunlarla klinik olarak kendini farklı şekillerde gösterebilir (Yalom, 2001). Anlamsızlık, ruh sağlığı ile negatif yönde ilişkilendirilmektedir (Battista ve Almond, 1973; Frankl, 2009; Zika ve Chamberlain, 1992).

Anlamlılık (meaningfulness) ya da yaşamda anlam (meaning in life) kişiden kişiye göre değişen herkesin kendine özgü olarak yarattığı bir kavramdır (Battista ve Almond, 1973). Ryff 'a (1989) göre yaşamda anlam, iyi oluşun bir göstergesi olarak gösterilen pozitif bir kişilik özelliği olarak kabul edilmektedir. İyi oluş yazını incelendiğinde iyi oluşla ilgili olarak temelde hazsal (hedonic) ve anlamsal (eudaimonic) olmak üzere iki bakış açısı vardır (Ryan ve Deci, 2001). Hazsal iyi oluş, yaşam doyumu ve pozitif duygu-durumdan oluşmaktadır. Anlamsal iyi oluş ise, yaşamda anlam, yaşam amaçları, kişisel gelişim, kendini gerçekleştirme kavramlarını içermektedir (Lent, 2004; Ryff, 1989). Nitekim yaşam amaçları Ryff (1989) tarafından psikolojik iyi oluşun alt boyutu olarak değerlendirilmiştir. Yaşamda anlam ile iyi oluş ilişkisi birçok araştırmaya konu olmuş ve aralarında pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Battista ve Almond, 1973; Debats ve ark., 1995; Steger ve ark., 2006; Zika ve Chamberlain, 1992). Yaşamda anlam yalnızca iyi oluş ile değil aynı zamanda yaşam doyumu, umut, pozitif duygu durumu, benlik iyimserlik gibi pozitif psikoloji kavramları ile de pozitif yönde ilişki göstermektedir (Terzi ve ark., baskıda). Görüldüğü üzere yaşamda anlam, pozitif psikoloji kavramları ile yakından ilişkili pozitif psikolojinin temel öğelerinde biridir.

Frankl (2009) yaşamda anlam arayışının da ruh sağlığına olumlu etkisinin olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak Klinger (1998) anlam arayışının ruhsal problemlerin belirtisi olabileceğini söylemektedir. Steger ve ark., (2008) hayal kırıklığına uğramış, yaşamında ve ilişkilerinde tatminsizlik yaşayan ve hayatlarında kontrolü olmayan kişilerin daha çok anlam arayışı çabası içinde olabileceğini savunmaktadırlar.

Yaşamda anlam ile doğrudan ilişkili bir diğer kavram, “anlam yaratma (meaning making)”dır. Anlam daha çok insanların kendilerine ve başkalarına deneyimlerini anlatarak öyküselleştirmeleri ile yoluyla oluşturulur (Baumeister ve Newman, 1994). Frankl (2009) anlamın üç yolla oluşturulduğunu ileri sürmüştür. Bunlar, başarı, sevgi ve ölüme karşı sergilenen tutumdur. Kişiler yaşamlarına anlam katabilmek için, sevilen insanlara ilişkin sıkı sıkıya korunan imajlar, din, mizah duygusu, doğa, sanat, gelecek beklentisi, hedef, hayattan beklenti, iz bırakmak suretiyle, iyilik, güzellik, doğruluk, doğayı ve kültürü yaşayarak anlam yaratırlar.

Anlamın yaratılmasına ilişkin bir başka araştırmada, küresel anlam ve durumsal anlamdan söz eden bir model ortaya koyulmuştur (Park ve Folkman, 1997; Park ve ark., 2012). Küresel anlam, inançlar, hedefler, öznel anlam ve amaç duygusunu içerir. Durumsal anlam ise, yaşantılara ilişkin bilişsel yüklemelerden oluşur. Durumsal anlamlandırma süreci sonucunda birey; yaşanan olayı “akla uygun” hale getirir, kabul eder, sebep sonuç ilişkisine göre yeniden anlamlandırır, gelişme duygusu yaşar, kimliğinin değişimini hissederek, strese neden olan kaynağın anlamını yeniden değerlendirir, küresel inançları ve hedefleri değişir. Son aşamada ise kişinin genel olarak yaşamındaki anlam duygusu ya da yaşamına atfettiği anlam değişir. Anlamlandırma süreci sonucunda kurtulma (redemption) ve bilişsel dönüşüm (cognitive transformation) yaşanır. Dolayısıyla yaşadıklarından anlam çıkarabilen ya da yaşantılarını genel küresel anlamlarıyla bütünleştirebilen bireylerin travma sonrası büyüme, yılmazlık ve psikolojik dayanıklılık gibi baş etme mekanizmaları kullanma olasılıkları daha fazladır (Terzi ve ark., baskıda). Yaşadıkları durum ne olursa olsun yaşadıklarından anlam çıkarmaya çalışan kişilerin zorluklarla daha kolay baş ettiği ve travma sonrası gelişme gösterme olasılıklarının yaşantılarında anlam aramayan bireylerden daha çok olduğu araştırmalarca kanıtlanmıştır (örn: Park, 2010; Park, Riley ve Snyder, 2012; Schnell ve Becker, 2006; Steger ve Crystal, 2012). Ancak tüm anlamlandırmalar psikolojik iyilik hali ile sonuçlanmayabilir (Terzi ve ark., baskıda.). Yaşanan olumsuz deneyimlerin sonucunda bireylerin daha sağlıklı gelişim göstermeleri için travma sonrası büyüme, derin bir farkındalık ve dünyanın adil olduğuna dair inancın yeniden oluşturulması gerekir (Bower ve ark., 2005).

Sonuç olarak, her ne kadar Frankl (2009) genel bir yaşamda anlam tanımından söz edilemeyeceğini söylese de yaşamda anlam ilişkili olduğu temel kavramlar çerçevesinde tanımlanabilir. Yukarıda sözü edilen kavramlar ışığında yaşamda anlam, yaşam amacını kapsayan, anlamsızlık ve anlam arayışı durumunda psikolojik problemlerle ilişkilendirilen anlam yaratma, anlamın varlığı yoluyla iyi oluşa pozitif yönde etki eden insanın temel motivasyonlarından biri olarak tanımlanabilir. Ayrıca, kişilerin yaşamlarında çarpıcı bir değişim olmadıkça, yaşamdaki anlamlarının sabit, değişmez varsayılır (Steger ve Kashdan, 2006). Yaşamda anlam, bu araştırmada Steger ve ark., (2006) sınıflandırılmasında yer aldığı gibi yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışı olarak ele alınmıştır. Bu kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. Yaşamda Anlamın Varlığı ve Yaşamda Anlam Arayışı

Steger (2009) göre, yaşamda anlamın varlığı, kişinin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan bir hedefe, bir misyona ya da kapsayıcı bir yaşam amacına sahip olma derecesidir. Bu tanım kişilerin yaşamda anlama sahip olmalarını işaret etmektedir fakat yaşamda anlam arayışına ilişkin net bir tanım sunmamaktadır (Steger ve Kashdan, 2013). Çünkü yaşamda anlam arayışına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Baumeister (1991) insanlar yaşamlarını anlamsız hissettikleri zaman anlam aradıklarını ifade etmektedir bir başka deyişle yaşamda anlamın olmamasını kişinin anlam arayışı için bir işaret olarak görmektedir. Maddi (1970) yaşamda anlam arayışının, kişinin yaşamın anlamına dair derin bir motivasyonu olduğunda ortaya çıktığını savunmaktadır (akt., Steger ve Kashdan, 2013). Frankl (2009) ise, anlam arayışını insanın doğal motivasyonu olarak değerlendirmiştir. Her üç tanım da anlam arayışının motivasyonel yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu motivasyonu da Steger ve ark., (2011) bireylerin yaşam hedefini, önemini ve anlamını artırmak için gösterdikleri güç, çaba ve etkinlikler olarak tanımlamışlardır. Metaforik bir anlatımla yaşamda anlam arayışı, yolculuk; yaşamda anlamın varlığı varış noktası olarak ifade edilmiştir (Steger ve ark., 2006).

Yaşamda anlamın varlığı, olumlu bir nitelik bir olarak görülürken yaşamda anlam arayışının olumsuz nitelikleri içerdiği düşünülmektedir (Steger, Oishi, ve Kesebir, 2011). Bunun nedeni ise, yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışının birbirinin karşıtı kavramlar ile ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, yaşamda anlamın varlığı, yüksek düzeyde mutluluk (Chamberlain ve Zika, 1988; Steger, Oishi, ve Kesebir, 2011), iyi-oluş (Bonebright, Clay, ve Ankenmann, 2000), fiziksel sağlık (Steger, Mann, Michels, ve Cooper, 2009), sosyal yakınlık (social closeness) (Ryff, 1889) gibi olumlu kavramlar ile birlikte ele alınmaktadır. Yaşamda anlam arayışı ise, anksiyete (Steger ve ark., 2006), stres, sosyal yalıtım (Steger ve ark., 2008) gibi olumsuz kavramlar ile ilişkilendirilmiştir. Ancak yaşamda anlam ve yaşamda anlam arayışı birbirinin tam karşıtı kavramlarla ilişki göstermelerine rağmen kendi aralarında negatif bir ilişkiden söz edilemez, her ikisi de birbirinden bağımsız yapılardır (Steger ve ark., 2006).

Yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlamın varlığının aynı ölçek içinde ele alınması bir paradoks olarak görülmektedir. (Steger ve ark., 2006). Steger ve ark.,

(2006) ölçek geliştirme çalışmalarında bu paradoksal durumu detaylı bir biçimde açıklamışlardır. Bir kişi yaşamda anlam arayışı içindeyken aynı zamanda yaşamda anlama sahip olabilir ya da bir kişi yaşamında zaten bir anlama sahip olduğu için anlam arayışı içinde olmayabilir. Yaşamında bir anlama sahip iken anlam arayışı içindeki kişilere Gandi, Malcom X gibi kişiler örnek gösterilebilir. Bu paradoksal durumun nedeni yaşamda birden çok anlam kaynağının var olmasından ileri gelmektedir. Örneğin, yaşamının anlamı maratonda birinci olmak olan biri bu sonucu elde ettiğinde yaşamını anlamlı hale getirecek başka bir anlam arayışı içine girebilir. Ancak bu durum için mutlaka yaşamında anlamsızlığı deneyimlemesi gerekli değildir (Steger ve ark., 2006). Bu açıklamalara rağmen anlam arayışının yapısının kapsamlı olarak incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Son yıllardaki araştırmalar, anlam arayışının kişinin yaşamını anlamlı hissettiğinde mi yoksa anlamsız hissettiğinde mi ortaya çıktığını bulmayı amaçlamıştır (Steger ve Kashdan, 2013). Araştırma bulgularından biri eğer insanlar yaşamalarında anlam bulamaz ya da oluşturamazlarsa anlamı aradıklarını işaret etmektedir (Steger ve Kashdan, 2013). İnsanlar yaşamlarında anlam eksikliği deneyimlediklerinde yüksek düzeyde sıkıntı (Harlow, Newcomb, ve Bentler, 1986) yaşamaktadırlar ve sağlıkları olumsuz yönde (Ishida ve Okada, 2006) etkilenmektedir. Bu bağlamda Davis, Wortman, Lehman, ve Silver (2000) travma sonrası yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışı üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışma sonucunda, travma sonrası herkesin anlam aramadığı, anlam arayanların ise, bir anlam bulduktan sonra anlam aramaya devam etmedikleri bulunmuştur. Bu çalışmanın bir diğer sonucu da; travma sonrasında elde edilen anlamın, anlam arayışındaki kişilerin ve yaşamında anlamı bulunmayan kişilerin anlam düzeyinden daha yüksek oluşudur. Bu araştırmada dikkat çeken nokta, travma sonrası herkesin anlam arayışı içinde olmayışıdır. Bu da yaşamda anlam kavramı için bireysel farklılıkların önemine işaret etmektedir. Frankl (2009) ve Steger ve ark., (2011) benzer bir biçimde anlam arayışının kişiden kişiye göre farklılık gösterebileceğini ifade etmişlerdir. Öyle ki, insanların bir kısmında anlam arayışı çok belirgindir. Diğer kısmı ise, kısmen anlam arayışı içindedir fakat bunun için harekete geçmezler. Bu kişiler eğlence, iş gibi günlük etkinliklere odaklanır ve yaşamlarında anlamın olup olmadığının önemsemezler (Steger ve ark., 2011). Yaşamda anlamın varlığı ve

yaşamda anlam arayışı için vurgulanan bu farklılık, kişilik ve yaşamda anlam ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır.

2.3. YAŞAMDA ANLAM VE KİŞİLİK

Yaşamda anlam ve büyük beşli ilişkisi çeşitli araştırmalarla incelenmiştir ancak yaşamda anlam ve üst-düzy faktörlere ilişkin yalnızca bir çalışma bulunmaktadır. Araştırmalar büyük beşlinin yaşamda anlam anlayışı ile ilgili olduğuna değinmektedir (Lavigne ve ark., 2013). Eysenk'in üçlüsü kullanılarak yapılan bir araştırmada yaşamda anlamın en güçlü yordayan etmenin duygusal tutarlılık, en az yordayan etmenin ise dışadönüklük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Francis ve Hills, 2008). Steger ve ark., (2008) ise, yaşamda anlam ve kişilik ilişkisini farklı kişilik ölçeklerini kullanarak araştırmıştır. Bu araştırma sonucunda yaşamda anlamın varlığının, dışadönüklük, uyum, öz-denetim ile pozitif yönde nörotisizm ile negatif yönde ilişkili olduğu; yaşamda anlam arayışının ise, gelişime açıklık ve nörotisizm ile pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir başka kapsamlı araştırmada ise Schnell ve Becker (2006) tarafından yaşamda anlamın kaynakları ve kişilik etmenleri ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada dört farklı kişilik ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, dışadönüklük ve gelişime açıklık etmenlerinin doğrudan yaşamda anlamla ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer etmenler ise, yaşamda anlamın kaynakları ile ilişkilendirilmiştir. Nörotisizm etmeninin, yaşamda anlamın kaynaklarından dört alt boyutla; öz-denetim etmeninin, on bir alt boyutla; uyum etmeninin altı alt boyutla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşamda anlamın kaynakları ve kişilik ilişkisini inceleyen bir başka araştırma Lavigne ve ark., (2013) tarafından yapılmıştır. Araştırma bulguları, yaşamda anlam ve kişilik ilişkisini yaşamda anlamın kaynaklarından iki temel bileşen ile ilgili olduğunu işaret etmektedir. Bunlar sorgulama/öğrenme ve sorumluluktur. Araştırmacılar bu iki kavramının üst düzey kişilik faktörlerine gönderme yaptığını söylemektedirler. Sorumluluk bileşeni, kültürel formları sürdürmeye çalışan kişileri temsil ederken; sorgulama/öğrenme bileşeni, boyutu yeni formları keşfetme eğilimindeki kişileri temsil etmektedir. Sonuç olarak, yaşamda anlamın temel iki bileşeninden sorumluluk bileşeni durağanlık, sorgulama/öğrenme bileşeni de esneklik ile özdeşleştirilmiştir.

Görüldüğü üzere yaşamda anlam ve kişilik etmenleri birbiriyle ilişkili kavramlardır. Araştırmalarda yaşamda anlamın farklı yönlerinin farklı ölçme araçları kullanılarak araştırılması nedeniyle farklı vargılara ulaşılmıştır. Ancak genel olarak bakıldığında yaşamda anlamın kaynakları ve kişilik birbiriyle ilişkili yapılarıdır. Yaşamda anlamın varlığı, dışadönüklük, uyum, öz-denetim ile pozitif yönde; nörotisizm ile negatif yönde ilişkilidir. Yaşamda anlam arayışı da, gelişime açıklık ve nörotisizm ile pozitif yönde ilişkilidir. Bu araştırma, bir adım daha ileri giderek yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışının üst düzey faktörler ile ilişkisini incelemiştir. Ayrıca bu ilişkide ki temel psikolojik ihtiyaçların rolünü bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, temel psikolojik ihtiyaçlara ilişkin kavramsal çerçeve aşağıda açıklanmıştır.

2.4. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR

Ryan (1995) ihtiyacı, tanımlarken iki farklı ihtiyaçtan söz etmektedir. Birincisi, günlük yaşamda kişinin herhangi bir şeye ihtiyacının olmasıdır ki bu durum gündelik yaşamın bir gereğidir. Diğeri ise, kişisel gelişim ve bütünleşme (integration) için gerekli olan temel psikolojik ihtiyaçlardır. Temel psikolojik ihtiyaçlar özerklik, ilişkisellik ve yeterlik ihtiyacı olarak belirlenmiştir (Deci ve Ryan, 2000; Deci ve ark., 2001; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000b). Özerklik, kişinin benlik tarafından onaylanan ve benlikle bütünlük içinde olan davranışlarını sergileme ihtiyacıdır ve kişinin davranışları başlatma, sürdürme ve son vermeyle ilgili tercih, onay ve irade hissini deneyimlemesi olarak kavramsallaştırılmaktadır. İlişkisellik, kişinin tatmin edici ve destekleyici sosyal ilişkilere duyduğu ihtiyacı ifade etmektedir. Kişinin yakınlık ve ilişki gereksinimi karşılandığında kişi kendini değerli hissetmektedir. Yeterlik ihtiyacı, organizmanın kapasite ve becerilerini ortaya çıkarmak için çevreyle etkileşiminde kendini etkin hissetmesidir.

Deci ve Ryan (1995) bir bitki büyümek için nasıl güneş ve suya ihtiyaç duyuyorsa kişinin gelişim, bütünleşmesi ve sağlığı için ana besin olarak nitelendirdikleri temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bitkinin ihtiyaç duyduğu su, hava ve bazı minerallerden biri veya ikisi eksik olduğunda bitkinin gelişiminde ve sağlığında bozulmalar olduğu gibi bireylerin de bu ihtiyaçlardan bir ya da ikisinin karşılanmaması durumunda kişinin gelişiminde aksamalara neden olur (Deci ve Ryan, 2000). Yani, sağlıklı gelişim için bu üç

ihtiyacın hepsinin birden karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçların doyurulması aynı zamanda sosyal gelişim ve iyi oluşun da önemli bir belirleyicisidir (Ryan ve Deci, 2000b).

Bazı araştırmalar temel psikolojik ihtiyaçların sadece üç tane ile sınırlandırılmayacağı ve başka temel psikolojik ihtiyaçların olabileceğini öne sürmüşlerdir (Sheldon, Elliot, Kim ve Kasser, 2001). İlgili araştırmada özerklik, ilişkisellik, yeterlik, fiziksel başarı (physical thriving), güvenlik, öz-saygı, kendini gerçekleştirme, zevk (pleasure-stimulation), para-lüks ve popülerlik-nüfuz olmak üzere on tane farklı ihtiyaç araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, özerklik, ilişkisellik, yeterlik ve öz-saygının temel psikolojik ihtiyaçlar olduğu diğer ihtiyaçların daha az önem teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, Ryan ve Brown (2003) ile Ryan ve Deci (2000a) öz-saygının temel bir psikolojik ihtiyaç olmadığını söylemektedirler. Öyle ki, birey yüksek düzeyde özerklik, ilişkisellik ve yeterlik deneyimleyebiliyorsa zaten yüksek düzeyde öz-saygıya sahip olacaktır (Ryan ve Deci, 2000b).

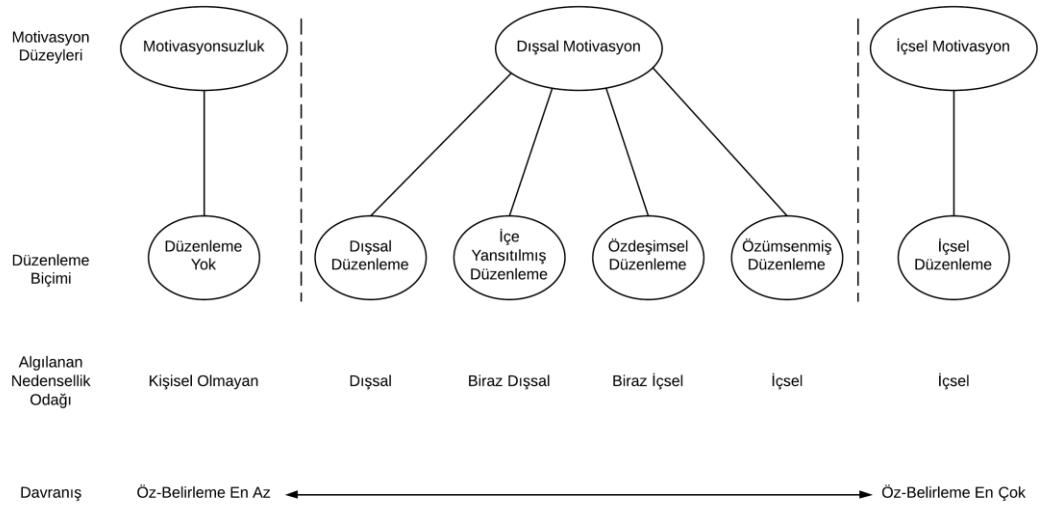
Temel psikolojik ihtiyaçlar, bir motivasyon kuramı olan Öz-Belirleme Kuramı-ÖBK'nin (Self Determination Theory-SDT) içerisinde yer alır (Deci ve Ryan, 1985; 2000; Ryan ve Deci, 2000b). "Self-determination" kavramı Türkçe yazında "özerk benlik yönetimi" (Ersoy-Kart ve Güldü, 2008), "öz-belirleme" (Özdemir, 2009), "kendini yönetme" (Kağıtçıbaşı, 2010) ve "kendini belirleme" (Kındap, 2011) olarak kullanılmıştır. Bu araştırmada "öz-belirleme" kavramı tercih edilmiştir. Bu kuram, insanların kendi kendilerini motive etmeleri (self-motivation) ve kişilik bütünlükleri için temel olan doğuştan getirdikleri temel psikolojik ihtiyaçtan ve bu ihtiyaçların doyurulmasıyla tutarlı büyüme (inherent growth) eğilimini vurgular. Bu bağlamda temel psikolojik ihtiyaçlar, ÖBK'nin dinamikleri çerçevesinde aşağıda açıklanmıştır.

2.4.1. Öz-Belirleme Kuramı (ÖBK)

ÖBK kişilik gelişimi ve bütünleşme için gerekli olan içsel kaynakları deneysel yollarla araştıran organizmik bir meta teori yaklaşımıdır (Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000b). ÖBK aynı zamanda önemli motivasyon kuramlarından biridir. Psikolojide motivasyon, biyolojik, bilişsel ve sosyal düzenleme için önemli bir noktada yer almaktadır (Ryan ve Deci, 2000b). ÖBK motivasyona ilişkin Şekil 2-5'te görüldüğü üzere motivasyon düzeylerini, davranış düzenleme biçimlerini ve

algılanan nedensellik odağını içeren bir çerçeve sunmuştur (Ryan ve Deci, 2000b). Bu çerçeve içsel motivasyonla ortaya koyulan davranışların kaynağının bir taraftan doğuştan geldiğini söylerken diğer taraftan destekleyici sosyalleşme süreci sayesinde dışsal motivasyonun içselleştirilmesi sürecine yönelik kavramsal bir model önermiştir (Ryan, 1995; Deci ve Ryan, 2000; Ryan ve Deci, 2000b).

Ryan ve Deci, (2000b) öz-belirlemenin en az olduğu düzeyden en çok olduğu düzeye doğru sürekli bir çizgi halinde motivasyonu tanımlamışlardır. Motivasyon, motivasyonsuzluk, içsel motivasyon ve dışsal motivasyon olarak üç boyutta değerlendirmektedirler. Çizginin sol tarafında motivasyonsuzluk (amotivation) yer almaktadır. Motivasyonsuzluk, kişinin harekete geçmek için istek duymamasıdır (Kındap, 2011). Çizginin sağ tarafında ise içsel motivasyon (intrinsic motivation) bulunmaktadır.

Kaynak: (Deci ve Ryan 2000; Ryan ve Deci, 2000b)

Şekil 2 - 5: Motivasyon Düzeyleri

2.3.1.1. İçsel Motivasyon

Bir kişinin bir davranışı zevk aldığı, değer verdiği için özerk olarak gerçekleştirmesi içsel motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 1985). Deci ve Ryan, (1985) insanların çevreyi keşfetmek, ilgilerini ve bilişsel yapılarını geliştirmek için içsel motivasyonla dünyaya geldiklerini söylemektedir. Dolayısıyla içsel motivasyon, doğuştan getirilen bir enerji kaynağıdır (Ryan ve Deci, 2000b). İçsel motivasyon bilişsel ve sosyal gelişim için hayati önem taşımaktadır (Ryan,

1995). Ancak, insanlar içsel bir motivasyonla doğsal bile bu eğilimi sürdürmek için destekleyici çevresel koşullara ihtiyaç duyarlar.

Çevre koşullarının temel psikolojik ihtiyaçları karşılaması içsel motivasyonun sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Ryan ve Deci, 2000b). ÖBK bir davranış sırasında yeterlik duygusu yaratan sosyo-bağlamsal olayların (geribildirim, iletişim, ödül vs.) o davranışa ilişkin içsel motivasyonu artıracaklarını öne sürmektedir. Örneğin, bir kişi olumlu geri bildirim aracılığıyla kendini işinde yeterli hissediyorsa aynı zamanda içsel motivasyon sağlanmış olacaktır (Ryan ve ark., 2014). Ancak olumsuz geri bildirim kişinin yeterlik ihtiyacını karşılamayacak dolayısıyla içsel motivasyonu düşecektir. ÖBK içsel motivasyonun sürdürülebilmesi için kişinin yeterlik ihtiyacının karşılanmasının tek başına yeterli olmayacağını aynı zamanda kişinin davranışlarının özerk olarak belirlenmesi gerektiğini vurgular. İçsel motivasyon için gerekli olan bir diğer ihtiyaç da kişinin ilişki ihtiyacının çevre tarafından karşılanmasıdır.

Sonuç olarak, içsel motivasyon kişinin doğasında olan (inherent), hoşlanarak yaptığı, doyum aldığı içsel düzenlemeleri içerir (Ryan ve Deci, 2000b). İçsel motivasyon her ne kadar kişinin içsel (internal) kaynaklarından beslense de temel psikolojik ihtiyaçları karşılaması ile artar ve güçlenir. Fakat kişiler her zaman içsel kaynaklardan aldığı enerji ile hareket edemezler. Bazı davranışların kaynağı ise dışsal (external) nedenlerdir. Dışsal kaynaklar temelli motivasyon ise dışsal (extrinsic motivation) olarak adlandırılmıştır. Bundan sonraki bölümde dışsal motivasyona (extrinsic motivation) yer verilmiştir.

2.3.1.2. Dışsal Motivasyon

ÖBK dışsal motivasyonu, bir eylem ya da davranışın belirli bir sonucu elde etmek için gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada kritik soru, dışsal motivasyonun nasıl içselleştirildiğidir (Ryan ve Deci, 2000b). ÖBK'ya göre, içselleştirme (internalization), davranışa ait düzenlenmenin içe alınması kişi tarafından kabul edilmesi ve sindirilmesidir. İçselleştirme özerklik düzeyine göre; dışsal (external), içe yansıtılmış (interjected), özdeşimsel (identified) ve özümsemiş (integration) düzenleme olmak üzere dört farklı şekilde gerçekleşir. ÖBK, insanların gelişmeye ve davranışlarını benlikle bütünleştirmeye doğuştan eğilimli olduğunu ileri sürmektedir. İçselleştirme süreci de, temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişkisellik ve yeterlik) çevre tarafından karşılanması yoluyla gerçekleşir. Kuram,

temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun kişinin iradeli bir şekilde davranmasını ve sosyal değerleri içselleştirilmesini kolaylaştırdığını dolayısıyla da psikolojik iyi olma haline katkıda bulunduğunu öne sürmektedir (Ryan, 1995). Şekil 2-5’de gösterilen dışsal motivasyonun düzenleme çeşitleri aşağıda açıklanmıştır.

Dışsal Düzenleme: Dışsal düzenlemede, davranışlar en az özerk düzeydedir ve davranışlarının dışsal faktörler tarafından kontrol edilmektedir. Dışsal düzenlemede davranışlar bir ödül almak ya da cezadan kaçmak için yapılır (Deci ve Ryan, 2000). Dışsal baskıya riayet (compliance) söz konusudur. Örneğin, bir öğrencinin ödevini sadece geçer not almak ya da azar işitmek için yapması dışsal bir düzenlemedir.

İçe Yansıtılmış Düzenleme: Dışsal motivasyonun tam anlamıyla olmasa da kısmen içselleştirilmesidir. Dışsal düzenlemede motivasyon kaynağı dışsal bir neden olmasına rağmen baskı dışsal nedenden değil kişinin kendisinden kaynaklanmaktadır. Ödül ve ceza dışarıdan değil kişinin kendisinden kaynaklanır. İçe yansıtılmış düzenlemede davranışlar utanma, kaygı, suçluluk gibi içsel baskılar nedeniyle yapılır. Bir başka ifadeyle benlik saygısı yoluyla dışsal davranışın içselleştirilmesidir (Deci ve Ryan, 1995). Kişi öz-kontrol (self-control) ya da ego katılımı (ego-involvement) yoluyla içsel düzenleme gerçekleştirir (Ryan ve Deci, 2000b). Sonuç olarak içe yansıtma, dışsal düzenlemeye göre daha özerktir ancak davranışın kaynağı yine dışsal bir nedendir.

Özdeşimsel Düzenleme: Özdeşimsel düzenlemede davranış sahiplenilir, kabul edilir ve değerli bulunduğu için yapılır. Bu noktada kişi davranışı isteyerek seçerek ve daha fazla özerk bir biçimde gerçekleştirir. Eylem, kişisel olarak önemli bulunduğu ve değer verildiği için bilinçli olarak gerçekleştirilir (Ryan ve Deci, 2000b). Örneğin, bir öğrencinin ödevlerini yeni bilgiler edinmek için yapması özdeşimsel düzenlemedir.

Özümsenmiş Düzenleme: Dışsal motivasyonun tam olarak içselleştirilmesidir. Bir önceki aşama olan özdeşimsel düzenlemede edinilen değerlerin benlikle bütünleştirilmesidir. Bütünleşme (integration), düzenlemenin kişinin kendi benlik kavramına işlenmesidir. Organizmik bütünleşme kuramına göre, bütünleşme içselleştirmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Kişiler dışsal

motivasyonu içselleştirdikçe ve benliğin bir parçası haline getirdikçe eylemlerinde daha fazla özerklik hissederler. Özümsemiş düzenleme içsel motivasyona benzemektedir ancak hala motivasyonun nedeni dışsal kaynaktır.

Görüldüğü üzere, davranışın kaynağı dışsal olsa bile düzenleme yoluyla motivasyon içselleştirilmekte ve bütünleşme gerçekleşmektedir. Bu süreçte özerklik, ilişkisellik ve yeterlik ihtiyaçlarının karşılanması kritik bir noktada yer almaktadır. Dolayısıyla kişinin temel psikolojik ihtiyaçları karşılandığı takdirde bütünleşme kolaylaşacaktır. ÖBK'na göre tüm temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması sağlıklı psikolojik gelişimi sağlar (Ryan, Couchman ve Ryan, 2014). Benzer bir ifadeyle Guay, Mageau ve Vallerand da (2003) iyi oluş duygusunun yaşanabilmesi ve psikolojik gelişme için bu üç temel gereksinimin karşılanmasının zorunluluğuna işaret etmektedirler. ÖBK'na göre insanın sağlıklı gelişim gösterebilmesi için tüm kültürlerde olan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması gerekir (Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan, 2003). Ancak kültürlerarası çalışmalar bu noktada farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu araştırmanın hem bireyci hem toplulukçu öğeleri içerisinde barındıran Türkiye'de gerçekleştirilmiş olmasından dolayı aşağıda temel psikolojik ihtiyaçlara ilişkin kültürel bağlama yer verilmiştir.

2.4.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Kültürel Bağlam

ÖBK, temel psikolojik ihtiyaçların evrensel olduğunu ileri sürmektedir. Kültürel-görecelik (cultural-relativist) savını benimseyen kültürlerarası araştırmacılar özerkliğin bir batı ideali olduğunu dolayısıyla Amerika gibi bireyci kültürlerde geçerli olduğunu, Asya ülkeleri gibi toplulukçu kültürlerde geçerli olmadığını savunmaktadırlar (Markus ve Kitayama, 1991). Bunun yerine toplulukçu kültürlerde ilişkiselliğin önemli olduğuna vurgu yaparlar (Kitayama, Markus, Matsumoto ve Norasakkunkit, 1997). Kağıtçıbaşı (2010) ise, özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının birbirine uyumlu olduklarını ve eş zamanlı olarak karşılanması gerektiğini vurgular ve bu görüşünü özerk-ilişkisel benlik çerçevesinde açıklar.

Yeterlik ve ilişkisellik ihtiyacı birçok teoride olmasına rağmen ÖBK'nın özerkliği temel ihtiyaç olarak ele alması eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Ryan ve Deci, 2000a). Bunun nedeni, bazı araştırmacıların (Markus ve Kitayama, 1991) "özerklik" ve "bağımsızlık" kavramlarının birbirine yakın kavramlar olduğunu söylemelerinden ileri gelmektedir. Ancak ÖBK "özerklik" ve "bağımsızlık"

kavramlarının ayrıştırılması gereğine değinir. Öyle ki, özerklik gereksinimi kişinin eylemlerinin kendi adına karar verebildiğini duyumsamasıyla ilgilidir (Ryan ve ark., 2014). Diğer bir ifadeyle, özerklik kişinin içten gelen (intrapersonal) irade ve seçim duygusunu ifade eder. Kuramda özerklik, bireyin kendi hedeflerini tanımlama, bu hedeflere erişmek için öncelikleri belirleyerek motivasyonun sağlanması ve sorumluluk üstlenme becerisi, özerk karar verme (self-determined) olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Bu da diğer kişileri yok sayarak kendi istekleri doğrultusunda hiçbir şeyi düşünmeden bağımsızca hareket etmek anlamına gelmemektedir. Özerkliğin (otonomi) karşısı “heteronomi” olarak ifade edilmiştir (Butzel ve Ryan, 1997; Ryan ve Deci, 2000a). Heteronomi, içsel dürtü ve taleplerin veya dışsal ödül ve cezaların etkisiyle kişinin davranışlarını düzenlemesi, bu doğrultuda seçimler yapması olarak tanımlanmaktadır. ÖBK’ya göre kişi, düzenlemelerini içselleştirdikçe ve bunu benliğiyle bütünleştirdikçe davranışında daha fazla özerklik hissi yaşamaktadır. Ryan ve Deci (2000a) özerklik kavramına yönelik eleştirileri sıralamış ve aşağıdaki gibi cevap vermiştir.

1. ÖBK’ye göre özerklik, bağımsızlık ya da hür irade kavramlarının karşılığı değildir. Çünkü özerklik öz-yönetimi (self-governance) işaret eder. Öz-yönetimden kasıt, insanın davranışları sosyal çevrenin etkisinden bağımsız olarak değerlendirilmemesidir. Bu noktada, kişinin eylemlerinde bağımsızlığı ve özgür irade devreye girmektedir.
2. Özerklik için bütünleşme gereklidir. Davranışsal düzenleme benlik ile tam bütünleşirse kişi özgürlüğü deneyimleyebilir.
3. Özerklik ihtiyacının yalnızca batı toplumları için geçerli bir gereksinim olduğu özerklik ihtiyacının evrensel olmadığı savı geçerli değildir. Çünkü kültürel farklılar özerkliğin derecesini etkileyebilir. Ancak hem bireyci hem de toplulukçu kültürlerde özerklik temel bir ihtiyaçtır. Farklı kültürlerle yapılan çalışmalar özerklik tüm kültürle için geçerli olduğunu kanıtlamaktadır.
4. Özerklik kavramı bencillik anlamına gelmemektedir.
5. Özerklik, hayali bir kavram değildir.

Sonuç olarak, Ryan ve Deci (2000a) göre temel psikolojik ihtiyaçlar tüm kültürlerdeki bireylerin gereksinimidir fakat kültürel farklılıklara (bireyci/toplulukçu)

göre ihtiyaç doyumu farklı şekillerde sağlanabilir. Aşağıda temel psikolojik ihtiyaçların bu araştırmanın bağımsız değişkeni olan kişilik ve bağımlı değişkeni olan yaşamda anlam ile ilişkisine yönelik araştırmalara değinilmiştir.

2.5. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR VE KİŞİLİK

Ryan ve Deci (2000b) bireysel farklılıkların insanların temel psikolojik ihtiyaçları deneyimleme derecesi etkileyebileceği ileri sürmüşlerdir. Andreassen, Heatland ve Pallasen (2010) temel psikolojik ihtiyaçlar ve kişilik etmenleri arasındaki ilişkiyi irdelemişlerdir. Araştırma sonucunda, üç temel psikolojik ihtiyacın dışadönüklük, uyum ve öz-denetim ile pozitif yönde ilişki olduğu, nörotisizm ile negatif ilişki gösterdiği saptanmıştır.

Bir başka çalışma da, üst-düzey kişilik ile mutluluk arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü araştırılmıştır (Şimşek ve Koydemir, 2012). Araştırma sonucunda, esneklik ve yaşam doyumu/depresyon arasındaki ilişkiye temel psikolojik ihtiyaçların tam aracılık ettiği bulunmuştur. Aynı şekilde, temel psikolojik ihtiyaçlar durağanlık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Ancak temel psikolojik ihtiyaçlar, durağanlık ve depresyon arasındaki ilişkiye kısmen aracılık etmektedir. Sonuç olarak, temel psikolojik ihtiyaçların kişilik etmenleri birbiriyle ilişkili yapılardır ancak bu ilişkinin dinamiklerinin belirlenmesi için daha çok deneysel çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

2.6. TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR VE YAŞAMDA ANLAM

Yaşamda anlamın temel bir psikolojik ihtiyaç olup olmadığı tartışılan konulardan birisi olmuştur. Ryan ve Deci (2000a) özerklik, ilişkisellik ve yeterlik ihtiyaçlarının karşılanması durumunda kişinin yaşamında anlamın olacağını vurgulamışlardır. Steger ve ark., (2008) yaşamda anlam ile ilişkisellik ve özerklik ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucu, ilişkisellik ihtiyacının yaşamda anlamın varlığı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu, yaşamda anlam arayışı ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu araştırmanın bir diğer bulgusu ise, özerklik ve yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucudur.

Yaşamda anlam yazınında değinildiği üzere bazı teorisyenler yaşamda anlam ve yaşam amacının birbirinin yerini alabileceğini ifade etmektedirler. Buradan hareketle, yaşam amaçları dikkate alındığında, temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam amaçları birbiriyle ilişkili yapılardır (Ryan, Sheldon, Kasser ve Deci, 1996). Ancak bu noktada temel nokta özerklidir. Öyle ki, kişinin özerk olarak belirlediği amaçlarına ulaşmaya çalışması özerk olmayan amaçlarına ulaşmaya çalışmasına oranla ruh sağlığıyla daha fazla ilişkilidir (Deci ve Ryan, 2000a). Sonuç olarak, temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşamda anlam birbiriyle ilişkili yapılardır ancak bu ilişkiyi doğrudan irdeleyen ampirik çalışmalar yok denecek kadar azdır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın çalışma gruplarına, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile bu araçların lise öğrencileri için geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına, önerilen yapısal eşitlik modeline ilişkin istatistiksel çözümlene yöntemlerine yer verilmiştir.

3. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, betimsel türde bir araştırmadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni, kişilik; bağımlı değişkenleri, temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşamda anlam olarak tanımlanmıştır.

3. 2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırma iki farklı çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışma grubu, YAÖ ile BFKÖ'nin lise formlarının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmak üzere 338 lise öğrencisinden oluşmaktadır. İkinci çalışma grubu ise, önerilen yapısal eşitlik modellemesinin test edilmesi amacıyla 360 lise öğrencisinden oluşmaktadır.

3.2.1. Birinci Çalışma Grubu

YAÖ ve BFKÖ lisede öğrenim gören 350 öğrenciye uygulanmıştır. Bunlardan 12 tanesi geçersiz sayıldığı için işleme alınmamıştır. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 338 lise öğrencisinden toplanan veri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma grubunun %43,7'sini (n=148) kız, %56,3'ü (n=190) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerden % 47,3'ü (n=160) Anadolu Teknik Lisesi'nde, %52,7'si (n=178) Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmektedir.

3.2.2. İkinci Çalışma Grubu

Üst-düzey kişilik faktörleri ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracılık rolünün incelemek üzere önerilen yapısal eşitlik modellemesinin test edilmesi için ilgili ölçekler 380 lise öğrencisine uygulanmıştır. Uygulama sonucunda 20 öğrencinin ölçekleri eksik ya da yanlış doldurmalarından dolayı geçersiz sayılmış, geriye kalan 360 veri üzerinden istatistiksel analizler yapılmıştır. İkinci çalışma grubunun % 40'ı (n=144) kız, % 60'ı (n=216) erkek

öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerden % 48,6'sı (n=175) Anadolu Teknik Lisesi'nde, % 51,4'ü (n=185) Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada, önerilen yapısal eşitlik modellemesini test etmek amacıyla BFKÖ, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (TPIÖ) ve YAÖ kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan YAÖ'nin maddeleri, BFKÖ ve TPIÖ'nin örnek maddeleri EK-A'da yer almaktadır. Bu ölçme araçlarının psikometrik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.3.1. Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ)

BFKÖ, John ve Srivastava (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 44 maddeden oluşmakta ve beş alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; “dışadönüklük”, “uyum”, “öz-denetim”, “nörotisizm” ve “gelişime açıklık” olarak belirlenmiştir. BFKÖ beşli likert tipi “1: Hiç katılmıyorum, 2: Biraz katılmıyorum, 3: Ne katılıyorum, ne katılmıyorum (kararsızım), 4: Biraz katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum” olarak derecelendirilmiştir. Her bir alt ölçekten alınan yüksek puanlar bireyin o kişilik özelliğini yüksek derecede sergilediğini göstermektedir. BFKÖ'nin Türk kültürüne uyarlama çalışması, üniversite öğrencileri üzerinde Sümer, Lajunen ve Özkan (2005) tarafından yapılmıştır. Türkiye örneklemini için yapılan çalışmada alt boyutların güvenirliği, 0.64 ve 0.77 arasında değişmektedir (Sümer, Lajunen ve Özkan, 2005). Bu araştırma kapsamında BFKÖ'nin Lise Formunun geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

3.3.1.1. Beş Faktör Kişilik Ölçeği-Lise Formu (BFKÖ-LF) Uyarlama Çalışması

BFKÖ'nin İngilizce Formu ve Türkçe Formu'nun maddeleri arasında herhangi bir değişiklik olmadığı için üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenirliği test edilmiş olan Türkçe Form araştırmacı tarafından lise öğrencilerine uygulanmıştır. Lisede öğrenim gören 338 öğrenciden toplanan veriler üzerinden ölçeğin lise formunun geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

3.3.1.1.1. BFKÖ-LF'nun Geçerlilik Çalışması

BFKÖ-LF'nun geçerliliğini test etmek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizlerin sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

3.3.1.1.1.1. BFKÖ-LF'nun Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

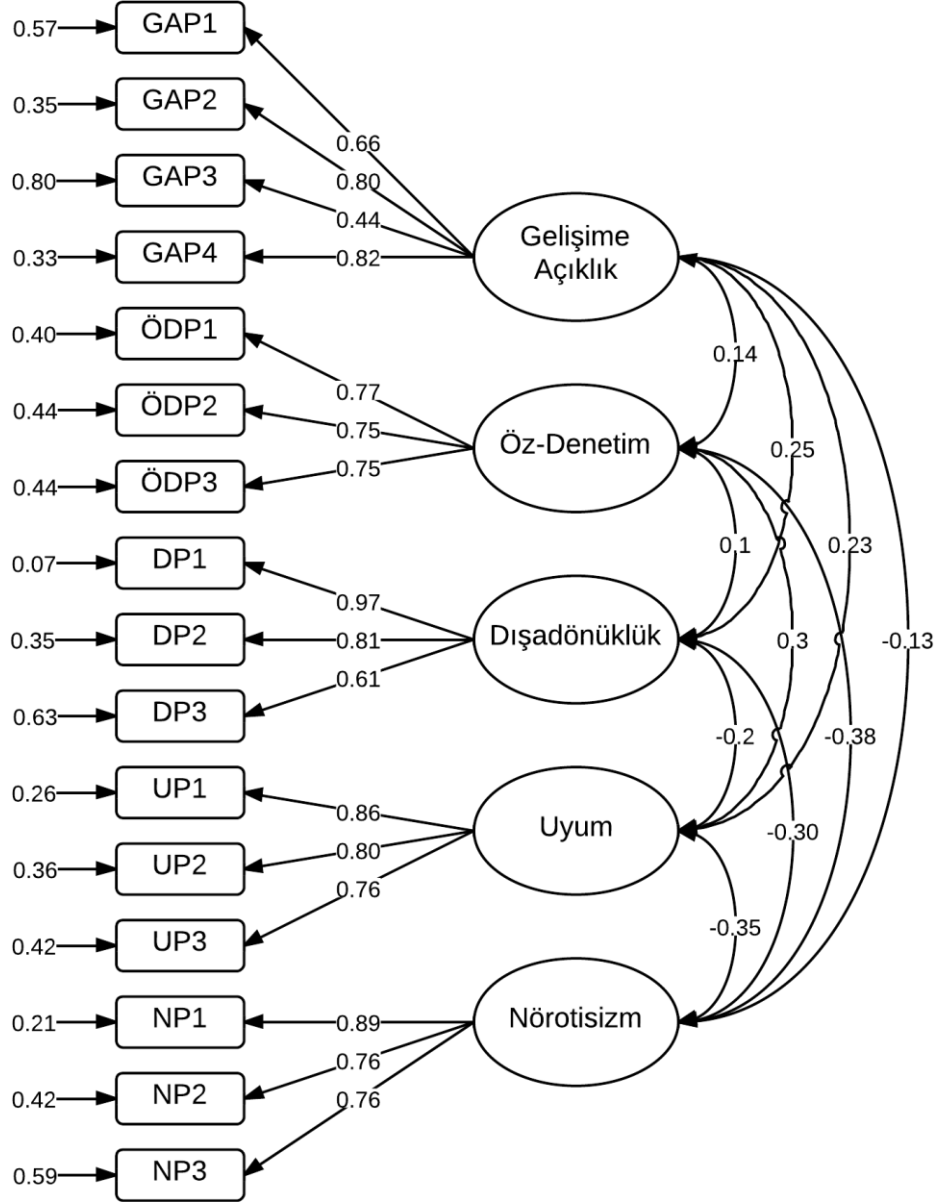
Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla Temel Bileşenler Analizi kullanılarak yapılmıştır. Analize dahil edilecek faktör sayısını belirlemede temel ölçüt olarak Eigen değeri 1.00 üzerinde olan faktörler alınmıştır (Büyüköztürk, 2010). Analiz için KMO (0.83) ve Bartlett küresellik ($\chi^2=5722$; $p<0.001$) değerleri hesaplanmış ve faktör analizi için yeterli olduğu görülmüştür. Ardından, BFKÖ'nin faktörleri birbirinden bağımsız olduğu için dik döndürme kullanılmıştır. Dik döndürme tekniklerinden ise varimax döndürme yöntemi seçilmiştir. Analiz sonucunda öz değeri (eigen value) 1'in üzerinde olan ve 0.32 ile 0.74 arasında yük değerleri alan beş faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır ve bu yapı toplam varyansın yüzde 46.7'sini açıklamaktadır. Birinci faktör toplam varyansın yüzde 16.5'ini, ikinci faktör toplam varyansın yüzde 9.9'unu, üçüncü faktör yüzde 8.1'ni, dördüncü faktör yüzde 6.3'nü, beşinci faktör yüzde 5.7'sini açıklamaktadır. BFKÖ-LF'nun maddelerinin ortalama ($\bar{X}$), Standart Sapma (SS) ve döndürme sonrası faktör yük değerleri Tablo 3-1'de sunulmuştur. Bu sonuçlar dikkatte alındığında, ölçeğin yapı geçerliliğini sağladığı görülmektedir.

Tablo 3 - 1: BFKÖ-LF Maddelerinin $\bar{X}$, SS ve Döndürme Sonrası Faktör Yükleri

	Faktörler						
	$\bar{X}$	SS	1	2	3	4	5
BFKÖ32	4.23	0.78	0.70				
BFKÖ37	3.54	1.11	0.69				
BFKÖ27	3.62	1.15	0.64				
BFKÖ7	4.10	0.80	0.59				
BFKÖ22	4.08	1.02	0.59				
BFKÖ2	3.21	1.13	0.58				
BFKÖ12	4.14	0.95	0.56				
BFKÖ17	3.97	1.01	0.54				
BFKÖ42	3.96	0.77	0.50				
BFKÖ30	3.77	1.03		0.71			
BFKÖ40	3.71	0.92		0.69			
BFKÖ44	3.30	1.18		0.66			
BFKÖ20	3.33	0.97		0.63			
BFKÖ25	3.87	0.96		0.60			
BFKÖ5	3.71	0.87		0.60			
BFKÖ15	3.59	0.94		0.54			
BFKÖ10	4.11	0.80		0.54			
BFKÖ41	3.34	1.26		0.33			
BFKÖ21	2.79	1.14			0.82		
BFKÖ36	3.71	1.05			0.77		
BFKÖ1	3.88	1.05			0.77		
BFKÖ31	2.57	1.11			0.69		
BFKÖ6	2.73	1.11			0.62		
BFKÖ16	3.72	0.89			0.57		
BFKÖ26	3.38	1.12			0.52		
BFKÖ11	3.77	0.92			0.50		
BFKÖ19	3.33	1.21				0.73	
BFKÖ29	3.20	1.10				0.72	
BFKÖ9	2.80	1.13				0.65	
BFKÖ39	3.11	1.14				0.64	
BFKÖ14	3.35	0.99				0.61	
BFKÖ24	2.56	1.05				0.55	
BFKÖ4	2.51	0.94				0.51	
BFKÖ34	2.10	1.12				0.47	
BFKÖ3	4.23	0.76					0.66
BFKÖ28	3.42	1.18					0.62
BFKÖ18	3.83	0.92					0.59
BFKÖ38	3.98	0.83					0.57
BFKÖ33	2.68	1.10					0.57
BFKÖ13	4.09	0.72					0.56
BFKÖ23	4.43	0.68					0.48
BFKÖ8	3.09	1.12					0.47
BFKÖ43	3.22	1.08					0.47
BFKÖ35	2.67	1.07					0.41

3.3.1.1.1.2. BFKÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

BFKÖ-LF'nun DFA için Lisrel 8.80 (Joreskog ve Sorbom, 2006) programı kullanılmıştır. DFA sonucu oluşan model Şekil 3-1'de sunulmuştur.

Not: GAP: Gelişime Açıklık Parseli, ÖDP: Öz-Denetim Parseli, DP: Dışadönüklük Parseli, UP: Uyum Parseli, NP: Nörotisizm Parseli.

Şekil 3 - 1: BFKÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi

BFKÖ-LF'nun DFA değerlendirildiğinde, beş faktörlü modelin lise öğrencileri için de doğrulandığı görülmektedir. Normallik sayılısının madde bazında yeterli kategoride olmadığı durumlarda maddelerin gruplanarak parsellenmesi önerilmektedir (Yuan, Bentler ve Kano, 1997). Parselleme yöntemi, her bir maddenin madde-toplam korelasyonlarının dikkate alınarak gruplandırılmasını ve bu gruplardan elde edilen toplam puanların gözlenen değişken olarak kullanılmasını öngörmektedir (Kishton ve Widaman, 1994; MacCallum ve Austin 2000). Bu doğrultuda dışadönüklük boyutu için dört parsel, diğer boyutlar için üç parsel olmak üzere toplam on altı parsel oluşturulmuştur. DFA sonucuna göre parseller, 0.44 ile 0.97 arasında değişen değerler almıştır. Parsellerin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 3-2'de sunulmuştur. BFKÖ-LF'nun DFA sonucu elde edilen uyum istatistikleri ise, Tablo-3-3'te yer almaktadır.

Tablo 3 - 2: BFKÖ-LF'nun Parsellerinin Faktör Yükleri (λ), t ve R² Değerleri

PARSELLER	λ	t	R²
GAP1	0.66	12.40	0.43
GAP2	0.80	15.81	0.65
GAP3	0.44	7.86	0.20
GAP4	0.82	16.22	0.67
ÖDP1	0.77	14.89	0.60
ÖD2	0.75	14.25	0.56
ÖD3	0.75	14.38	0.56
DP1	0.97	20.83	0.93
DP2	0.81	16.52	0.65
DP3	0.61	11.77	0.37
UP1	0.86	18.03	0.74
UP2	0.80	16.34	0.64
UP3	0.76	15.46	0.58
NP1	0.89	17.84	0.79
NP2	0.76	14.89	0.58
NP3	0.64	12.06	0.41

Tablo 3 - 3: BFKÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	3.04	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	0.08	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.85	Kabul Edilebilir Uyum

BFKÖ-LF'nun uyum iyiliği istatistikleri incelendiğinde, modelin kabul edilebilir bir uyum gösterdiğini dolayısıyla BFKÖ-LF'nun faktör yapısının doğrulandığını söylemek mümkündür.

3.3.1.1.2. BFKÖ-LF Güvenirlik Çalışması

BFKÖ-LF'nin güvenirliliği Cronbach Alfa katsayısı ile belirlenmiştir. Bu amaçla 338 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden her bir boyut için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alfa katsayısı dışadönüklük alt boyutu için 0.83, uyum alt boyutu için 0.80, öz-denetim alt boyutu için 0.76, nörotisizm alt boyutu için 0.83 ve gelişime açıklık alt boyutu için 0.78 olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak, BFKÖ-LF'nun faktör yapısının orijinal yapısında olduğu gibi beş boyutta toplandığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar BFKÖ-LF'un geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. BFKÖ ve BFKÖ-LF aynı maddelerden oluştuğu için araştırmanın bu aşamadan sonraki kısımlarında BFKÖ adı kullanılmıştır.

3.3.2. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (TPIÖ)

Temel psikolojik ihtiyaçların doyumunu ölçmek için Gagne (2003) tarafından geliştirilen Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (TPIÖ) kullanılmıştır. TPIÖ özerklik, yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçları ile ilgili 21 maddeden oluşmaktadır. Bu 21 maddeden sekizi yeterlik ($\alpha = 0.71$), altısı ilişkisellik ($\alpha = 0.71$) ve yedisi özerklik ($\alpha = 0.69$) ihtiyacını ölçmektedir. Ölçeğin toplam puanı alınırken 9 maddesi ters puanlanmaktadır. Ölçek 7'li likert tipi olarak derecelendirilmektedir (1 = Hiç doğru değil, 7 = Kesinlikle doğru). TPIÖ, Kesici, Üre, Bozgeyikli ve Sünbül (2003) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde Türk kültürüne uyarlanmıştır. Bu çalışma sonucunda, özerklik, yeterlik ve ilişkisellik alt boyutları için iç tutarlılık katsayıları

sırasıyla; 0.73, 0.73 ve 0.60 olarak bulunmuştur. Tüm ölçeğin iç tutarlılığı, 0.76 olarak hesaplanmıştır. TPIÖ'nin Lise Formu'na ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.2.1. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği Lise Formu (TPIÖ-LF)

TPIÖ-LF'nun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Şahin ve Korkut-Owen (2009) tarafından yapılmıştır. TPIÖ-LF'nun iç tutarlılığı özerklik alt boyutu için 0.69, ilişkisellik alt boyutu için 0.77 ve yeterlik alt boyutu için 0.64 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısı ise 0.82'dir. Bu araştırmada güvenilirlik katsayısı, özerklik alt boyutu için 0.73, ilişkisellik alt boyutu için 0.75 ve yeterlik alt boyutu için 0.68 olarak bulunmuştur. Tüm ölçeğin iç tutarlılığı ise 0.84 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3. Yaşamda Anlam Ölçeği (YAÖ)

YAÖ, Steger ve ark., (2006) tarafından geliştirilmiştir. YAÖ 10 maddeden oluşmaktadır. YAÖ'nin "yaşamda anlamın varlığı" ve "yaşamda anlam arayışı" olmak üzere birbirinden bağımsız iki alt boyutu bulunmaktadır. Yaşamda anlamın varlığı alt boyutu ("Yaşamımın anlamının farkındayım"); beş maddeden oluşmaktadır (maddeler; 1, 4, 5, 6, 9R). Ölçeğin 9. maddesi ters puanlanmaktadır. Yaşamda anlam arayışı boyutu ("Daima yaşamımın amacını arıyorum"); beş maddeden oluşmaktadır (maddeler: 2, 3, 7, 8, 10). Ölçek 7'li likert tipi (1: Kesinlikle doğru değil; 7: Kesinlikle doğru) olarak derecelendirilmektedir. Ölçeğin her bir alt boyutundan en düşük 5 en yüksek 35 puan alınmaktadır. Ölçeğin boyutlarından alınan yüksek puanlar, o boyutun temsil ettiği niteliklerin bireylerde yüksek düzeyde bulunduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirliği, yaşamda anlamın varlığı için $\alpha = 0.88$, yaşamda anlam arayışı için $\alpha = 0.93$ olarak hesaplanmıştır.

YAÖ, Demirbaş (2010) tarafından üzerinde Türk kültürüne uyarlanmış ve Türkçe geçerliği sağlanmıştır. Bu çalışma, 300 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır (n=162 kadın; n=138 erkek). YAÖ'nin yapı geçerliliği sınamak amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucuna göre, faktör yükleri 0.59 ile 0.75 arasında değişen iki faktörlü yapı belirlenmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucu; [χ^2 (34, N = 300) = 63.32, $p < 0.05$; GFI = 0.96; CFI = 0.98; SRMR = 0.052; RMSEA = 0.054] iyi uyum

değerleri üretmiştir. Yaşamda anlamın varlığı alt boyutunun iç tutarlılığı, 0.87, yaşamda anlam arayışı alt boyutunun iç tutarlılığı, 0.88 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3.1. Yaşamda Anlam Ölçeği- Lise Formu (YAÖ-LF) Uyarlama Çalışması

YAÖ'nin İngilizce Formu ve Türkçe Formu'nun maddeleri arasında herhangi bir değişiklik olmadığı için üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş olan Türkçe Form araştırmacı tarafından lise öğrencilerine uygulanmıştır. Lisede öğrenim gören 338 öğrenciden toplanan veriler üzerinden ölçeğin lise formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

3.3.3.1.1. YAÖ-LF'nun Geçerlilik Çalışması

YAÖ-LF'nun geçerliliğini test etmek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizlerin sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

3.3.3.1.1.1. YAÖ-LF'nun Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

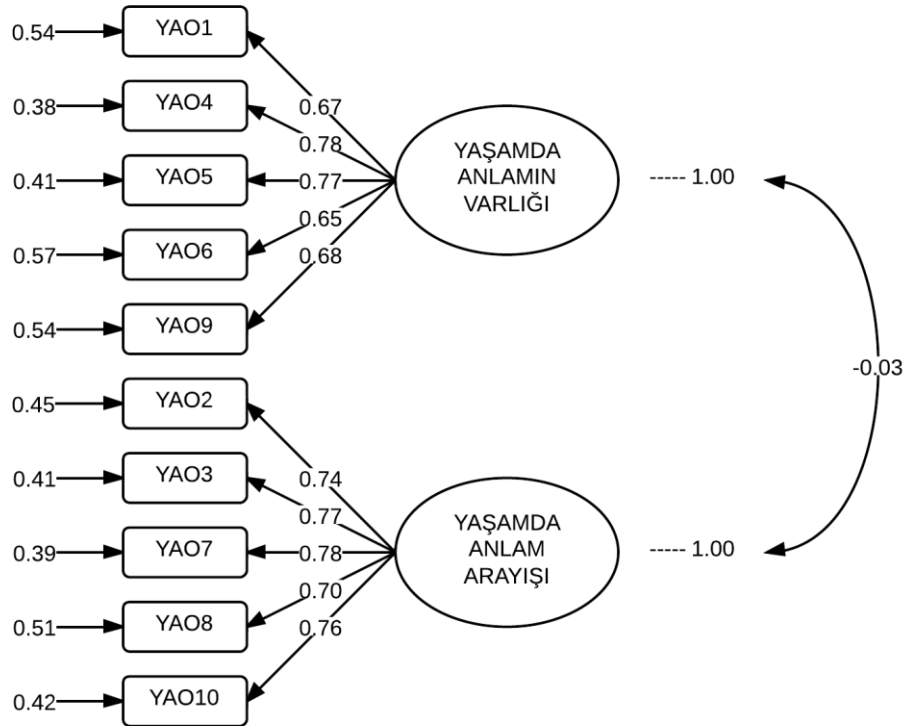
Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla Temel Bileşenler Analizi kullanılarak yapılmıştır. Analize dahil edilecek faktör sayısını belirlemede temel kriter olarak öz değeri 1.00'in üzerinde olan maddeler alınmıştır (Büyüköztürk, 2010). Analiz için KMO (0.81) ve Bartlett küresellik ($\chi^2=1173$; $p<0.001$) değerleri hesaplanmış ve faktör analizi için yeterli olduğu bulunmuştur. Ardından, YAÖ'nin faktörleri birbirinden bağımsız olduğu için dik döndürme kullanılmıştır. Dik döndürme tekniklerinden ise, varimax döndürme yöntemi seçilmiştir. Analiz sonucunda eigen değeri 1'in üzerinde olan ve 0.69 ile 0.81 arasında yük değerleri alan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır ve bu yapı toplam varyansın yüzde 59.3'ünü açıklamaktadır. Birinci faktör toplam varyansın yüzde 31.2'sini ikinci faktör toplam varyansın yüzde 29.1'ini açıklamaktadır. YAÖ-LF'nun her bir faktörünün $\bar{X}$, SS ve döndürme sonrası faktör yükleri Tablo 3-4'te sunulmuştur. Bu sonuçlar orijinal ölçeğin faktör yapısı ile örtüşmekte ve faktör yükleri dikkatte alındığında ölçeğin yapı geçerliliğini sağladığını göstermektedir.

Tablo 3 - 4: YAÖ-LF'nun Maddelerinin $\bar{X}$, SS ve Döndürme Sonrası Faktör Yükleri

	$\bar{X}$	SS	I	II
YAÖ7	4.605	1.814	0.81	
YAÖ3	4.500	1.898	0.79	
YAÖ10	4.161	1.931	0.79	
YAÖ2	4.930	1.875	0.77	
YAÖ8	5.000	1.763	0.74	
YAÖ4	5.208	1.636		0.80
YAÖ5	5.522	1.490		0.78
YAÖ6	4.677	1.712		0.72
YAÖ1	5.669	1.469		0.71
YAÖ9	5.694	1.703		0.69

3.3.3.1.1.2. YAÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

YAÖ-LF'nun faktör yapısını test etmek için Lisrel 8.80 (Joreskog ve Sorbom, 2006) programı kullanılarak doğrulayıcı analizi yapılmıştır. DFA sonucunda oluşan model Şekil 3-2'de sunulmuştur.

Şekil 3 - 2: YAÖ-LF'nun Doğrulayıcı Faktör Analizi

Maddelerin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 3-5'te sunulmuştur. YAÖ-LF'nun model uyum istatistikleri ise Tablo 3-6'da yer almaktadır.

Tablo 3 - 5: YAÖ-LF'nun Standardize Edilmiş λ , t ve R² Değerleri

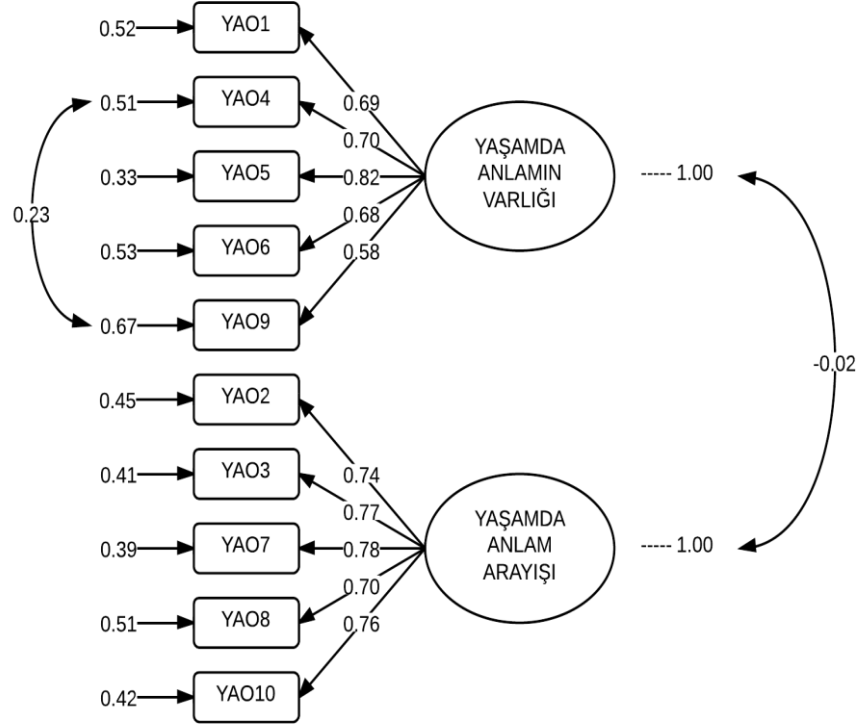
MADDELER	λ	t	R ²
YAÖ1	0.67	10.95	0.46
YAÖ2	0.74	10.46	0.55
YAÖ3	0.77	10.11	0.59
YAÖ4	0.78	9.04	0.62
YAÖ5	0.77	9.39	0.59
YAÖ6	0.65	11.18	0.43
YAÖ7	0.78	9.82	0.61
YAÖ8	0.70	11.03	0.49
YAÖ9	0.68	10.91	0.46
YAÖ10	0.76	10.15	0.58

Tablo 3 - 6: YAÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	4	Kötü Uyum
RMSEA	0.09	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	0.06	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.93	Kötü Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.88	Kabul Edilebilir Uyum

DFA elde edilen uyum iyiliği istatistikleri: [χ^2 (34, N = 338) = 136.00, p < 0.01; GFI = 0.93; CFI = 0.95; SRMR = 0.063; RMSEA = 0.094] şeklindedir. Bu uyum iyiliği istatistiklerinden RMSEA dışındaki değerler kabul edilebilir bir uyuma işaret etmektedir. Ancak daha iyi bir model uyumu için düzeltme indeksleri incelenmiştir. Düzeltme indeksleri göre χ^2 değerinde en büyük farklılığı oluşturan düzeltmenin YAÖ-LF'nun 4. ve 9. maddelerinin arasındaki hataların ilişkilendirilmesidir. Bu düzeltme yapıldığında χ^2 değerinde 43.5'lik bir düşüş sağlanacaktır. Bu maddelerin içeriklerine bakıldığında 4. madde "yaşamımın gayet belirgin bir amacı var", 9. madde ise "yaşamımın belirgin bir amacı yok" şeklindedir. 4. ve 9. maddelerinin ters maddeler olduğu görülmekte ve 9. madde puanları aynı boyut için tersine

çevrilerek kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu maddelerin anlamsal olarak birbiriyle ilişkili olduğu çok belirgindir. Düzeltme önerisi teorik olarak desteklediği için YAÖ'nin 4 ve 9. maddelerinin hataları ilişkilendirilmiştir. YAÖ-LF'nun düzeltme sonrası DFA Şekil 3-3'te sunulmuştur.

Şekil 3- 3: YAÖ-LF'nun Düzeltme Sonrası DFA

YAÖ-LF'nun maddelerin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R^2 değerleri Tablo 3-7'de sunulmuştur. YAÖ-LF'nun model uyum istatistikleri Tablo 3-8'de yer almaktadır.

Tablo 3 - 7: YAÖ-LF'nun λ , t ve R² Değerleri

MADDELER	λ	t	R ²
YAÖ1	0.69	13.30	0.48
YAÖ2	0.74	15.10	0.55
YAÖ3	0.77	15.68	0.59
YAÖ4	0.70	13.48	0.49
YAÖ5	0.82	16.40	0.67
YAÖ6	0.68	13.04	0.47
YAÖ7	0.78	16.12	0.61
YAÖ8	0.70	13.94	0.49
YAÖ9	0.58	10.48	0.33
YAÖ10	0.76	15.61	0.58

Tablo 3 - 8: YAÖ-LF'nun Model Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	2.73	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.59	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.95	İyi Uyum
NNFI	0.96	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.97	İyi Uyum
GFI	0.95	İyi Uyum
AGFI	0.92	İyi Uyum

YAÖ-LF'nun düzeltme sonrası model uyum iyiliği istatistikleri incelediğinde iyi değerler ürettiği görülmektedir. Düzeltme sonrası model ilk modele göre daha iyi uyum değerleri üretmiştir. YAÖ-LF'nun uyum iyiliği istatistikleri incelendiğinde, modelin veriye iyi bir uyum gösterdiğini, dolayısıyla da YAÖ-LF'nun geçerli bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.3.1.2. YAÖ-LF'nun Güvenirlik Çalışması

YAÖ-LF'nun güvenirlik çalışması için iç tutarlılığı Cronbach Alfa katsayısı ile belirlenmiştir. YAÖ-LF'nun yaşamda anlamın varlığı alt boyutu için iç tutarlılığı 0.79, yaşamda anlam arayışı alt boyutunun iç tutarlılığı 0.84 olarak saptanmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, YAÖ-LF'nun faktör yapısının orijinal yapısında olduğu üzere iki boyutta toplandığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, YAÖ-LF'nun faktör yapısının orijinal yapısında olduğu gibi iki boyutta toplandığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar YAÖ-LF'un geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. YAÖ ve

YAÖ-LF aynı maddelerden oluştuğu için metnin bundan sonraki kısımlarında YAÖ adı kullanılmıştır.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Ölçeklerin lise formların geçerlik güvenirlik çalışmaları için SPSS 20 ve Lisrel 8.80 (Joreskog ve Sorbom, 2006) programları kullanılmıştır. Öncelikle SPSS programı kullanılarak YAÖ ve BFKÖ'nin faktör analizi için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity ile incelenmiş ve sonrasında açımlayıcı faktör analizine yapılmıştır. Ardından Lisrel programında DFA ile faktör yapısı test edilmiştir. Araştırmanın temel hipotezlerinin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılmıştır. Analizler Lisrel programıyla “tam bilgiyi en yüksek olasılıkla tahmin etme yöntemi” kullanılarak yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, ölçüm modeli ve yapısal eşitlik modellerinin testinde modellerin uyumunu değerlendirmek için Çelik ve Yılmaz (2013) özetlediği Tablo 3-9'da verilen model uyum ölçütleri kullanılmıştır.

Tablo 3- 9: Model Uyumunu Değerlendirme Ölçütleri

Uyum Ölçüsü	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2sd$	$2sd \leq \chi^2 \leq 3sd$
p değeri	$0.05 \leq p \leq 1.00$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
Yakın uyum testi için p değeri (RMSEA < .05)	$0.01 \leq p \leq 1.00$	$0.05 \leq p \leq 0.10$
Güven aralığı (CI)	RMSEA'ya yakın, CI'nin sol sınırı 0 (CI=0)	RMSEA'ya yakın
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00^a$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00^b$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$ GFI'ya yakın	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$ GFI'ya yakın

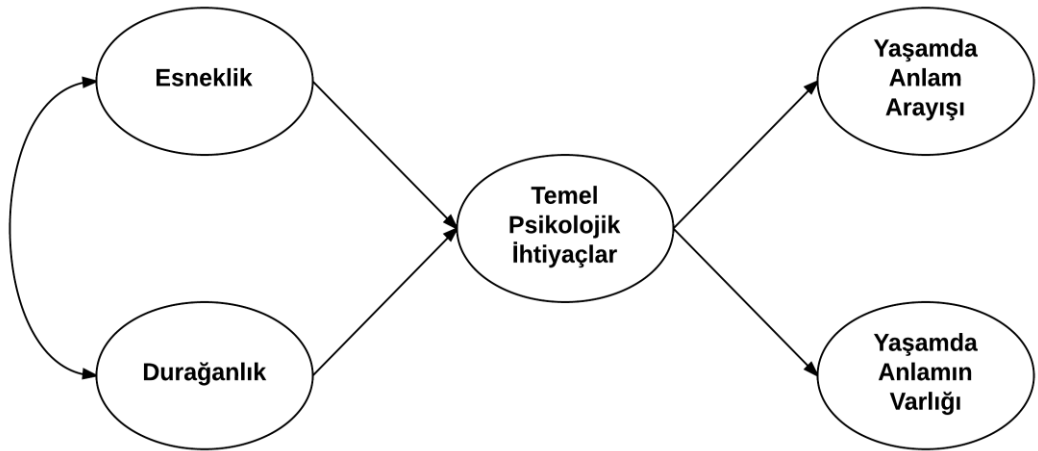
^a Özellikle küçük örneklerde belirlenmiş model doğru olsa bile NFI 1.0 olmamalıdır.

^b NNFI normlaştırılmadıkça, değerleri bazen 0 – 1 aralığının dışında olabilir.

Kaynak: (Çelik ve Yılmaz, 2014)

YEM test edilirken iki aşamalı yaklaşım kullanılmıştır. İki aşamalı yaklaşımın temel gerekçesi, ölçme modeli ve yapısal modelin ayrı doğada olmalarından kaynaklanmaktadır (Şimşek, 2007). İki aşamalı yaklaşımda öncelikle ölçme modeli test edilir ve bu modelde sorun olmadığı anlaşıldıktan sonra yapısal modele geçilir (Şimşek, 2007). Kline (2005) iki aşamalı yaklaşımın tek aşamalı yaklaşıma oranla daha iyi bir model olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada önce modelde kullanılan ölçme araçlarının orijinal faktör yapısı kullanılarak ölçme modeli test edilmiştir. Ardından Şekil 3-4'te gösterilen yapısal eşitlik modeli test edilmiştir.

Araştırmanın örtük değişkenleri; BFKÖ'nin üst-düzey boyutları olan durağanlık ve esneklik, temel psikolojik ihtiyaçlar, yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışıdır. Gözlenen değişkenler BFKÖ'nin alt boyutları olan dışadönüklük, uyum, öz-denetim, nörotisizm, gelişime açıklık; TPIÖ'nin alt boyutları olan özerklik, ilişkisellik, yeterlik ve YAÖ'nin maddeleri olarak belirlenmiştir. Önerilen yapısal eşitlik modeli Şekil 3- 4'te sunulmuştur.

Şekil 3 - 4: Önerilen Yapısal Eşitlik Modeli

YEM testinin sonrasında kadın ve erkek grubu için ayrı ayrı hem ölçme modeli hem de yapısal eşitlik modeli test edilmiştir. Ardından çoklu grup uygulamalarına geçilmiştir. Çoklu grup testi bir ölçme modelinin faktör yapısının birden fazla grupta aynı olup olmadığını test etmede kullanılmaktadır (Şimşek, 2007). Bir ölçme modelinin birden fazla grupta aynı yapıya sahip olması demek, faktör yüklerinin, faktörler arası korelasyonun ve hata varyanslarının aynı olması

anlamına gelmektedir (Joreskog ve Sorbom, 2006). Kadın ve erkek grubu için faktör yükleri, faktörler arası korelasyonu, hata varyansları eşitlenmiş ve kadın grubunun gözlenen değişkenlerin her birine referans değişkeni atanmıştır. Araştırmacılar (Joreskog ve Sorbom, 2006; Kline, 2005; Şimşek, 2007) örtük değişkenlerin tamamen teorik yapılar olduklarını, belirli bir ölçme birimine sahip olmadıklarını bu nedenle de her birinin en iyi şekilde tanımladığı düşünülen gözlenen değişkene sabitletmesini önermektedirler. Bu sabit değişken de “referans değişkeni” olarak adlandırılmaktadır. Bu araştırmada, farklı referans değişkenleri atanarak kadın ve erkek grubu için ölçme modeli ardından da yapısal eşitlik modeli her iki grup için test edilmiştir. Son olarak gruplarda farklılık yaratan boyutun hangisi ya da hangileri olduğunu belirlemeye çalışmak için erkek grubu için farklı yollar denemiştir. Böylelikle alternatif dört model test edilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde, “üst-düzey kişilik faktörleri ve yaşamda anlam arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların rolünü” inceleyen ölçme ve yapısal eşitlik modelleri ile çoklu grup testlerine yer verilmiştir. Bulgular iki başlık altında sınıflandırılarak sunulmuştur. Birinci bölümde önerilen modelin ölçme ve yapısal model analizleri ile kadın ve erkek gruplarına ilişkin ölçme ve yapısal modellerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kadın ve erkek grubuna ilişkin çoklu grup testleri yer almaktadır.

4.1. ÖLÇME VE YAPISAL MODEL ANALİZLERİ

Bu araştırmada iki aşamalı yaklaşım ile önerilen kuramsal model test edilmiştir. Yapısal eşitlik modelleri analizlerinde, yapısal model test edilmeden önce ölçme modelinin kabul edilebilir uyum değerleri üretip üretmediğinin “doğrulayıcı faktör analizi” ile incelenmesi önerilmektedir (Anderson ve Gerbing, 1988). Bir başka deyişle, değişkenler arasındaki ilişkinin ölçme modeliyle test edilmesidir. Bu araştırmanın değişkenlerini temsil eden göstergeler ya da bir başka ifadeyle gözlenen değişkenler belirlenerek önce ölçme modeli ardından yapısal model test edilmiştir.

Araştırmanın örtük değişkenleri olan durağanlık ve esneklik kişilik etmenleri ile temsil edilmektedir. Durağanlık değişkeninin gözlenen değişkenleri; uyum, özdenetim ve nörotisizm olarak belirlenmiştir. Esneklik değişkeninin gözlenen değişkenleri, dışadönüklük ve gelişime açıklık'tır. Temel psikolojik ihtiyaç doyumunun göstergeleri; özerklik, ilişkisellik ve yeterlik olarak tanımlanmıştır. Yaşamda anlamın varlığı ve yaşamda anlam arayışının gözlenen değişkenleri ise YAÖ'nin ilgili maddeleridir. Bu araştırmada, 18 gözlenen değişken bulunmaktadır. Bu gözlenen değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları ve bu değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 4-1'de sunulmuştur.

Tablo 4 - 1: Gözlenen Değişkenlerin $\bar{X}$, SS ve Aralarındaki İlişkiler

	$\bar{X}$	SS	Dışd	Uyum	Öz-D	Neo	Açık	Oto	Yet	İliş	YAO1	YAO2	YAO3	YAO4	YAO5	YAO6	YAO7	YAO8	YAO9	
Dışd	27.7	6.3	-																	
Uyum	32.8	5.0	0.02	-																
Öz-D	30.9	6.5	0.12*	0.34**	-															
Neo	22.4	5.7	-0.19**	-0.34**	-0.32**	-														
Açı	36.1	6.4	0.35**	.018**	0.34**	-0.17**	-													
Oto	29.6	5.2	0.29**	0.24**	0.43**	-0.45**	0.31**	-												
Yet	18.1	4.0	0.28**	0.27**	0.40**	-0.48**	0.30**	0.82**	-											
İliş	39.4	6.5	0.38**	0.34**	0.29**	-0.41**	0.26**	0.63**	0.61**	-										
YAO1	5.7	1.5	-0.02	0.12*	0.33**	-0.19**	0.08	0.30**	0.28**	0.17**	-									
YAO2	4.9	1.9	0.01	-0.03	0.07	0.066	0.12*	-0.03	-0.00	0.03	-0.02	-								
YAO3	4.5	1.9	0.04	-0.03	0.10*	0.11*	0.10*	0.01	0.01	0.05	0.02	0.55**	-							
YAO4	5.2	1.6	0.07	0.16**	0.35**	-0.24**	0.14**	0.29**	0.26**	0.25**	0.44**	-0.07	-0.00	-						
YAO5	5.5	1.5	0.13**	0.17**	0.38**	-0.17**	0.25**	0.36**	0.39**	0.31**	0.50**	0.02	0.08	0.50**	-					
YAO6	4.7	1.7	0.11*	0.13*	0.29**	-0.31**	0.24**	0.30**	0.28**	0.27**	0.39**	-0.02	0.00	0.43**	0.52**	-				
YAO7	4.6	1.8	0.01	-0.00	0.06	0.05	0.093	-0.03	-0.04	0.04	-0.04	0.55**	0.53**	-0.00	0.01	-0.07	-			
YAO8	5.0	1.8	0.06	-0.01	0.09	0.038	0.08	0.04	-0.00	0.09	0.03	0.39**	0.49**	0.02	0.06	0.04	0.55**	-		
YAO9	5.7	1.7	0.05	0.17**	0.31**	-0.21**	0.09	0.27**	0.26**	0.22**	0.33**	-0.07	0.00	0.56**	0.38**	0.30**	-0.04	0.08	-	
YAO10	4.2	1.9	-0.00	-0.03	-0.02	0.096	0.029	-0.13*	-0.07	-0.01	-0.13**	0.52**	0.54**	-0.18**	-0.08	-0.10	0.53**	0.49**	-0.12*	

Not: $\bar{X}$: Ortalama, SS: Standart Sapma, Dışd: Dışadönüklük, Öz-D: Öz-denetim, Neo: Nörotisizm, Açık: Gelişime Açıklık, Oto: Özerklik, Yet: Yeterlik, İliş: İlişkisellik, YAO: Yaşamda Anlam Ölçeği.
*p<0.05, **p<0.01, N=360

Gözlenen değişkenlere ilişkin parametre değerlerinin yanı sıra modelde yer alan örtük değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve önerilen modeldeki örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu görülmüştür. Ölçme modelinde yer alan örtük değişkenler arası ilişkiler ve her bir değişkenin ortalaması ile standart sapma değerleri Tablo 4-2’de sunulmuştur.

Tablo 4 -2: Örtük Değişkenlerin $\bar{X}$, SS ve Aralarındaki İlişkiler

Değişken	$\bar{X}$	SS	ESN	DUR	TPI	ARA	VAR
ESN	27.6	6.2	-				
DUR	86.1	8.9	0.29**	-			
TPI	87.1	13.9	0.36**	0.51**	-		
ARA	23.2	7.3	0.19**	0.44**	0.41**	-	
VAR	26.8	6.0	0.09*	-0.01	-0.03	-0.04	-

Not: $\bar{X}$: Ortalama, SS: Standart Sapma, ESN: Esneklik, DUR: Durağanlık, TPI: Temel Psikolojik İhtiyaçlar, ARA: Yaşamda anlam arayışı, VAR: Yaşamda anlamın varlığı
*p<0.05, **p<0.01, N=360

4.1.1. Tüm Grup Ölçme Modeli Testi

İki aşamalı yaklaşım gereği gözlenen değişkenlere ilişkin ölçme modeli test edilmiştir. Analiz sonucunda standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-3’de sunulmuştur.

Tablo 4 - 3: Tüm Grup Ölçme Modelinin λ , t ve R² Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R ²
Dışadönüklük	0.55	8.49	0.31
Uyum	0.46	8.07	0.21
Öz-denetim	0.65	11.65	0.42
Nörotisizm	-0.60	-10.65	0.36
Gelişime Açıklık	0.68	9.59	0.46
Özerklik	0.90	21.01	0.81
Yeterlik	0.90	20.92	0.81
İlişkiselik	0.69	14.34	0.47
YAÖ1	0.62	11.99	0.39
YAÖ2	0.71	14.24	0.50
YAÖ3	0.73	14.83	0.53
YAÖ4	0.74	14.79	0.54
YAÖ5	0.73	14.53	0.53
YAÖ6	0.62	11.89	0.38
YAÖ7	0.76	15.65	0.57
YAÖ8	0.62	11.58	0.43
YAÖ9	0.62	11.88	0.38
YAÖ10	0.73	14.80	0.53

Bu ölçme modelinin testi sonucu oluşan şekil EK-B’de yer almaktadır. Tüm Grup ölçme modelinin uyum istatistikleri Tablo 4-4’de verilmiştir.

Tablo 4 - 4 : Tüm Grup Ölçme Modelinin Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	2.2	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.05	İyi Uyum
NFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.96	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.92	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.89	Kabul Edilebilir Uyum

Tüm grup ölçme modeli uyum istatistikleri incelendiğinde kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmüştür. Ancak modelin düzeltme indeksleri incelenmiştir. Önerilen düzeltme Ki-kare değerinde en büyük farklılığı yaratan düzeltme önerisinin YAÖ’nin 4. ve 9. maddelerinin arasındaki hataların ilişkilendirilmesidir. Bu düzeltme yapıldığında Ki-kare değerinde 29.1’lik bir düşüş sağlanacağı görülmektedir. Bu maddelerin içeriklerine baktığımızda 4. madde “yaşamımın gayet belirgin bir amacı var”, 9. madde ise “yaşamımın belirgin bir amacı yok” şeklindedir. 4. ve 9. maddelerinin birbirlerini tersi olan ifadeleri içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu maddelerin anlamsal olarak birbiriyle ilişkili olduğu çok belirgindir. Düzeltme önerisi teorik olarak desteklediği için YAÖ’nin 4 ve 9. maddelerinin hataları ilişkilendirilmiş ve düzeltme sonrası tüm grup ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-5’de gösterilmiştir. Düzeltme sonrası tüm grup ölçme modeline ilişkin şekil EK-B’de yer almaktadır. Modelin uyum istatistikleri Tablo 4-6’da sunulmuştur.

Tablo 4 - 5: Düzeltme Sonrası-Tüm Grup Ölçme Modelinin λ , t ve R² Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R ²
Dışadönüklük	0.55	8.45	0.30
Uyum	0.46	8.07	0.22
Öz-denetim	0.65	11.57	0.42
Nörotisizm	-0.60	-10.67	0.36
Gelişime Açıklık	0.68	9.61	0.47
Özerklik	0.90	21.00	0.81
Yeterlik	0.90	20.94	0.81
İlişkiselik	0.69	14.34	0.47
YAÖ1	0.64	12.19	0.41
YAÖ2	0.71	14.24	0.50
YAÖ3	0.73	14.84	0.53
YAÖ4	0.67	12.96	0.46
YAÖ5	0.76	15.07	0.58
YAÖ6	0.65	12.32	0.42
YAÖ7	0.76	15.66	0.58
YAÖ8	0.65	12.88	0.43
YAÖ9	0.54	9.73	0.29
YAÖ10	0.73	14.79	0.53

Tablo 4 - 6 : Düzeltme Sonrası-Tüm Grup Ölçme Modelinin Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	2.0	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.05	İyi Uyum
NFI	0.94	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.96	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.97	İyi Uyum
GFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.90	İyi Uyum

Düzeltme sonrası tüm grup ölçme modelinin uyum istatistikleri (Tablo 4-6) incelendiğinde modelin iyi uyum değerleri ürettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu aşamadan sonraki analizlere bu ölçme modelinde gerçekleştirildiği üzere YAÖ'nin 4. ve 9. maddeleri ilişkilendirilerek devam edilmiştir.

Görüldüğü üzere, ölçme modelinden elde edilen sonuçlar araştırmada tanımlanan gözlenen değişkenlerin, örtük değişkenlerin güvenilir göstergeleri

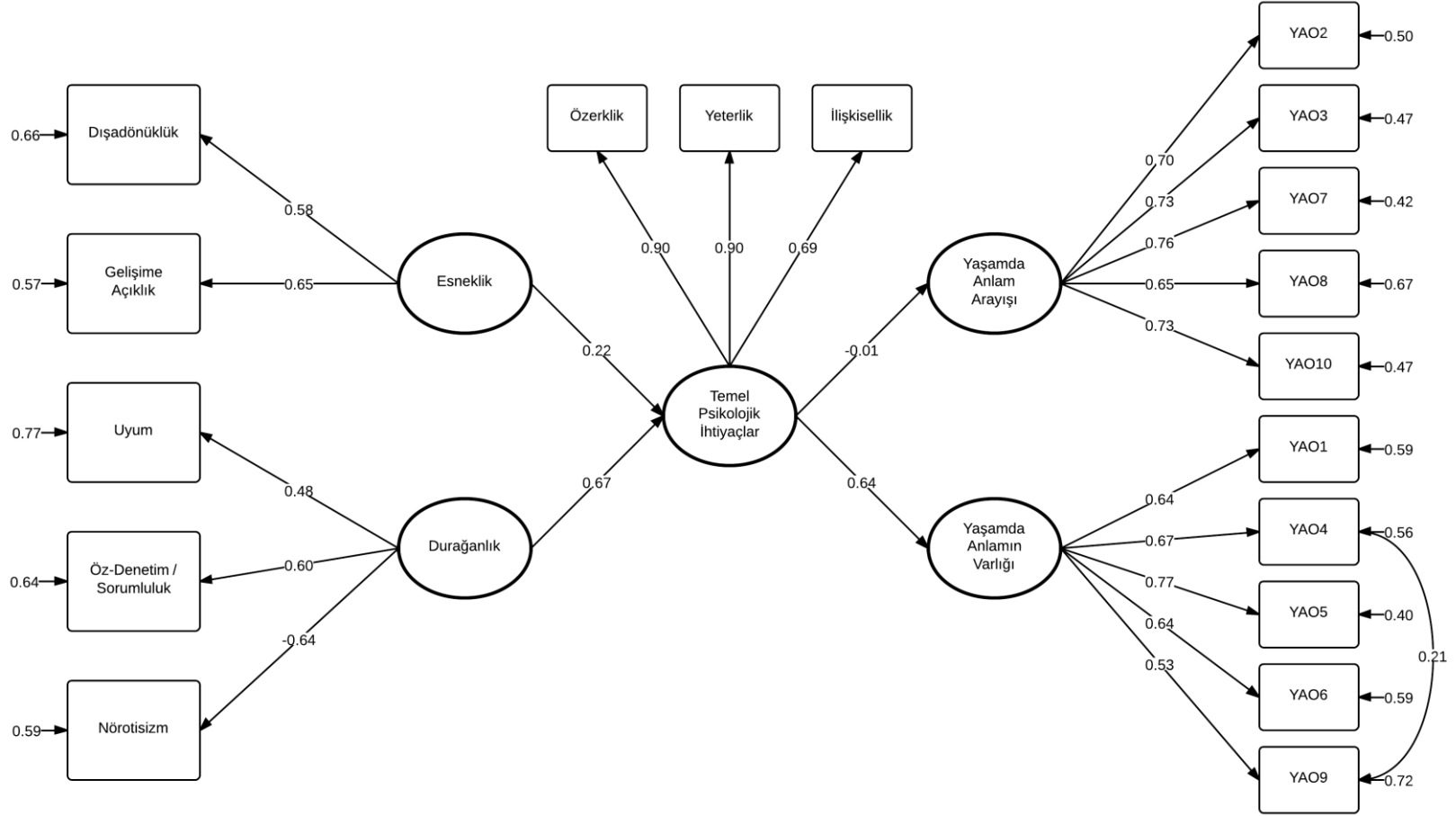
olduklarını kanıtlamaktadır. Bir başka ifadeyle, ölçme modelinde elde edilen uyum iyiliği istatistikleri ile örtük ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilerin yeterli düzeyde olması, sonraki aşama olan yapısal modelin test edilebileceğini göstermektedir. İki aşamalı yaklaşım gereği birinci aşama sonuçları yapısal model testinin yapılabileceğini işaret etmektedir. İkinci aşamada yapısal eşitlik model test edilmiştir.

4.1.2. Tüm Grup YEM Testi

İki aşamalı yaklaşım gereği araştırmanın hipotezlerinin sınındığı yapısal model test edilmiştir. Test edilen YEM Şekil 4-1'de sunulmuştur. YEM'e ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-7'de yer almaktadır.

Tablo 4 - 7: YEM'in λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R ²
<i>Esnelik</i>			
Dışadönüklük	0.58	8.61	0.34
Gelişime Açıklık	0.65	9.24	0.43
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.48	8.28	0.23
Öz-denetim	0.60	10.50	0.36
Nörotisizm	-0.64	-11.18	0.41
<i>TPİ</i>			
Özerklik	0.90	0.00	0.80
Yeterlik	0.90	22.27	0.80
İlişkiselik	0.69	15.17	0.48
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.70	0.00	0.50
YAÖ3	0.73	12.02	0.53
YAÖ7	0.76	12.41	0.44
YAÖ8	0.65	10.94	0.43
YA10	0.73	11.99	0.53
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.64	0.00	0.41
YAÖ4	0.67	9.79	0.44
YAÖ5	0.77	10.68	0.60
YAÖ6	0.64	9.55	0.41
YAÖ9	0.53	8.09	0.28

Şekil 4 - 1: Yapısal Model

Önerilen YEM'in uyum istatistikleri Tablo 4-8'de yer almaktadır.

Tablo 4 - 8: YEM'in Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	2.2	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.06	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.93	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.92	Kötü Uyum
GFI	0.96	İyi Uyum
AGFI	0.89	Kabul Edilebilir Uyum

Önerilen YEM'in uyum istatistikleri incelendiğinde genel olarak iyi bir uyum gösterdiği söylenebilir. Yalnızca CFI değeri 0.95'ten daha düşük değer almıştır. Modelin uyumu için en temel belirleyicilerinin iyi uyum değerleri üretmesi modelin kabul edileceğini göstermektedir. YEM sonucun oluşan elde edilen yapısal eşitlikler ve çoklu belirlilik katsayısı olan R^2 Tablo 4-9'da sunulmuştur.

Tablo 4 - 9: Yapısal İlişkiler

Yapısal İlişkiler	Standartlaştırılmış Yükler	t-değeri
ESN → TPİ	0.22	2.43
DUR → TPİ	0.67	7.76
TPİ → ARA	-0.01	-0.23
TPİ → VAR	0.54	7.90
Yapısal Eşitlikler		R^2
TPİ= 0.22*ESN+.67*DUR		0.65
ARA=0.014*TPİ		0.0001
DUR=0.54*TPİ		0.19

ESN bağımsız örtük değişkeni ile TPİ aracı bağımlı örtük değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0.22). Bu değer ESN'deki bir puanlık artışın TPİ'de (0.22) puanlık artışa veya bunun tam tersi ESN'deki azalışın TPİ'de azalışa neden olacağını ifade etmektedir. DUR bağımsız örtük değişkeni ile TPİ aracı bağımlı örtük değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0.67). TPİ aracı bağımlı örtük değişkeni ile ARA bağımlı örtük değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (-0.01). TPİ aracı bağımlı örtük değişkeni ile VAR bağımlı örtük değişkeni arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır

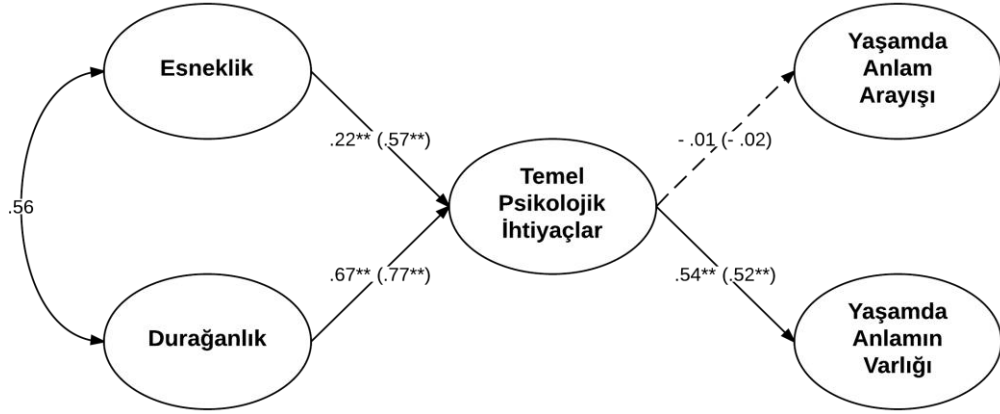
(0.54). Bağımsız örtük değişken ESN ve DUR'un aracı örtük değişken TPİ'nin % 65'ini açıkladığı 0.05 anlamlılık düzeyinde belirlenmiştir. TPİ aracı örtük bağımlı değişkeni VAR örtük bağımlı değişkeninin % 19'unu açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Önerilen YEM'in dolaylı etki ölçümleri Tablo 4- 10'da sunulmuştur.

Tablo 4 - 10: Dolaylı Etki Ölçümleri

			Etki	SE	t
DUR	→	ARA	-0.01	0.04	- 0.23
DUR	→	VAR	0.36	0.06	5.69
ESN	→	ARA	0.00	0.01	-0.23
ESN	→	VAR	0.12	0.05	2.33

Tablo 4-10 incelediğinde durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasında, esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasında dolaylı bir etki bulunmamaktadır. Durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı ($t=5.69$ $p < 0.05$) esneklik ile yaşamda anlamın varlığı ($t=2.33$ $p < 0.05$) arasında modelde de doğrulandığı üzere dolaylı bir etki söz konusudur. Ancak durağanlık ile yaşamda anlam arayışı, esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasında dolaylı bir ilişki bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; yapısal modelde durağanlıktan ($\beta = 0.67$, $t = 7.76$, $p < 0.05$) ve esneklikten ($\beta = 0.22$, $t = 2.43$, $p < 0.05$) temel psikolojik ihtiyaçlara giden yolların anlamlı olduğu bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlamın varlığına giden yol ($\beta = 0.54$, $t = 7.90$, $p < 0.05$) anlamlı iken; temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlam arayışına giden yol ($\beta = -0.01$, $t = -0.28$) anlamlı değildir. Şekil 4-2'de gösterildiği üzere durağanlık ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki ile esneklik ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Şekil 4 - 2: Yapısal Model-Örtük Değişkenler

4.2. ÇOKLU GRUP TESTLERİ

Lisrel programında çoklu grup uygulamaları iki farklı grubun eş değer olup olmadığını test etmek amacıyla yapılır (Şimşek, 2007). Bu noktada birçok teorisyen yapısal modelde çoklu grup uygulamalarına geçmeden önce iç içe geçmiş modellerin farklı gruplar için test edilmesini önermişlerdir (Somer, Korkmaz, Dural ve Can, 2009). Bu amaçla, öncelikle kadın ve erkek grupları için ölçme modeli test edilmiştir. Ölçme modeli her iki içinde doğrulanmasının ardından her iki grup için YEM analizleri yapılmıştır.

4.2.1. Kadın ve Erkek Grubu Ölçme Modeli Testi

Bu araştırma kapsamında önerilen YEM'in kadın ve erkek grubu için de aynı şekilde geçerli olup olmadığı önce her iki grup için ayrı ayrı sonra da her iki grup ile birlikte ölçme modeli test edilmiştir. Kadın grubu ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R^2 değerleri Tablo 4-11'de gösterilmiştir. Kadın grubu ölçme modeli ise EK B'de yer almaktadır. Kadın grubu uyum istatistikleri Tablo 4-12'de yer almaktadır.

Tablo 4 - 11: Kadın Grubu Ölçme Modeli λ , t ve R² Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R ²
Dışadönüklük	0.60	6.20	0.36
Uyum	0.52	5.84	0.27
Öz-denetim	0.63	7.32	0.39
Nörotisizm	-0.74	-8.75	0.54
Gelişime Açıklık	0.74	7.20	0.54
Özerklik	0.91	13.65	0.83
Yeterlik	0.90	13.41	0.81
İlişkisellik	0.65	8.42	0.42
YAÖ1	0.72	9.17	0.51
YAÖ2	0.67	8.46	0.45
YAÖ3	0.71	9.15	0.51
YAÖ4	0.72	9.16	0.51
YAÖ5	0.76	9.84	0.57
YAÖ6	0.73	9.34	0.53
YAÖ7	0.75	9.74	0.56
YAÖ8	0.74	9.59	0.55
YAÖ9	0.53	6.25	0.28
YAÖ10	0.75	9.79	0.56

Tablo 4 - 12: Kadın Grubu Ölçme Modeli Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	1.3	İyi Uyum
RMSEA	0.04	İyi Uyum
SRMR	0.06	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.91	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.96	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.96	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.89	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.84	Köyü Uyum

N:144

Erkek grubu ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-13’de sunulmuştur. Erkek grubuna ölçme modeli EK-B’de yer almaktadır. Erkek grubu ölçme modeli uyum istatistikleri ise Tablo 4-14’te gösterilmiştir.

Tablo 4 - 13: Erkek Grubu Ölçme Modeli λ , t ve R² Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R ²
Dışadönüklük	0.51	5.79	0.26
Uyum	0.38	5.10	0.15
Özdenetim	0.67	8.94	0.45
Nörotisizm	-0.50	-6.73	0.25
Gelişime Açıklık	0.67	6.73	0.45
Özerklik	0.89	15.74	0.79
Yeterlik	0.89	15.77	0.79
İlişkisellik	0.70	11.34	0.49
YAÖ1	0.58	8.28	0.34
YAÖ2	0.73	11.44	0.53
YAÖ3	0.74	11.71	0.55
YAÖ4	0.64	9.14	0.41
YAÖ5	0.76	11.35	0.58
YAÖ6	0.61	8.70	0.37
YAÖ7	0.76	12.12	0.58
YAÖ8	0.60	9.00	0.36
YAÖ9	0.55	7.54	0.30
YAÖ10	0.71	11.18	0.51

Tablo 4 - 14: Erkek Grubu Ölçme Modeli Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	1.6	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.06	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.97	İyi Uyum
GFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.87	Kabul Edilebilir Uyum

Kadın ve erkek grubu ölçme modelinin uyum istatistikleri incelendiğinde her iki modelin de iyi uyum değerleri ürettiği anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlar (Wu, Li ve Zumbo, 2007) önerdiği “yapısal değişmezlik modeli (configural invariance model)” şartının sağlandığı göstermektedir. Yapısal değişmezlik modeli, ölçme modelinin faktör yükleri, regresyon sabitleri ve hata varyanslarını serbest bırakarak yalnızca gruplar için faktör sayısı ve yüklenme örüntüsünü (loading pattern) sınırlandırılmaktadır (Wu, Li ve Zumbo, 2007). Başka bir ifadeyle, bu aşamada grupların faktör yapılarının eşdeğer olup olmadığı aynı model içerisinde test edilmesidir.

Kadın ve erkek grubu için ölçme modelinin doğrulanması her iki grup içinde de yapısal modelin test edilebileceğini göstermektedir. Ancak gruplar için YEM testlerine geçmeden önce her iki grubun ölçme modellerinin eş değerlikleri birlikte test edilmiştir. Bu amaçla kadın grubunun her bir örtük değişkenine, birer gözlenen değişken referans değişkeni olarak atanarak analizler gerçekleştirilmiştir. Esneklik için gelişime açıklık, durağanlık için uyum, temel psikolojik ihtiyaçlar için özerklik, yaşamda anlam arayışı için, YAÖ'nin ikinci maddesi, yaşamda anlamın varlığı için YAÖ'nin birinci maddesi referans değişkeni olarak atanarak ölçme modeli kadın ve erkek grubu için yeniden analize tabi tutulmuştur. Bu analiz sonucunda kadın ve erkek ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Çoklu Grup Ölçme Modeli-I adıyla Tablo 4-15'de yer almaktadır.

Tablo 4 - 15: Çoklu Grup Ölçme Modeli-I λ , t ve R² Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R ²
Dışadönüklük	0.56	-	0.32
Uyum	0.67	6.06	0.22
Öz-denetim	0.46	-	0.42
Nörotisizm	0.65	7.04	0.39
Gelişime Açıklık	-0.62	- 6.94	0.45
Özerklik	0.90	-	0.80
Yeterlik	0.90	21.51	0.81
İlişkiselik	0.68	14.65	0.46
YAÖ1	0.64	-	0.41
YAÖ2	0.71	-	0.50
YAÖ3	0.73	12.01	0.53
YAÖ4	0.67	9.89	0.45
YAÖ5	0.75	10.64	0.57
YAÖ6	0.65	9.70	0.42
YAÖ7	0.76	12.40	0.57
YAÖ8	0.65	10.90	0.42
YAÖ9	0.54	8.24	0.29
YAÖ10	0.73	12.00	0.53

Kadın ve erkek grubundaki ölçme modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 4-16'da verilmiştir. Çoklu grup testlerinde uyum iyiliği değerlerinin hepsi üretilmemektedir. Bu nedenle çoklu grup uyum istatistiklerini karşılaştırma için gerekli değerleri sunulmuştur.

Tablo 4 - 16: Çoklu Grup Ölçme Modeli-I Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	295	-
χ^2/sd	1.5	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.96	İyi Uyum
GFI	0.89	Kötü Uyum

Kadın: 144, Erkek: 216

Yukarıdaki ölçme modeline alternatif olarak erkek gurubuna referans değişkeni atanarak model yeniden test edilmiştir. Bu alternatif ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri λ , t ve R^2 değerleri Çoklu Grup Ölçme Modeli-II adıyla Tablo 4-17’de gösterilmiştir.

Tablo 4 - 17: Çoklu Grup Ölçme Modeli-II λ , t ve R^2 Değerleri

Gözlenen Değişkenler	λ	t	R^2
Dışadönüklük	0.55	4.99	0.30
Uyum	0.64	5.84	0.21
Öz-denetim	0.46	-	0.41
Nörotisizm	0.64	-6.18	0.48
Gelişime Açıklık	-0.75	-	0.44
Özerklik	0.90	-	0.80
Yeterlik	0.91	15.99	0.81
İlişkiselik	0.63	9.33	0.43
YAÖ1	0.64	-	0.41
YAÖ2	0.71	-	0.50
YAÖ3	0.66	8.36	0.48
YAÖ4	0.66	7.32	0.44
YAÖ5	0.68	7.97	0.53
YAÖ6	0.61	6.89	0.39
YAÖ7	0.77	9.34	0.58
YAÖ8	0.70	8.15	0.49
YAÖ9	0.52	5.93	0.27
YAÖ10	0.75	9.00	0.54

Kadın ve erkek grubu için alternatif ölçme modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 4-18’de yer almaktadır.

Tablo 4 - 18: Çoklu Grup Ölçme Modeli-II Uyum İstatistikleri

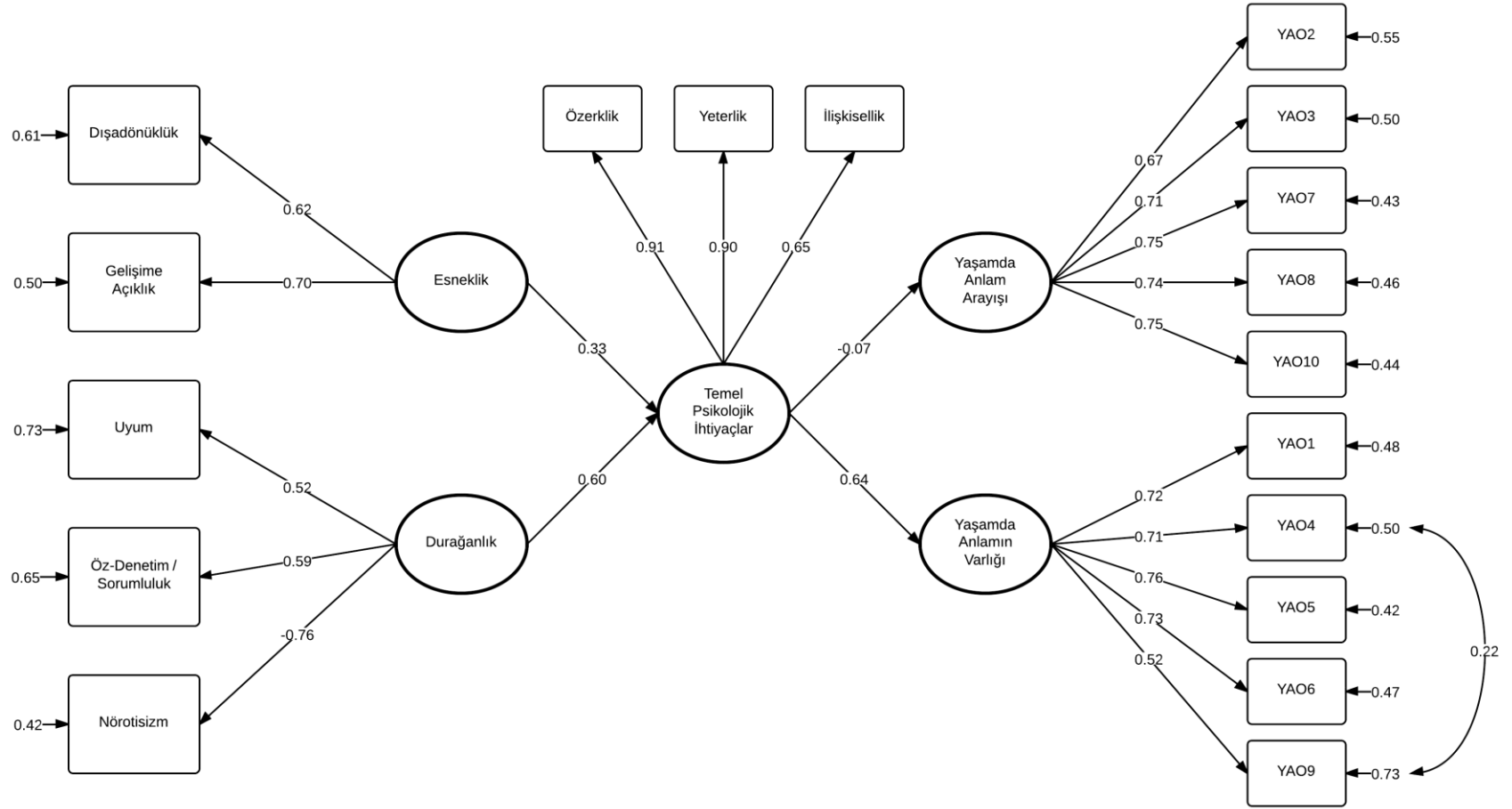
Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	281	-
χ^2/sd	1.5	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.96	İyi Uyum
GFI	0.89	Kötü Uyum

Çoklu Grup Ölçme Modeli-I ve Çoklu Grup Ölçme Modeli-II karşılaştırıldığında birinci modelin serbestlik derecesi (Sd=295), ikinci modelin serbestlik derecesi (Sd=281)'dir. İki modelin serbestlik dereceleri arasındaki fark 14'e (295-281=14) tekabül etmektedir. Bu fark dikkate alınarak Tablo değerleri incelendiğinde 23.6852'lik farkın sağlanmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla serbestlik derecesi büyük olan model daha iyi bir modeldir (Şimşek, 2007). Bu nedenle yapısal modeldeki çoklu grup testleri Çoklu Grup Ölçme Modeli-I üzerinden analiz edilmiştir. Yani kadın grubu için referans değişkeni atanarak analizler yapılmıştır. Yapısal modelde çoklu grup testlerinden önce hem kadın hem erkek grubu için ayrı yapısal model testi edilmiştir.

4.2.2. Kadın ve Erkek Grubu YEM Testi

Tüm grup için önerilen modelin kadın grubunda aynı şekilde geçerli olduğunu test etmek amacıyla YEM analizleri gerçekleştirilmiştir. Kadın grubuna ilişkin yapısal model Şekil 4-3'te yer almaktadır. Kadın grubu YEM'e ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-19'da sunulmuştur. Kadın grubu YEM'in uyum istatistikleri Tablo 4-20'de yer almaktadır.

Şekil 4 - 3: Kadın Grubu-Yapısal Model

Tablo 4 - 19: Kadın Grubu YEM λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	T	R ²
<i>Esneklik</i>			
Dışadönüklük	0.62	6.29	0.39
Gelişime Açıklık	0.70	6.84	0.50
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.52	5.87	0.27
Öz-denetim	0.59	6.82	0.35
Nörotisizm	-0.76	-	0.58
<i>TPI</i>			
Özerklik	0.91	0.00	0.83
Yeterlik	0.90	14.93	0.81
İlişkiselik	0.65	8.99	0.43
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.67	0.00	0.52
YAÖ3	0.71	7.15	0.45
YAÖ7	0.75	7.49	0.50
YAÖ8	0.74	7.36	0.50
YA10	0.75	7.44	0.58
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.72	0.00	0.53
YAÖ4	0.71	7.53	0.57
YAÖ5	0.76	8.00	0.54
YAÖ6	0.73	7.70	0.27
YAÖ9	0.63	5.57	0.56

Tablo 4 - 20: Kadın Grubu YEM'in Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	1.3	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.91	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.96	İyi Uyum
CFI	0.97	İyi Uyum
GFI	0.88	Kötü Uyum
AGFI	0.84	Kötü Uyum

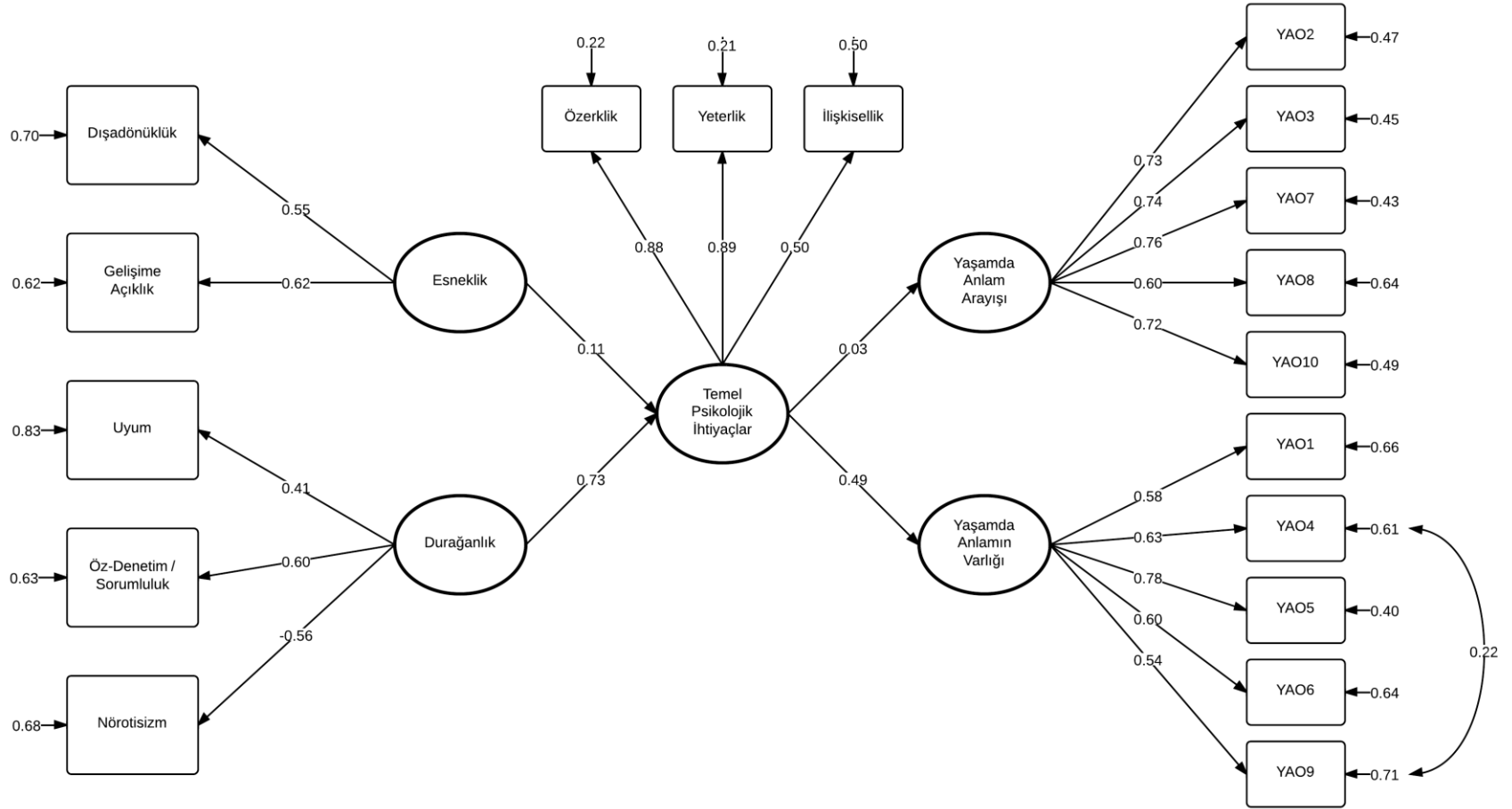
Tüm bu sonuçlardan anlaşılacağı üzere tüm grup için önerilen YEM kadın grubu içinde aynı şekilde geçerli bir modeldir. Sonuç olarak; kadın grubu yapısal modelde durağanlıktan ($\beta = 0.60$, $t = 5.55$, $p < 0.05$) ve esneklikten ($\beta = 0.33$, $t = 2.92$, $p < 0.05$) temel psikolojik ihtiyaçlara giden yolların anlamlı olduğu bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlamın varlığına giden yol (β

= 0.64, t = 6.53, p < 0.05) anlamlı iken; temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlam arayışına giden yol ($\beta = -0.07$, t = -0.71) anlamlı değildir. Şekil 4-3'te gösterildiği üzere kadın grubu için durağanlık ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki ile esneklik ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Tüm grup için önerilen modelin erkek grubunda aynı şekilde geçerli olduğunu test etmek amacıyla erkek grubu içinde YEM analizleri gerçekleştirilmiştir. Erkek grubuna ilişkin yapısal model Şekil 4-4'te yer almaktadır. Erkek grubu YEM'e ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Tablo 4-21'de sunulmuştur.

Tablo 4 - 21: Erkek Grubu YEM λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	T	R ²
<i>Esneklik</i>			
Dışadönüklük	0.55	6.05	0.30
Gelişime Açıklık	0.62	6.43	0.17
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.41	5.34	0.37
Öz-denetim	0.61	7.93	0.32
Nörotisizm	-0.56	-7.44	0.80
<i>TPİ</i>			
Özerklik	0.88	0.00	0.78
Yeterlik	0.89	15.92	0.79
İlişkisellik	0.71	11.78	0.50
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.73	0.00	0.34
YAÖ3	0.74	9.71	0.53
YAÖ7	0.76	9.85	0.55
YAÖ8	0.60	8.01	0.39
YA10	0.62	9.41	0.60
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.58	0.00	0.36
YAÖ4	0.63	6.58	0.57
YAÖ5	0.78	7.27	0.36
YAÖ6	0.60	6.43	0.29
YAÖ9	0.54	5.89	0.51

Şekil 4 - 4: Erkek Grubu-Yapısal Model

Erkek grubu YEM'in uyum istatistikleri Tablo 4-22'de yer almaktadır.

Tablo 4 - 22: Erkek Grubu YEM'in Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
χ^2/sd	1.7	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	0.94	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.90	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.86	Kötü Uyum

Bu analizler tüm grup için önerilen YEM erkek grubu içinde aynı şekilde geçerli bir model olduğunu göstermektedir. Özetle; erkek grubu yapısal modelde durağanlıktan ($\beta = 0.73$, $t = 5.17$, $p < 0.05$) ve esneklikten ($\beta = 0.11$, $t = 3.74$, $p < 0.05$) temel psikolojik ihtiyaçlara giden yolların ise anlamlı olduğu bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlamın varlığına giden yol ($\beta = 0.49$, $t = 5.26$, $p < 0.05$) anlamlı iken; temel psikolojik ihtiyaçlardan yaşamda anlam arayışına giden yol ($\beta = 0.03$, $t = 0.37$) anlamlı değildir. Şekil 4-4'de gösterildiği üzere erkek grubu için durağanlık ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki ile esneklik ve yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Görüldüğü üzere kadın ve erkek grubu için ayrı ayrı YEM sonuçları modelin her iki grupta da geçerli olduğunu göstermektedir. Bu durumda, genel olarak hem kadın hem de erkek grubu için model doğrulandığı için yapısal modelde çoklu grup testleri gerçekleştirilebilir.

4.2.2.1. YEM'de Çoklu Grup Testleri

İki grup için belirlenmiş model dikkate alındığında modelin faktör yapıları açısından farklılaşıp farklılaşmadığına incelenmiştir. İlk olarak, bu iki grubun faktör yükleri, faktörler arası korelasyon ve hata varyansları açısından aynı olduğu kabul edilerek yapısal eşitlik modeli test edilmiştir. Bu analiz sonucunda kadın ve erkek YEM'e ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R^2 değerleri Çoklu Grup YEM adıyla Tablo 4-23'te yer almaktadır. Bu modelin uyum istatistikleri Tablo 4-24'te sunulmuştur.

Tablo 4 - 23: Çoklu Grup YEM λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R ²
Esneklik			
Dışadönüklük	0.59	-	0.35
Gelişime Açıklık	0.64	5.95	0.41
Durağanlık			
Uyum	0.48	-	0.23
Öz-denetim	0.59	6.82	0.35
Nörotisizm	-0.67	-7.16	0.45
TPI			
Özerklik	0.89	-	0.80
Yeterlik	0.89	21.70	0.80
İlişkiselik	0.68	14.78	0.47
Arayış			
YAÖ2	0.70	-	0.50
YAÖ3	0.73	11.98	0.53
YAÖ7	0.76	12.37	0.57
YAÖ8	0.66	10.89	0.43
YA10	0.73	11.97	0.53
Varlık			
YAÖ1	0.64	-	0.41
YAÖ4	0.66	9.78	0.44
YAÖ5	0.77	10.66	0.59
YAÖ6	0.65	9.61	0.42
YAÖ9	0.53	8.12	0.28

Tablo 4 - 24: Çoklu Grup YEM Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	300	-
χ^2/sd	1.5	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.08	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.88	Kötü Uyum

Tablo 4-24 incelendiğinde kadın ve erkek grubu için yapısal modelin iyi uyum değerleri ürettiği anlaşılmaktadır. Yani faktör yapılarını iki grupta da tüm yönlerden tamamen aynı olduğunun kabul edildiği durumda YEM hem kadın hem de erkek için doğrulanmaktadır. Ancak gruplarda farklılık yaratan boyutun hangisi ya da hangileri olduğunu belirlemek için analizlere devam edilmiştir. Kadın ve erkek grubu için farklı yollar alternatif modeller test edilmiştir. Bu alternatif modellerin uyum

istatistikleri Çoklu Grup YEM'in uyum istatistikleri ile karşılaştırılmıştır. Bu amaçla dört alternatif YEM her iki grup için test edilmiştir. Birinci modelde erkek grubu için esneklik örtük değişkeninden temel psikolojik ihtiyaçlar örtük değişkenine giden yolun farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Birinci alternatif modelin standardize edilmiş faktör yükleri λ , t ve R^2 değerleri Çoklu Grup YEM-I adıyla Tablo 4-25'te yer almaktadır. Bu modelin uyum istatistikleri Tablo 4-26'da sunulmuştur.

Tablo 4 - 25: Çoklu Grup YEM-I λ , t ve R^2 Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R^2
<i>Esneklik</i>			
Dışadönüklük	0.59	-	0.35
Gelişime Açıklık	0.64	5.99	0.41
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.48	-	0.23
Öz-denetim	0.60	6.82	0.35
Nörotisizm	-0.67	-7.12	0.44
<i>TPI</i>			
Özerklik	0.89	-	0.81
Yeterlik	0.89	21.65	0.81
İlişkiselik	0.68	14.73	0.49
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.70	-	0.50
YAÖ3	0.73	11.98	0.53
YAÖ7	0.76	12.37	0.57
YAÖ8	0.65	10.89	0.43
YA10	0.73	11.97	0.53
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.64	-	0.42
YAÖ4	0.66	9.77	0.45
YAÖ5	0.67	10.65	0.60
YAÖ6	0.65	8.07	0.43
YAÖ9	0.53	8.11	0.29

Tablo 4 - 26: Çoklu Grup YEM-I Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	299	-
χ^2/sd	1.5	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.07	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.89	Kötü Uyum

Elde edilen uyum iyiliği istatistikleri Çoklu Grup model ile karşılaştırıldığında iki model arasında istatistiksel olarak fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çoklu Grup YEM'in serbestlik derecesi daha büyük (300>299) olduğu için bu model daha geçerli bir modeldir. İkinci alternatif modelde erkek grubu için durağanlık örtük değişkeninden temel psikolojik ihtiyaçlar örtük değişkenine giden yolun farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. İkinci alternatif modelin standardize edilmiş faktör yükleri yükleri (λ), t ve R² değerleri Çoklu Grup YEM-II adıyla Tablo 4-27'de yer almaktadır. Bu modelin uyum istatistikleri Tablo 4-28'de sunulmuştur.

Tablo 4 - 27: Çoklu Grup YEM-II λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R ²
<i>Esneklik</i>			
Dışadönüklük	0.59	-	0.35
Gelişime Açıklık	0.64	5.95	0.41
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.48	-	0.23
Öz-denetim	0.59	6.79	0.35
Nörotisizm	-0.67	-7.12	0.45
<i>TPI</i>			
Özerklik	0.89	-	0.81
Yeterlik	0.89	21.60	0.81
İlişkiselik	0.68	14.71	0.48
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.70	-	0.50
YAÖ3	0.73	11.98	0.53
YAÖ7	0.76	12.37	0.57
YAÖ8	0.65	10.89	0.43
YA10	0.73	11.97	0.53
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.64	-	0.42
YAÖ4	0.66	9.77	0.45
YAÖ5	0.77	10.68	0.49
YAÖ6	0.65	9.60	0.42
YAÖ9	0.53	8.11	0.29

Tablo 4 - 28: Çoklu Grup YEM-II Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	299	-
χ^2/sd	1.4	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.08	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.89	Kötü Uyum

İkinci alternatif modelin uyum iyiliği ölçütleri geçerli olan Çoklu Grup YEM ile karşılaştırıldığında iki model arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Çoklu Grup YEM'in serbestlik derecesi daha büyük ($300 > 299$) olduğu için bu model daha geçerli bir model olarak kabul edilmiştir. Üçüncü alternatif modelde erkek grubu için temel psikolojik ihtiyaçlar örtük değişkeninden yaşamda anlam arayışı örtük değişkenine giden yolun farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Üçüncü alternatif modelin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R^2 değerleri Çoklu Grup YEM-III adıyla Tablo 4-29'da yer almaktadır. Bu modelin uyum istatistikleri Tablo 4-30'da sunulmuştur.

Tablo 4 - 29: Çoklu Grup YEM-III λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R ²
Esneklik			
Dışadönüklük	0.59	-	0.35
Gelişime Açıklık	0.64	5.95	0.41
Durağanlık			
Uyum	0.48	-	0.23
Öz-denetim	0.59	6.82	0.35
Nörotisizm	-0.67	-7.16	0.45
TPI			
Özerklik	0.89	-	0.80
Yeterlik	0.90	21.70	0.80
İlişkiselik	0.68	14.78	0.47
Arayış			
YAÖ2	0.70	-	0.50
YAÖ3	0.73	11.97	0.53
YAÖ7	0.76	12.38	0.58
YAÖ8	0.65	10.89	0.43
YA10	0.73	11.95	0.53
Varlık			
YAÖ1	0.64	-	0.41
YAÖ4	0.66	9.78	0.44
YAÖ5	0.77	10.66	0.59
YAÖ6	0.65	9.61	0.42
YAÖ9	0.53	8.12	0.28

Tablo 4 - 30: Çoklu Grup YEM-III Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	299	-
χ^2/sd	1.4	İyi Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.08	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.89	Kötü Uyum

Çoklu Grup YEM-III'ün uyum istatistikleri geçerli olan Çoklu Grup YEM ile karşılaştırıldığında iki model arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Dolayısıyla Çoklu Grup YEM'in serbestlik derecesi daha büyük (300>299) olduğu için ilk model daha geçerli bir modeldir. Dördüncü alternatif modelde erkek grubu için temel psikolojik ihtiyaçlar örtük değişkeninden yaşamda anlamın varlığı örtük değişkenine giden yolun farklılık oluşturup oluşturmadığına bakılmıştır. Dördüncü modelin standardize edilmiş faktör yükleri (λ), t ve R² değerleri Çoklu Grup YEM-

IV adıyla Tablo 4-31’de yer almaktadır. Bu modelin uyum istatistikleri Tablo 4-32’de sunulmuştur.

Tablo 4 - 31: Çoklu Grup YEM-IV λ , t ve R² Değerleri

Boyutlar/Maddeler	λ	t	R ²
<i>Esneklik</i>			
Dışadönüklük	0.59	-	0.35
Gelişime Açıklık	0.64	5.95	0.41
<i>Durağanlık</i>			
Uyum	0.48	-	0.23
Öz-denetim	0.59	6.82	0.35
Nörotisizm	-0.67	-7.16	0.45
<i>TPI</i>			
Özerklik	0.89	-	0.80
Yeterlik	0.89	21.69	0.80
İlişkiselik	0.68	14.79	0.47
<i>Arayış</i>			
YAÖ2	0.70	-	0.50
YAÖ3	0.73	11.98	0.53
YAÖ7	0.76	12.37	0.57
YAÖ8	0.65	10.89	0.43
YA10	0.73	11.97	0.53
<i>Varlık</i>			
YAÖ1	0.64	-	0.43
YAÖ4	0.66	9.75	0.46
YAÖ5	0.76	10.62	0.60
YAÖ6	0.64	9.56	0.43
YAÖ9	0.53	8.07	0.29

Tablo 4 - 32: Çoklu Grup YEM-IV Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Sd	299	-
χ^2/sd	2.0	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.05	İyi Uyum
SRMR	0.08	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0.95	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0.88	Kötü Uyum

Dördüncü alternatif modelden elde edilen uyum istatistikleri geçerli olan Çoklu Grup YEM ile karşılaştırılmıştır. İki model arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Çoklu Grup YEM’in serbestlik derecesi daha büyük (300>299) olduğu için ilk model daha geçerli bir modeldir.

Neticede kadın erkek gurubu için istatistiksel olarak en geçerli modelin ilk önerilen Çoklu Grup YEM olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca gözlenen değişkenlerin bir bölümü sabit tutulup farklı yollar denense dahi kadı ve erkek grubu için anlamlı bir farklılık oluşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, öncelikle araştırmanın amacı doğrultusunda önerilen hipotezler tartışılmıştır. Ardından, bu araştırmanın sonuçlarına ve bu doğrultuda araştırmacılar ve alandaki uygulayıcılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmanın her bir hipotezi, ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

5.1.1. “Durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın “durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır” şeklinde ifade edilen birinci hipotezi doğrulanmıştır. Durağanlık ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Steger ve ark., (2008) kişilik etmenleri ve yaşamda anlamın varlığının ilişkili olduğunu farklı kişilik ölçekleri kullanarak test etmişlerdir. İlgili araştırma sonucunda, dışadönüklük, uyum, öz-denetim ve duygusal tutarlılık etmenlerinin yaşamda anlamın varlığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Sözü edilen araştırmada, bu ilişkinin dinamikleri konusunda herhangi bir açıklama sunulmamıştır. Ayrıca, ilgili araştırmada bu kişilik etmenlerinin meta yapısına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İlgili yazında, belirtildiği üzere durağanlık; uyum, öz-denetim ve duygusal tutarlılık etmenlerini (Digman, 1997; DeYoung ve ark., 2002) içermektedir. Steger ve ark., (2008) ise, durağanlık üst-düzye faktörünün içinde yer almayan dışadönüklük etmeninin de yaşamda anlamın varlığı ile ilişkili olduğu varlığına ulaşmışlardır. Bu noktada üst düzey faktörlerin yapısına yönelik eleştirilerden biri olan dışadönüklük etmeninin güçlü faktör yapısı içermesi nedeniyle aynı zamanda durağanlık ile ilişkili olabileceği savı (Chang ve ark., 2012) dikkat çekmektedir. Bu araştırmada da durağanlık ve esneklik arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin nedeni de dışadönüklük etmeninin güçlü faktör yapısından kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan durağan kişilerin uyumlu, davranışlarını kontrol edebilen ve duygusal olarak tutarlı yapısı göz önünde bulundurulduğunda, durağan kişilerin yaşamlarındaki istikrarı sürdürebilmeleri için hayatlarında bir anlamlarının var olması beklenebilir.

Temel psikolojik ihtiyaçlarla ilgili yazın incelendiğinde, dışsal motivasyonun içselleştirilmesi sürecinde temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması, ergenlerin sosyal gelişimi için önemli bir noktada yer almaktadır (Ryan ve Deci, 2000b). Durağanlığın sosyalizasyon sürecini temsil ettiği düşünüldüğünde (Chang et al., 2012), sosyal gelişim için kritik önem taşıyan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının yaşamda anlamın varlığına katkı sağlayacağı öngörülebilir. Sonuçta kişilerin yaşamlarında bir anlama sahip olmasının sosyal gelişimle ilintili olduğu düşünülebilir. Ancak, bu araştırma destekleyici çevrenin rolünü ele almamıştır. ÖBK, temel psikolojik ihtiyaç doyumunda destekleyici çevrenin önemine işaret etmektedir. Ergenlerin yaşamlarında anlam oluşturmalarında içinde buldukları gelişim dönemi göz önünde bulundurulduğunda; anne-baba, okul, arkadaş gibi çevresel etmenler tarafından ergenlerin psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması önemli noktada yer alabilir. ÖBK'nın öz-belirlemeyi destekleyici ebeveynlik uygulamaları olarak ele aldığı; özerk iradeyi destekleme, psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol mekanizmalarının aile tarafından desteklenmesi önemli bir noktada yer almaktadır.

DeYoung (2006) durağanlık üst-düzey faktör yapısındaki en güçlü kişilik etmeninin duygusal tutarlılık oluşunu ileri sürmektedir. Duygusal tutarlılık, nörotisizmin tam karşıtı olan bir kişilik etmenidir ve duygusal olarak dengeli, sakin, öz-güveni yüksek kişileri temsil etmektedir. Dolayısıyla, bu kişilerin ruhsal olarak sağlıklı olduğu söylenebilir. Bireylerin yaşamlarında bir anlama sahip olması da ruh sağlığı ile yakından ilişkilidir. Nitekim yaşamlarında anlam olmayan kişiler daha çok ruh sağlığı problemi yaşamaktadırlar (Battista ve Almond, 1973; Frankl, 2009; Zika ve Chamberlain 1992). Temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının bireylerin iyi oluşuna doğrudan etkisi düşünüldüğünde (Deci ve Ryan, 2000; Reis ve ark.; Ryan, 1995; Ryan ve Deci, 2000b); kişilerin yaşamlarında anlamın oluşmasına katkı sağladığı düşünülebilir. Çünkü kişinin yaşamında anlama sahip olması, doğrudan iyi oluşla ilgilidir (Fry, 2000; Pan, Wong, Chan ve Joubert, 2008; Scannell, Allen ve Burton, 2002; Steger ve Kashdan, 2006; Zika ve Chamberlain, 1992). Hem iyi oluşun belirleyicisi olan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması hem de yaşamda anlam ile iyi oluşun ilişkili yapısı düşünüldüğünde durağan kişilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması aracılığıyla yaşamda anlam düzeylerinin arttığı söylenebilir.

Ryan ve Deci (2000a) kişinin yeterlik, ilişkisellik ve özerklik ihtiyaçlarının karşılanması sayesinde yaşamlarını anlamlandırabildiğini ileri sürmüşlerdir. Temel psikolojik ihtiyaçlar, içsel motivasyonun sürdürülmesinde merkezi bir noktada yer almaktadır. Dışsal motivasyonun düzenlenmesi ve içselleştirilmesi temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Yaşamda anlamın temel bir motivasyon (Frankl, 2009) olarak tanımı dikkate alındığında durağan kişilerin temel psikolojik ihtiyaçları karşılandığı için yaşamda anlama sahip oldukları söylenebilir. Araştırmalar da benzer bir biçimde ergenlerin yeterlik, ilişkisellik ve özerklik ihtiyaçlarının çevre tarafından desteklenmesi durumunda ergenin öz-belirle düzeylerinin arttığını belirtmektedirler (d'Ailly, 2003; Niemiec, Ryan ve Deci, 2009). Dolayısıyla, Ryan ve Deci'nin (2000a) yaşamda anlamın temel bir psikolojik ihtiyaç olmadığı, temel olarak belirlenen üç psikolojik ihtiyaç karşılandığı takdirde var olacağı savı bu araştırmada ampirik olarak doğrulanmıştır.

5.1.2. “Durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın “durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır” şeklinde ifade edilen ikinci hipotezi doğrulanmamıştır. Bu araştırmanın diğer bulgusu da, durağanlık ile yaşamda anlam arayışı arasında bir ilişki olmadığı yönündedir. Bir başka deyişle, durağan kişilik yapısına sahip ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçları karşılanırsa dahi yaşamlarında anlam aramamaktadırlar. Yaşamda anlam arayışı içinde olan kişilerin yaşamlarında hâlihazırda bir anlamın olup olmadığı yaşamda anlam yazınında önemli bir tartışma konusudur (Steger ve ark., 2006). Nitekim Baumeister (1991) anlam arayışında olmayı kişinin yaşamında anlamın bulunmayışının bir göstergesi olarak değerlendirmiştir. Bu noktada, durağan ergenlerin Steger ve ark.,'nın (2011) ifade ettiği gibi gündelik etkinliklerle meşgul oldukları için mi yoksa hâlihazırda yaşam anlamları olduğu için mi anlam arayışı içinde olmadıkları önemli bir sorudur. Ancak ergenlerin içinde buldukları gelişimsel dönem göz önüne alındığında “ben kimim” sorgulamasının yapıldığı ve kimlik kargaşasına karşı kimlik duygusunun yoğun olarak yaşandığı bir dönemden geçtikleri bilinmektedir (Erikson, 1961). Bu araştırmanın sonuçları, ergenlerin içinde buldukları dönem, sorgulamanın

yoğunluğuna işaret etse de ergenlerin yaşamda anlam arayışları için bireysel farklılıkların belirleyici olduğunu işaret etmektedir.

Erikson (1961) psikososyal gelişim kuramında, ergenliğin sonunda kimlik bunalımının aşılmasına ve kimlik duygusunun oluşumuna değinmiştir. Psikososyal gelişim kuramının ergenliğin bir keşif süreci olarak görmesinden hareketle bu evredeki ergenlerin yaşamda anlam arayışı içinde olmaları beklenebilir. Ergenlik sürecini değerlendiren bir başka gelişim psikoloğu olan Kegan (1982) kimliği, eskiyi ve yeniye dengeleyerek bir anlam verme süreci olarak ele almıştır. Bu araştırma ise; yumuşak başlı, öz-denetimi yüksek ve duygusal tutarlı olarak nitelendirilen durağan ergenlerin yaşamda anlam arayışı içinde olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Frankl (2009) ile Steger ve ark. (2008) bireysel farklılıkların anlam arayışını etkilediğini işaret etmektedirler. Bu bağlamda, Ryan ve Deci de (2000b) bireysel farklılıkların insanların temel psikolojik ihtiyaçları deneyimleme derecesi etkileyebileceğini söylemektedir. Bu araştırma sonucu, durağan kişilik özelliğine sahip ergenlerin yeterlik, ilişkisellik ve özerklik ihtiyaçları karşılanırsa bile yaşamlarında anlam arayışı içinde olmadıklarını kanıtlamaktadır. Bu nedenle bu araştırma Ryan ve Deci'nin (2000b) ileri sürdüğü gibi üç temel psikolojik ihtiyacın deneyimlenme derecesinin farklı olabileceğine kanıt oluşturabilir.

Durağanlık; sosyal beğenirlik, uyma gibi değişkenler ile pozitif yönde ilişkilidir (Chang ve ark., 2012; Deyoung ve ark., 2008). Yaşamda anlam arayışı ise, sosyal yalıtım gibi durağanlığın ilişkili olduğu kavramların tam zıttı olan kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Hatta yaşamda anlam arayışının olumsuz kavramlarla ilişkisi anlam arayışın olumsuz bir özellik gibi algılanmasına neden olmaktadır (Steger ve ark., 2012). Steger ve ark., (2006) anlam arayışı içindeki kişilere; Gandi, Malcom X gibi kişileri örnek olarak sunmaktadırlar. Bu kişiler, yaşamlarında bir anlamları olduğu halde anlam aramaya devam etmektedirler. Bu araştırmanın sonucu ise, durağan ergenlerin yaşamda anlam arayışı içinde olmadıklarını göstermektedir.

Durağan kişiler toplumsal olarak onaylanan davranışları sürdürme eğilimindedirler (DeYoung et al., 2002). Yaşamda anlam arayışı içinde olmanın olumsuz ruh sağlığıyla ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, anlam arayışı içinde olmanın toplumsal olarak kabul görmeyeceği varsayılabilir. Buradan hareketle, durağan ergenlerin uyma/itaat eğilimi içinde olmaları temel psikolojik ihtiyaç

doyumları sağlansa bile yaşamda anlam arayışı içinde olmayışlarını açıklayabilir. Türkiye’de yapılan Çocuk Değeri araştırmasında ailelerin çocuklarının “özerk ve yeterli” olmasını yerine nazik ve uysal olmasını tercih ettikleri görülmüştür (Kağıtçıbaşı, 2010). Buradan hareketle, bu araştırmanın toplulukçu kültürel öğelerinin daha belirgin olduğu Türkiye’de gerçekleştirilmiş olması durağanlık ve yaşamda anlam arayışı ilişkisinde toplumsal onay vurgusunun önemine işaret etmektedir.

5.1.3. “Esneklik ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın “esneklik ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır” şeklinde ifade edilen üçüncü hipotezi doğrulanmıştır. Esneklik ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Esnekliğin kişisel gelişimi temsil eden yönü (Digman, 1997) dikkate alındığında, temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla güçlendirilmesi ve dolayısıyla yaşamda anlamın varlığını sağladığını söylenebilir. Ayrıca, esneklik kendini gerçekleştirme ile birlikte ele alınmaktadır (Digman, 1997). Yaşamda anlam yazını, yaşamda anlamın varlığı ile kendini gerçekleştirme arasındaki bağa dikkat çekmektedir (Steger et al., 2006). Buradan hareketle, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının ergenin kendini gerçekleştirme sürecini desteklediği söylenebilir. Dolayısıyla, bu durum esnek ergenlerin yaşamda anlam bulmalarına katkı sağlıyor olabilir.

Esneklik; araştırmacı, dışadönük, yeni fikirlere açık kişileri temsil etmektedir (DeYoung ve ark.). Ergenlerin içinde bulunduğu evre kimlik kargaşasının yoğun yaşandığı bir dönemdir (Erikson, 1968). Marcia (1980) bu evrede "araştırma" ve "karar verme" düzeyine göre kimlik statülerinin oluştuğunu belirtmiştir. Bir başka deyişle kimlik, seçenekleri sorgulama, araştırma ve bunlar arasında seçim yapma sonucunda gerçekleşir. Burada sözü edilen “araştırma” ve “karar verme” esnek ergenlerin sahip olduğu kişilik özelliklerini içermektedir. Ergenlerin “başarılı kimlik” oluşturmalarında temel psikolojik ihtiyaçlardan biri olan özerkliğin önemi çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır (Atak, 2011). Steger ve ark., (2006) başarılı kimlik geliştiren kişilerin yaşamlarında yüksek düzeyde anlama sahip olduklarını söylemektedirler. Steger (2012) ile Steger ve Kashdan (2013) yaşamda anlamın

bulunabilir, oluşturulabilir ve yaratılabilir nitelikte olduğunu savunmaktadırlar. Tüm bunlardan hareketle esnek ergenler, araştırmacı yönleri sayesinde anlam oluşturuyor olabilirler.

5.1.4. “Esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın “esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır” şeklinde ifade edilen dördüncü hipotezi doğrulanmamıştır. Esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmamaktadır. Bu araştırma, aynı zamanda esneklik ile yaşamda anlam arasındaki doğrudan ilişkiye işaret etmektedir. Fakat ergenlerin özerklik, ilişkisellik ve yeterli gereksinimi tam olarak karşılanması yaşamda anlam arayışına aracılık etmemektedir. Bu bağlamda Ryan ve Deci (2000a) bireylerin üç temel psikolojik ihtiyacının hepsini birden karşılanmasının doğal olarak kişilerin yaşamlarında anlam oluşturmalarını sağlayacağını söylemektedirler. Adı geçen teorisyenler temel psikolojik ihtiyaçlar ve anlam arayışı ilişkisine dair herhangi bir görüş ortaya koymamışlardır. Esnek kişiler dışadönük, yeniliğe ve değişikliğe açık kişilerdir. Dolayısıyla bu insanların anlam arayışı içinde olmaları beklenebilir. Öte yandan, esnek kişilerin potansiyelini tam kullanan (Rogers, 1961) kişiler olabileceği düşüncesinden hareketle bu kişilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının doğal olarak karşılandığı düşünülebilir. Yaşamda anlama paradoksal bakış dikkate alındığında, esnek kişilerin yaşamda bir anlamları olabilir ve bu nedenle yaşamlarında anlam arayışı içinde olmayabilirler.

Lent (2004) anlam arayışını, insanın önemli bir işlevi olarak görmektedir. Steger ve ark.,'nın (2012) yaşamda anlam arayışını, kişilerin hayatlarının önemini ve amacını artırmak için çaba sarf etmeleri olarak niteleyen tanımın göz önüne alındığında, ergenlerin bu evrede anlam arayışı içinde olmaları beklenebilir. Nitekim Steger ve ark., da (2006) başarılı kimlik gelişimi için yüksek düzeyde yaşamda anlamın varlığı ve yüksek düzeyde yaşamda anlam arayışının olması gerektiğine işaret etmektedirler. Lise öğrencilerinin kimlik gelişimleri ve buna bağlı olarak değerler sisteminin gelişimine ilişkin gelişim psikolojisi araştırmaları, bu dönemin başarılı kimlik kazanımında kritik bir evre olduğunu vurgulamaktadır (Erikson, 1968; Marcia, 1980). Ancak, dağınık kimlik statüsü ve askıya alınmış kimlik

statüsünde de anlam arayışı yüksek düzeydedir (Steger et al., 2006). Steger et al., (2008) yaşamda anlam arayışının sağlıklı ya da sağlıksız olmasının ölçütü olarak altında yatan motivasyonun bilinmesi gerekliliğine işaret etmektedirler. Bu noktada, esnek ergenlerin anlam arayışı içinde olmaları kişilik özelliklerinin yaşamda anlam arayışı için belirleyici olduğunu göstermektedir. Nitekim bu araştırma sonucu; durağan kişilik özelliği ile yaşamda anlam arayışı arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, esneklik ile yaşamda anlam arayışı arasında ise doğrudan ilişki olduğunu göstermektedir.

5.1.5. “Önerilen yapısal eşitlik modeli her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir.” Hipotezinin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın “önerilen yapısal eşitlik modeli her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir.” şeklindeki beşinci hipotezi doğrulanmıştır. Beş faktör yaklaşımına dayalı çalışmalar kültürel farklılıklara rağmen etmenlerin düzeyinde farklılık yaratan nedenin cinsiyet olmadığını savunmaktadırlar (Schmitt et al., 2009). Yaşamda anlam araştırmaları da kadınlar ve erkekler arasında büyük farklılıkların olmadığını ileri sürmektedirler (Steger et al., 2006). Yine temel psikolojik ihtiyaçların cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların temel ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde önerilen modelin kadın ve erkek grubu için aynı sonuçları sunması kaçınılmazdır.

Kişilik yazınında belirtildiği üzere beş faktör tüm toplumlarda evrenseldir ve cinsiyete göre önemli farklılıklar göstermemektedir (Lehman ve ark.; Marsh ve ark., 2013). Yalnızca bazı çalışmalarda kadın ve erkeklerde bu etmenlerin düzeyi farklılık göstermektedir (örn, Costa ve ark., 2011; Schmitt ve ark.). Yaşamda anlam düzeyleri üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada Türk kültüründe cinsiyete göre farklılık göstermediği belirlenmiştir (Demirbaş, 2010). Bu bağlamda bu çalışmada ilgili kavramların temel psikolojik ihtiyaçlar karşılansa bile cinsiyete göre farklılık göstermediğini kanıtlamıştır.

5.2. SONUÇ

Lise öğrencilerinin üst-düzyer kişilik yapıları ile yaşamda anlamın varlığı arasındaki ilişki temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Üst-düzyer kişilik yapıları ile yaşamda anlam arayışı arasındaki ilişkide temel psikolojik

ihtiyaçların aracı rolü yoktur. Ancak esneklik ve yaşamda anlam arayışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkili varken durağanlık ve yaşamda anlam arayışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu model her iki cinsiyet grubunda aynı şekilde geçerlidir.

5.3. ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları ışığında araştırmacılar ile uygulamacılara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler aşağıda yer almaktadır.

5.3.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırma kapsamında önerilen model; üniversite öğrencileri, yetişkin ve yaşlı grubu için test edilebilir. Bu bağlamda farklı yaş grupları için karşılaştırmalı sonuçlar sunulabilir.
- Önerilen modelin, iyi oluş ya da ruh sağlığı bozuklukları ile ilişkisi değerlendirilebilir.
- Bu araştırmadaki modelde kullanılan ölçme araçları yerine aynı kavramların farklı niteliklerini ölçen ölçme araçları kullanılarak YEM test edilebilir.
- Bu araştırmada beş faktör kişilik yapısı kısa form ile değerlendirilmiştir. Kişiliği derinlemesine ölçen ölçme araçları ile kişiliğin durağanlık ve esneklik üst-düzey yapıları yeniden tartışılabilir.
- Her ne kadar kişilik ve yaşamda anlamın evrensel özellikte olduğu varsayılsa da bu araştırmada önerilen YEM kültürlerarası çalışmalar ile bireyci/toplulukçu kültürler bağlamında sınanabilir.
- Bu araştırmada test edilen modelde temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması noktasında merkezi noktada yer alan çevre desteği ele alınmamıştır. Ebeveyn, okul, çevre desteğini de ele alarak yeniden aynı model testi edilebilir.
- Üst-düzey kişilik faktörlerinin, yaşamda amaç, değerler gibi farklı değişkenler ile ilişkisi incelenebilir. Bu değişkenler ele alınarak bu araştırmadaki model test edilebilir.

- Yaşamda anlam ve kimlik statüleri ilişkisi kapsamlı olarak araştırılabilir.
- Temel psikolojik ihtiyaçların hangi kaynaklardan beslendiğinin araştırılması alandaki psikolojik danışmanlar için daha işlevsel yol haritası çizebilir.

5.3.2. Uygulamalara Yönelik Öneriler

Yaşamda bir anlama sahip olmanın gelişimsel rehberlik anlayışının önleyici ve koruyucu olma yönüne işaret ettiği söylenebilir. Diğer bir deyişle bireylere önleyici ve koruyucu rehberlik hizmeti sunulurken yaşamda anlamın rehberlik programlarında yer alması önemlidir (Sezer, 2012). Ancak, yaşamda anlamın zor somutlaştıran yapısı nedeniyle bu araştırmada sonuçlarının da işaret ettiği gibi temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü yaşamda anlamın koruyucu ve önleyici rehberlik hizmetlerinin içinde yer almasında kolaylaştırıcı rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, alanda çalışan psikolojik danışmanlara ve eğitimcilere yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur;

- Kişiliğin yaşam boyu hiç değişmeyen ya da daha az değişen yönü dikkate alındığında bu araştırma farklı kişilik özelliklerine sahip kişilerin yaşamdaki anlam anlayışlarını ortaya koymuştur. Buradan hareketle, farklı kişilik özelliğine sahip lise öğrencileri ile çalışan psikolojik danışmanların üst-düzey kişilik yapısının dayandığı temel kuramlar doğrultusunda uygun psikolojik danışma yaklaşımını kullanabilirler. Örneğin, durağan ergenler için psikanalitik yaklaşımın dinamikleri; esnek ergenler için insancıl yaklaşımın temel dinamikleri çerçevesinde çalışılabilir.
- Grup rehberliği, grupla psikolojik danışma oturumlarının yapılandırılmasında kişilik özelliklerinin üst-düzey yapısı grup üyelerinin homojen dağılımı için genel bir çerçeve sunabilir.
- Grup rehberliği ve grupla danışma süreçlerinde üyelerin bu üst-düzey kişilik yapısının dikkate alınarak grup liderliği yapılması grup süreci dinamiklerinin işleyişini kolaylaştırabilir.
- Bu araştırmada ele alınan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında çevre desteğinin önemi araştırmalarca vurgulanmaktadır. Bu nedenle okul psikolojik danışmanlarının bu üç temel ihtiyacı kişilik yapısını da dikkate

olarak nasıl destekleneceğini bilmesi kimlik arayışındaki lise öğrencileri için yol gösterici olabilir.

- Ergenlerle çalışan psikolojik danışmalarının yaşamda anlam yazınına hakim olması rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sunulmasında işlevsel olabilir.
- Psikolojik danışmanların temel psikolojik ihtiyaç doyumunu destekleyici; karar verme becerileri, yaşam becerileri, dışsal motivasyonun içselleştirilmesi gibi ergenlerin öz-belirleme düzeylerini artıracak çalışmalar rehberlik programlarında yer alabilir.
- Yaşamda anlam için temel psikolojik ihtiyaçların rolü düşünüldüğünde ergenlerin ebeveyn ve öğretmenleri tarafından özerk karar vermesini desteklenmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, okul psikolojik danışmanları aile eğitimi verirken ÖBK'nın destekleyici aile uygulamalarını göz önünde bulundurulmaları yararlı olabilir. Aile eğitimlerinde bu başlıkların yer alması temel psikolojik ihtiyaç doyumunun sağlanmasına katkı sağlayabilir. ÖBK içerisinde yer alan destekleyici ebeveyn uygulamalarının temel nitelikleri aşağıda sıralanmıştır;
  - Psikolojik kontrol: ÖBK'ya göre; ebeveynlerin çocuklarına karşı sevgiyi esirgeme, suçlu hissettirme, mahcup etme gibi psikolojik kontrol mekanizmalarını kullanmaması temel psikolojik ihtiyaç doyumunu için kritik noktada yer almaktadır. Bir başka deyişle insancıl yaklaşımın “koşulsuz kabul” ilkesinin ebeveyn tarafından benimsenmesi önemlidir.
  - Destek/ilgi/davranışsal kontrol: ÖBK, Ailelerin Çocukların olumsuz gelişimsel sorunlarla karşı karşıya kalmamaları için denetleme (süpervizyon), izleme ve kural koyma yönetmelerinin doğru şekilde kullanmalarına işaret etmektedir.
- Okul psikolojik danışmanlarının anne babaların kontrol edici, kural koyucu ebeveynlik stilleri yerine temel psikolojik ihtiyaçların doyumu için çocuklarına uygun ebeveynlik stillerini geliştirilmeleri noktasında rehberlik edebilirler.

- Temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması özerk benlik yönetimini destekleyici okul ikliminin oluşturulması gereklidir. Bu bağlamda ÖBK, rehberlik servisinin yanı sıra öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususları belirtmektedir (McLachlan ve Hagger, 2010). Bunlar;
  - Öğretmenlerin ders esnasında öğrencileri teşvik edici "yaklaşın, hemen hemen" gibi ifadeler kullanmaları ve cesaretlendirici geribildirimler vermeleri,
  - Öğrencilerin, kendi yöntemleriyle çalışacakları kendilerine ait zamanlarının olması,
  - Öğretmenlerin öğrencileri ile konuşmaya zaman ayırması,
  - Öğretmenlerin kontrol edici sorular sormaktan kaçınmaları,
  - Öğretmenlerin zorunluluk içeren cümleler kullanmamaları,
- Öğrencilerin sordukları soruların önemli olduğunun vurgulanmasıdır.

Yukarıda sözü edilen özerkliği destekleyici öğretimin öğrencilerin zorbalıklarını azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Roth, Kanat-Maymon ve Bibi, 2011). Sonuç olarak, yaşamda anlam için aracı rolü olan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında aile, öğretmen, rehberlik servisi ve okul ikliminin eş zamanlı olarak çalışması bu ihtiyaçların doyumunu dolayısıyla da ergenlerin öz-belirleme düzeylerinin artırılmasında etkin rol oynayabilir.

KAYNAKLAR

- Aluja, A., García, O., Rossier, J. ve García, L. F. (2005). Comparison of the NEO-FFI, the NEO-FFI-R and an alternative short version of the NEO-PI-R (NEO-60) in Swiss and Spanish samples. *Personality and Individual Differences*, 38(3), 591–604. doi:10.1016/j.paid.2004.05.014
- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. (1988). Structural modeling in practice: A review and recommended two-steps approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411–423.
- Andreassen, C. S., Heatland, J. ve Pallasen, S. (2010). The Relationship Between “ Workaholism ”, Basic Needs Satisfaction at Work and Personality. *European Journal of Personality*, 17(24), 3–17. doi:10.1002/per
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163–213.
- Battista, J. ve Almond, R. (1973). The development of meaning in life. *Psychiatry*, 36, 409–427. doi:10.1177/0040571X7908200403
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. New York, NY: Guilford.
- Baumeister, R. F. ve Newman, L. S. (1994). How Stories Make Sense of Personal Experiences: Motives that Shape Autobiographical Narratives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(6), 676–690. doi:10.1177/0146167294206006
- Becker, P. (1999). Beyond the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 26, 511–530. doi:10.1016/S0191-8869(98)00168-8
- Biesanz, J. C. ve West, S. G. (2004). Towards Understanding Assessments of the Big Five: Multitrait-Multimethod Analyses of Convergent and Discriminant Validity Across Measurement Occasion and Type of Observer. *Journal of Personality*, 72(4), 845–876.
- Block, J. (1995). A contrarian view of the five-factor approach to personality description. *Psychological Bulletin*, 117(2), 187–215.

- Block, J. (2001). Millennial Contrarianism: The Five-Factor Approach to Personality Description 5 Years Later. *Journal of Research in Personality*, 35(1), 98–107. doi:10.1006/jrpe.2000.2293
- Block, J. H. ve Block, J. (1980). The role of ego control and ego resiliency in the organization of behavior. In W. A. Collins (Ed.), *Development of cognition, affect, and social relations* (pp. 39–101). Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Bonebright, C. A., Clay, D. L. ve Ankenmann, R. D. (2000). The relationship of workaholism with work-life conflict, life satisfaction, and purpose in life. *Journal of Counseling Psychology*, 47(4), 469–477. doi:10.1037/0022-0167.47.4.469
- Bower, J. E., Meyerowitz, B. E., Desmond, K. A., Bernaards, C. A., Rowland, J. H. ve Ganz, P. A. (2005). Perceptions of positive meaning and vulnerability following breast cancer: predictors and outcomes among long-term breast cancer survivors. *Annals of Behavioral Medicine : A Publication of the Society of Behavioral Medicine*, 29, 236–245. doi:10.1207/s15324796abm2903_10
- Brand, C. R. (1994). Open to experience-closed to intelligence: Why the “Big Five” are really the “Comprehensive Six.” *European Journal of Personality*, 8(4), 299–310. doi:10.1002/per.2410080407
- Brassai, L., Piko, B. F. ve Steger, M. F. (2011). Meaning in life: is it a protective factor for adolescents’ psychological health? *International Journal of Behavioral Medicine*, 18(1), 44–51. doi:10.1007/s12529-010-9089-6
- Bronk, K. C. (2006). *Portraits of purpose: A study examining the ways a sense of purpose contributes to positive youth development. Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*. Stanford University,.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (1. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Butcher, J. N. ve Rouse, S. V. (1996). Personality: individual differences and clinical assessment. *Annual Review of Psychology*, 47, 87–111. doi:10.1146/annurev.psych.47.1.87

- Butzel, J. S. ve Ryan, R. M. (1997). The dynamics of volitional reliance: A motivational perspective on dependence, independence, and social support. In G. R. Pierce, B. Lakey ve S. Sarason (Eds.), *Sourcebook of Social Support and Personality* (pp. 49–67). Springer.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Veri Analizi El Kitabı* (2nd ed.). Ankara: Ayrıntı Matbası.
- Chamberlain, K. ve Zika, S. (1988). Measuring meaning in life: An examination of three scales. *Personality and Individual Differences*, 9(3), 589–596. doi:10.1016/0191-8869(88)90157-2
- Chang, L., Connelly, B. S. ve Geeza, A. a. (2012). Separating method factors and higher order traits of the Big Five: a meta-analytic multitrait-multimethod approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(2), 408–26. doi:10.1037/a0025559
- Chirkov, V., Ryan, R. M., Kim, Y. ve Kaplan, U. (2003). Differentiating autonomy from individualism and independence: a self-determination theory perspective on internalization of cultural orientations and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 97–110. doi:10.1037/0022-3514.84.1.97
- Corey, G. (2005). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (A. Sağlam, Ed.) (7th ed.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1985). The Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R). In Gregory J Boyle, Gerald Matthews ve D. H. Saklofske (Eds.), *The SAGE Handbook of Personality Theory and Assessment* (1st ed., pp. 179–194). Sage.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992a). Four Ways Five Factors Are Basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653–665.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992b). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1), 5–13. doi:10.1037//1040-3590.4.1.5

- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1994). 2B - Set like plaster - Evidence for the stability of adult personality. In *Can personality change* (pp. 21–40). doi:10.1037/10143-002
- Costa, P. T., Terracciano, A. ve McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 322–331. doi:10.1037/0022-3514.81.2.322
- Çelik, H. E. ve Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: Temel Kavramlar - Uygulamalar - Programlama* (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- d'Ailly, H. (2003). Children's autonomy and perceived control in learning: A model of motivation and achievement in Taiwan. *Journal of Educational Psychology*, 95(1), 84–96. doi:10.1037/0022-0663.95.1.84
- Damon, W., Menon, J. ve Cotton Bronk, K. (2003). The Development of Purpose During Adolescence. *Applied Developmental Science*, 7(3), 119–128. doi:10.1207/S1532480XADS0703_2
- Davis, C. G., Wortman, C. B., Lehman, D. R. ve Silver, R. C. (2000). Searching for meaning in loss: are clinical assumptions correct. *Death Studies*, 24, 497–540. doi:10.1080/07481180050121471
- Debats, D. L., Drost, J. ve Hansen, P. (1995). Experiences of meaning in life: A combined qualitative and quantitative approach. *British Journal of Psychology*, 86(3), 359–375. doi:10.1111/j.2044-8295.1995.tb02758.x
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). The General Causality Orientations Scale: Self-Determination in Personality. *Journal of Research in Personality*, 19, 109–134.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. doi:10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deci, E. L., Ryan, R. M., Gagne, M., Leone, D. R., Usunov, J. ve Kornazheva, B. P. (2001). Need Satisfaction, Motivation, and Well-Being in the Work

- Organizations of a Former Eastern Bloc Country: A Cross-Cultural Study of Self-Determination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(8), 930–942. doi:10.1177/0146167201278002
- Deci, E. ve Ryan, R. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem*. (pp. 31–49). The Springer.
- DeFruyt, F., DeBolle, M., McCrae, R. R., Terracciano, A. ve Costa, P. T. (2009). Assessing the universal structure of personality in early adolescence: The NEO-PI-R and NEO-PI-3 in 24 cultures. *Assessment*, 16(3), 301–11. doi:10.1177/1073191109333760
- Demir, I. (2012). The Development and Current State of Youth Research in Turkey: An Overview. *Young*, 20(1), 89–114. doi:10.1177/110330881102000105
- Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirbaş, N. ve Keklik, İ. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Yaşamda Anlam Düzeyleri ve Yılmazlık Düzeyleri Arasındaki İlişki. In XI. *Ulusal Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi*. İzmir.
- DeYoung, C. G. (2006). Higher-order factors of the Big Five in a multi-informant sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(6), 1138–51. doi:10.1037/0022-3514.91.6.1138
- DeYoung, C. G. (2010). Toward a Theory of the Big Five. *Psychological Inquiry*, 21(1), 26–33. doi:10.1080/10478401003648674
- DeYoung, C. G., Peterson, J. B. ve Higgins, D. M. (2002). Higher-order factors of the Big Five predict conformity: Are there neuroses of health? *Personality and Individual Differences*, 33(4), 533–552. doi:10.1016/S0191-8869(01)00171-4
- DeYoung, C. G., Peterson, J. B., Séguin, J. R. ve Tremblay, R. E. (2008). Externalizing behavior and the higher order factors of the Big Five. *Journal of Abnormal Psychology*, 117(4), 947–53. doi:10.1037/a0013742

- DeYoung, C. G., Quilty, L. C. ve Peterson, J. B. (2007). Between facets and domains: 10 aspects of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(5), 880–96. doi:10.1037/0022-3514.93.5.880
- Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review of Psychology*, 41(1), 417–440. doi:10.1146/annurev.ps.41.020190.002221
- Digman, J. M. (1997). Higher-order factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1246–56.
- Dik, B. J., Steger, M. F., Gibson, A. ve Peisner, W. (2011). Make Your Work Matter: development and pilot evaluation of a purpose-centered career education intervention. In J. M. Mariano (Ed.), *New directions for youth development* (Vol. 2011, pp. 59–73). Wiley Periodicals. doi:10.1002/yd.428
- Donnellan, M. B. ve Lucas, R. E. (2008). Age differences in the Big Five across the life span: evidence from two national samples. *Psychology and Aging*, 23(3), 558–566. doi:10.1037/a0012897
- Dwairy, M. (2002). Foundations of psychosocial dynamic personality theory of collective people. *Clinical Psychology Review*, 22(3), 343–360. doi:10.1016/S0272-7358(01)00100-3
- Erikson, E. (1968). *Youth: Identity and Crisis* (7th ed., p. 336). NY: WW. Norton.
- Ersoy-Kart, M. ve Güldü, Ö. (2008). Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği: Uyarlama Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 187–207.
- Fahlman, S. a., Mercer, K. B., Gaskovski, P., Eastwood, A. E. ve Eastwood, J. D. (2009). Does a Lack of Life Meaning Cause Boredom? Results from Psychometric, Longitudinal, and Experimental Analyses. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(3), 307–340. doi:10.1521/jscp.2009.28.3.307
- Francis, L. J. ve Hills, P. R. (2008). The development of the Meaning in Life Index (MILI) and its relationship with personality and religious behaviours and beliefs

among UK undergraduate students. *Mental Health, Religion ve Culture*, 11(2), 211–220. doi:10.1080/13674670701243758

Frankl, V. E. (2009). *İnsanın Anlam Arayışı* (4.baskı). İstanbul: Okuyan Us Yayınları. (Orijinali 1963'te yayımlanmıştır).

Fry, P. S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: existential predictors of psychological wellbeing in community- residing and institutional care elders. *Aging & Mental Health*, 4(4), 375–387. doi:10.1080/13607860020010547

Gagne, M. (2003). The Role of Autonomy Support and Autonomy Orientation in Prosocial Behavior Engagement 1. *Motivation and Emotion*, 27(3), 199–224.

Goldberg, L. R. (1990). An Alternative “Description of Personality ”: The Big-Five Factor Structure. *Personality Processes and Individual Differences*, 59(6), 1216–1229.

Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *The American Psychologist*, 48(1), 26–34.

Goldberg, L. R. ve Somer, O. (2000). The Hierarchical Structure of Common Turkish Person-Descriptive Adjectives. *European Journal of Personality*, 14, 497–531.

Gray, J. A. (1991). Neural systems, emotion, and personality. In J. Madden (Ed.), *Neurobiology of learning, emotion, and affect* (pp. 273–306). New York: Raven Press.

Guay, F., Mageau, G. A. ve Vallerand, R. J. (2003). On the hierarchical structure of self-determined motivation: a test of top-down, bottom-up, reciprocal, and horizontal effects. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 992–1004. doi:10.1177/0146167203253297

Harlow, L. L. ve Newcomb, M. D. (1990). Towards a General Hierarchical Model of Meaning and Satisfaction in Life. *Multivariate Behavioral Research*, 25(3), 387–405. doi:10.1207/s15327906mbr2503_9

- Harlow, L. L., Newcomb, M. D. ve Bentler, P. M. (1986). Depression, self-derogation, substance use, and suicide ideation: Lack of purpose in life as a mediational factor. *Journal of Clinical Psychology*, 42(1), 5–21. doi:10.1002/1097-4679(198601)42:1<5::AID-JCLP2270420102>3.0.CO;2-9
- Hogan, R. (1983). A socioanalytic theory of personality. *Nebraska Symposium on Motivation. Nebraska Symposium on Motivation*, 55–89.
- Hough, L. M. (1992). The “Big Five” Personality Variables--Construct Confusion: Description Versus Prediction. *Human Performance*, 5(1-2), 139–155. doi:10.1080/08959285.1992.9667929
- Ishida, R. ve Okada, M. (2006). Effects of a firm purpose in life on anxiety and sympathetic nervous activity caused by emotional stress: Assessment by psycho-physiological method. *Stress and Health*, 22, 275–281. doi:10.1002/smi.1095
- John, O. P., Caspi, A., Robins, R. W., Moffitt, T. E. ve Stouthamer-Loeber, M. (1994). The “Little Five”: Exploring the Nomological Network of the Five-Factor Model of Personality in Adolescent Boys. *Child Development*, 65(1), 160–178. doi:10.1111/j.1467-8624.1994.tb00742.x
- John, O. P. ve Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In *Handbook of personality: Theory and research (2nd ed.)* (pp. 102–138).
- Joreskog, K. ve Sorbom, D. (2006). No PRELIS 2: User’s Reference Guide. Skokie, IL: Scientific Software International.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi* (1. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kegan, R. (1982). *The Evolving Self: Problem and Process in Human Development*. Cambridge: Harvard University.

- Kenny, D. a, Albright, L., Malloy, T. E. ve Kashy, D. a. (1994). Consensus in interpersonal perception: acquaintance and the big five. *Psychological Bulletin*, 116(2), 245–58.
- Kesici, Ş., Üre, Ö., Bozgeyikli, H. ve Sünbül, A. M. (2003). Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirliliği. In VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi (p. 85). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı Temelinde Ergenlikte Destekliye Ebeveynlik, Akademik ve Sosyal Uyum ve Kendini Belirleme Düzeyi Arasındaki İlişkilerin Boylamsal Olarak İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kishton, J. M. ve Widaman, K. F. (1994). Unidimensional Versus Domain Representative Parceling of Questionnaire Items: An Empirical Example. *Educational and Psychological Measurement*, 54(3), 757–765. doi:10.1177/0013164494054003022
- Kitayama, S., Markus, H. R., Matsumoto, H. ve Norasakkunkit, V. (1997). Individual and collective processes in the construction of the self: self-enhancement in the United States and self-criticism in Japan. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1245–1267. doi:10.1037/0022-3514.72.6.1245
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling. Methodology in the social sciences* (2nd ed., Vol. 2). New York: Guilford.
- Klinger, E. (1998). The search for meaning in evolutionary perspective and its clinical implications. In P. T. P. Wong ve P. S. Fry (Eds.), *The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications* (pp. 27–50). LEA, Inc.
- Kocayörük, E. (2012). Öz-Belirleme Kuramı Açısından Ergenlerin Anne Baba Algısı ile Duyuşsal İyi Oluşları Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24–37.

- Korkmaz, M., Somer, O. ve Güngör, D. (2013). Ergen Örnekleme Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin Cinsiyetlere Göre Ortalama ve Kovaryans Yapılarıyla Ölçme Eşdeğerliği. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 121–134.
- Korkut-Owen, F. (2007). *Kişilik ve Uyum Ders Notları*. Ankara.
- Kotov, R., Gamez, W., Schmidt, F. ve Watson, D. (2010). Linking “big” personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136(5), 768–821. doi:10.1037/a0020327
- Lavigne, K. M., Hofman, S., Ring, A. J., Ryder, A. G. ve Woodward, T. S. (2013). The personality of meaning in life: Associations between dimensions of life meaning and the Big Five. *The Journal of Positive Psychology*, 8(1), 34–43. doi:10.1080/17439760.2012.736527
- Lee Duckworth, A., Steen, T. A. ve Seligman, M. E. P. (2005). Positive psychology in clinical practice. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 629–651. doi:10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144154
- Lehmann, R., Denissen, J. J. a, Allemand, M. ve Penke, L. (2013). Age and gender differences in motivational manifestations of the Big Five from age 16 to 60. *Developmental Psychology*, 49(2), 365–83. doi:10.1037/a0028277
- Lent, R. W. (2004). Toward a Unifying Theoretical and Practical Perspective on Well-Being and Psychosocial Adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 51(4), 482–509. doi:10.1037/0022-0167.51.4.482
- MacCallum, R. C. ve Austin, J. T. (2000). Applications of structural equation modeling in psychological research. *Annual Review of Psychology*, 51, 201–226. doi:10.1146/annurev.psych.51.1.201
- Marcia, J. E. (1980). Identity in Adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology* (Vol. 9, pp. 159–187). New Jersey: Wiley.
- Markus, H. R. ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. doi:10.1037/0033-295X.98.2.224

- Marsh, H. W., Nagengast, B. ve Morin, A. J. S. (2013). Measurement invariance of big-five factors over the life span: ESEM tests of gender, age, plasticity, maturity, and la dolce vita effects. *Developmental Psychology*, *49*(6), 1194–218. doi:10.1037/a0026913
- Mascaro, N. ve Rosen, D. H. (2006). The Role of Existential Meaning as a Buffer Against Stress. *Journal of Humanistic Psychology*, *46*(2), 168–190. doi:10.1177/0022167805283779
- Maslow, A. (1965). Self-Actualization and Beyond. In *Conference on the Training of Counselors of Adults* (p. 27).
- McAdams, D. P. (1992). The five-factor model in personality: a critical appraisal. *Journal of Personality*, *60*(2), 329–61.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator from the perspective of the five-factor model of personality. *Journal of Personality*, *57*(1), 17–40.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1991). The NEO Personality Inventory: Using the Five-Factor Model in Counseling. *Journal of Counseling ve Development*, *69*(4), 367–372. doi:10.1002/j.1556-6676.1991.tb01524.x
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1995). Trait explanations in personality psychology. *European Journal of Personality*, *9*(4), 231–252. doi:10.1002/per.2410090402
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *The American Psychologist*, *52*(5), 509–16.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Hr, M., Rukavishnikov, A. A. ve Senin, I. G. (2004). Age Differences in Personality Traits Across Cultures: Self-Report and Observer Perspectives, *157*(03), 143–157.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hrebícková, M., Avia, M. D., ... Smith, P. B. (2000). Nature over nurture: temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(1), 173–86.

- McCrae, R. R., Costa, P. T., Pedroso de Lima, M., Simões, A., Ostendorf, F., Angleitner, A., ... Piedmont, R. L. (1999). Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental Psychology*, 35(2), 466–77.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Terracciano, A., Parker, W. D., Mills, C. J., De Fruyt, F. ve Mervielde, I. (2002). Personality trait development from age 12 to age 18: Longitudinal, cross-sectional and cross-cultural analyses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1456–1468. doi:10.1037//0022-3514.83.6.1456
- McCrae, R. R., Jang, K. L., Jena, F. ve Spinath, F. M. (2008). Substance and Artifact in the Higher-Order Factors of the Big Five, 95(2), 442–455. doi:10.1037/10.1037/0022-3514.95.2.442
- McCrae, R. R. ve John, O. P. (1992). An Introduction to the Five-Factor Model and Its Applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175–215. doi:10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x
- McCrae, R. R., Stone, S. V, Fagan, P. J. ve Costa, P. T. (1998). Identifying causes of disagreement between self-reports and spouse ratings of personality. *Journal of Personality*, 66(3), 285–313.
- McCrae, R. R., Zonderman, A. B., Costa, P. T. ve Bond, M. H. (1996). Evaluating Replicability of Factors in the Revised NEO Personality Inventory: Confirmatory Factor Analysis Versus Procrustes Rotation. *Personality Processes and Individual Differences*, 70(3), 552–566.
- McLachlan, S. ve Hagger, M. S. (2010). Effects of an autonomy-supportive intervention on tutor behaviors in a higher education context. *Teaching and Teacher Education*, 26(5), 1204–1210. doi:10.1016/j.tate.2010.01.006
- Mocan-Aydin, G. (2000). Western Models of Counseling and Psychotherapy within Turkey: Crossing Cultural Boundaries. *The Counseling Psychologist*. doi:10.1177/0011000000282007

- Musek, J. (2007). A general factor of personality: Evidence for the Big One in the five-factor model. *Journal of Research in Personality*, 41(6), 1213–1233. doi:10.1016/j.jrp.2007.02.003
- Niemiec, C. P., Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2009). The Path Taken: Consequences of Attaining Intrinsic and Extrinsic Aspirations in Post-College Life. *Journal of Research in Personality*, 73(3), 291–306. doi:10.1016/j.jrp.2008.09.001
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: replicated factors structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 574–583. doi:10.1037/h0040291
- Özdemir, Y. (2009). *Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Anababanın Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Pan, J. Y., Wong, D. F. K., Chan, C. L. W. ve Joubert, L. (2008). Meaning of life as a protective factor of positive affect in acculturation: A resilience framework and a cross-cultural comparison. *International Journal of Intercultural Relations*, 32, 505–514. doi:10.1016/j.ijintrel.2008.08.002
- Pan, J. Y., Wong, D. F. K., Joubert, L. ve Chan, C. L. W. (2007). Acculturative stressor and meaning of life as predictors of negative affect in acculturation: a cross-cultural comparative study between Chinese international students in Australia and Hong Kong. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 41, 740–750. doi:10.1080/00048670701517942
- Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: an integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*, 136(2), 257–301. doi:10.1037/a0018301
- Park, C. L. ve Folkman, S. (1997). Meaning in the context of stress and coping. *Review of General Psychology*, 1(2), 115–144. doi:10.1037//1089-2680.1.2.115
- Park, C. L., Riley, K. E. ve Snyder, L. B. (2012). Meaning making coping, making sense, and post-traumatic growth following the 9/11 terrorist attacks. *The*

Journal of Positive Psychology, 7(3), 198–207.
doi:10.1080/17439760.2012.671347

Peabody, D. ve Goldberg, L. R. (1989). Some determinants of factor structures from personality trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 552–567.

Piko, B. F. ve Steger, M. F. (2012). Existential Attitudes And Eastern European Adolescents ' Problem And Health Behaviors : Highlighting The Role Of The Search For. *The Psychological Record*, 62, 719–734.

Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J. ve Ryan, R. M. (2000). Daily Well-Being: The Role of Autonomy, Competence, and Relatedness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(4), 419–435.
doi:10.1177/0146167200266002

Reker, G. T. (2005). Meaning in life of young, middle-aged, and older adults: factorial validity, age, and gender invariance of the Personal Meaning Index (PMI). *Personality and Individual Differences*, 38(1), 71–85.
doi:10.1016/j.paid.2004.03.010

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person. On Becoming a Person*. New York, NY: Houghton Mifflin Company.

Roth, G., Kanat-Maymon, Y. ve Bibi, U. (2011). Prevention of school bullying: the important role of autonomy-supportive teaching and internalization of pro-social values. *The British Journal of Educational Psychology*, 81(Pt 4), 654–66.
doi:10.1348/2044-8279.002003

Rushton, J. P. ve Irwing, P. (2008). A General Factor of Personality (GFP) from two meta-analyses of the Big Five: and. *Personality and Individual Differences*, 45(7), 679–683. doi:10.1016/j.paid.2008.07.015

Ryan, R. M. (1995). Psychological Needs and the Facilitation of Integrative Processes. *Journal of Personality*, 63(3), 398–427. doi:10.1037/0003-066X.55.1.68

- Ryan, R. M. ve Brown, K. W. (2003). Why We Don't Need Self-Esteem: On Fundamental Needs, Contingent Love, and Mindfulness. *Psychological Inquiry*, 14(1), 71–76.
- Ryan, R. M. ve Couchman, C. E. (1999). Comparing “Immediate-Return” and “Basic Psychological” Needs: A Self-Determination Theory Perspective. *Psychological Inquiry*, 10(3), 235–239.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000b). The Darker and Brighter Sides of Human Existence: Basic Psychological Needs as a Unifying Concept. *Psychological Inquiry*, 11(4), 319–338.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.141
- Ryan, R. M., Sheldon, K. M., Kasser, T. ve Deci, E. L. (1996). All goals are not created equal: An organismic perspective on the nature of goals and their regulation. In *The psychology of action: Linking cognition and motivation to behavior* (pp. 7–26).
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. doi:10.1037//0022-3514.57.6.1069
- Saucier, G. (2009). Recurrent personality dimensions in inclusive lexical studies: indications for a big six structure. *Journal of Personality*, 77(5), 1577–614. doi:10.1111/j.1467-6494.2009.00593.x
- Scannell, E. D., Allen, F. C. L. ve Burton, J. (2002). Meaning in life and positive and negative well-being. *North American Journal of Psychology*, 4, 93–112.

- Schmitt, D. P., Realo, A., Voracek, M. ve Allik, J. (2009). “Why can’t a man be more like a woman? Sex differences in big five personality traits across 55 cultures”: Correction to Schmitt et al. (2008). *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(1), 118–118. doi:10.1037/a0014651
- Schnell, T. ve Becker, P. (2006). Personality and meaning in life. *Personality and Individual Differences*, 41(1), 117–129. doi:10.1016/j.paid.2005.11.030
- Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5–14. doi:10.1037//0003-066X.55.1.5
- Sezer, S. (2012). Yaşamın Anlamı Konusuna Kuramsal ve Psikometrik Açısından Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 209–227.
- Sheldon, K. M., Elliot, A. J., Kim, Y. ve Kasser, T. (2001). What Is Satisfying About Satisfying Events ? Testing 10 Candidate Psychological Needs, 80(2), 325–339. doi:10.1037//0022-3514.80.2.325
- Somer, O., Korkmaz, M., Dural, S. ve Can, S. (2009). Ölçme Eşdeğerliğinin Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Madde Cevap Kuramı Kapsamında İncelenmesi, 24(64), 61–75.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21–33.
- Steger, M. F. (2009). Meaning in Life. In S. J. Lopez (Ed.), *Oxford handbook of positive psychology* (2nd ed., pp. 679–687). Oxford: Oxford University Press.
- Steger, M. F. (2012). Making Meaning in Life. *Psychological Inquiry*, 23(4), 381–385. doi:10.1080/1047840X.2012.720832
- Steger, M. F. (2013). Wrestling With Our Better Selves: The Search for Meaning in Life. In K. D. Markman, T. Proulx ve M. J. Lindberg (Eds.), *The Psychology of Meaning*. American Psychological Association Press.

- Steger, M. F. ve Crystal, L. P. (2012). The creation of meaning following trauma: Meaning making and trajectories of distress and recovery. In R. A. McMackin, E. Newman, J. M. Fogler ve T. M. Keane (Eds.), *Trauma Therapy in Context: The Science and Craft of Evidence-Based Practice* (pp. 171–191). Washington DC: Apa.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S. ve Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93. doi:10.1037/0022-0167.53.1.80
- Steger, M. F. ve Kashdan, T. B. (2006). Stability and specificity of meaning in life and life satisfaction over one year. *Journal of Happiness Studies*, 8(2), 161–179. doi:10.1007/s10902-006-9011-8
- Steger, M. F. ve Kashdan, T. B. (2013). The unbearable lightness of meaning: Well-being and unstable meaning in life. *The Journal of Positive Psychology*, 8(2), 103–115. doi:10.1080/17439760.2013.771208
- Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B. A. ve Lorentz, D. (2008). Understanding the search for meaning in life: personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality*, 76(2), 199–228. doi:10.1111/j.1467-6494.2007.00484.x
- Steger, M. F., Mann, J. R., Michels, P. ve Cooper, T. C. (2009). Meaning in life, anxiety, depression, and general health among smoking cessation patients. *Journal of Psychosomatic Research*, 67, 353–358. doi:10.1016/j.jpsychores.2009.02.006
- Steger, M. F., Oishi, S. ve Kesebir, S. (2011). Is a life without meaning satisfying? The moderating role of the search for meaning in satisfaction with life judgments. *The Journal of Positive Psychology*, 6(3), 173–180. doi:10.1080/17439760.2011.569171
- Sümer, N., Lajunen, T. ve Türker Özkan. (2005). Big five personality traits as the distal predictors of road accident involvement. In G. Underwood (Ed.), *Traffic and Transport Psychology: Theory and Application* (pp. 215–227). Elsevier.

- Şahin, S. E. ve Korkut-Owen, F. (2009). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64–74.
- Şimşek, Ö. F. ve Koydemir, S. (2012). Linking Metatraits of the Big Five to Well-Being and Ill-Being: Do Basic Psychological Needs Matter? *Social Indicators Research*, 112(1), 221–238. doi:10.1007/s11205-012-0049-1
- Tellegen, A. (1988). The Analysis of Consistency in Personality Assessment. *Journal of Personality*, 56, 621–663. doi:10.1111/1467-6494.ep8972190
- Terzi, Ş., Tekinalp-Ergüner, B. ve Demirbaş, N. (baskıda). Yaşamda Anlam. In Y. Özbay (Ed.), *Pozitif Psikoloji Kavram-Araştırma-Ölçüm*. Ankara.
- Vecchione, M., Alessandri, G., Barbaranelli, C. ve Caprara, G. (2011). Higher-order factors of the big five and basic values: empirical and theoretical relations. *British Journal of Psychology*, 102(3), 478–98. doi:10.1111/j.2044-8295.2010.02006.x
- Waller, N. G. ve Zavala, J. D. (1993). Evaluating the Big Five. *Psychological Inquiry*, 4(2), 131–134. doi:10.1207/s15327965pli0402_13
- Wu, A. D., Li, Z. ve Zumbo, B. D. (2007). Decoding the meaning of factorial invariance and updating the practice of multi-group confirmatory factor analysis: A demonstration with TIMSS data. *Practical Assessment, Research ve Evaluation*, 12(3), 1–26.
- Yalom, I. D. (2001). *Varoluşçu Psikoterapi* (3. Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yamagata, S., Suzuki, A., Ando, J., Ono, Y., Kijima, N., Yoshimura, K., ... Jang, K. L. (2006). Is the genetic structure of human personality universal? A cross-cultural twin study from North America, Europe, and Asia. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(6), 987–98. doi:10.1037/0022-3514.90.6.987
- Yuan, K., Bentler, P. M. ve Kano, Y. (1997). On Averaging Variables In A Confirmatory Factor Analysis Model. *Behaviormetrika*, 24(1), 71–83.

Zika, S. ve Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83(1), 133–145.

EKLER

EK A: ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLER

YAŞAMDA ANLAM ÖLÇEĞİ

Lütfen sadece bir anlığına aşağıdaki maddeleri düşünün ve aşağıdaki ifadelere mümkün olduğunca sizi yansıtan yanıtlar vermeye çalışın. Unutmayın ki, bu ifadeler kişiye özgüdür ve doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Her bir ifadenin sizin için ne kadar geçerli olduğunu aşağıdaki ölçeği kullanarak numaralandırınız.

1	Yaşamımın anlamının farkındayım	1	2	3	4	5	6	7
2	Yaşamımın anlamlı olduğunu bana hissettirecek bir şeyler arıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3	Daima yaşamımın amacını arıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4	Yaşamımın gayet belirgin bir amacı var.	1	2	3	4	5	6	7
5	Yaşamımı nelerin anlamlı kıldığını iyi biliyorum.	1	2	3	4	5	6	7
6	Tatmin edici bir yaşam amacı keşfetmiş durumdayım.	1	2	3	4	5	6	7
7	Daima, yaşamımı değerli hissettirecek bir şeylerin arayışı içindeyim.	1	2	3	4	5	6	7
8	Yaşamım için amaç ve hedef arıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
9	Yaşamımın belirgin bir amacı yok.	1	2	3	4	5	6	7
10	Yaşamıma anlam arama çabasındayım.	1	2	3	4	5	6	7

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELERİ

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan ya da pek tanımlayamayan bir takım özellikler sunulmaktadır. Bunları aşağıdaki cümleye göre yanıtlayınız.

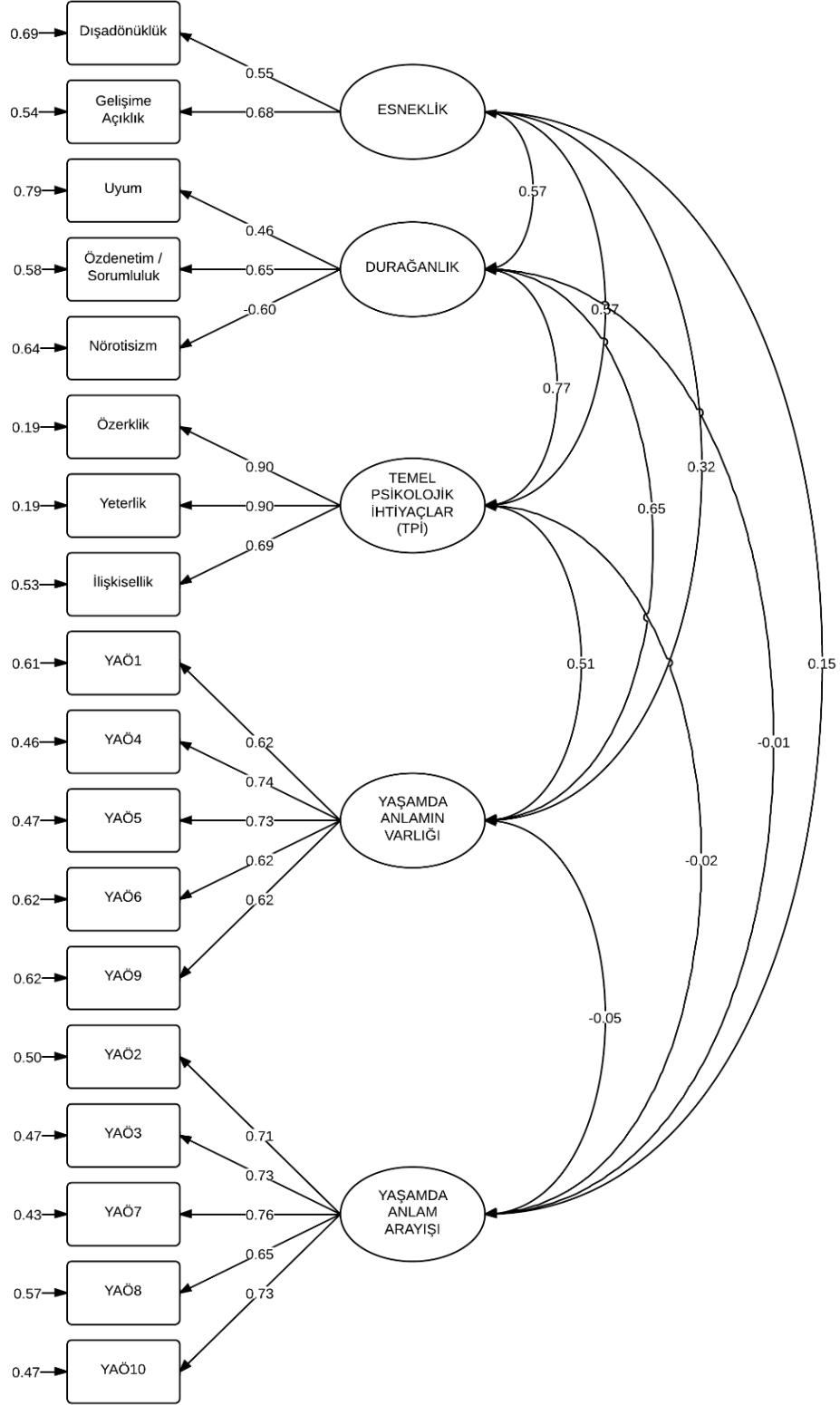
Kendimi ..... biri olarak görüyorum.

		<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Biraz Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Biraz Katılıyorum</i>	<i>Tamamen Katılıyorum</i>
1	Konuşkan	1	2	3	4	5
2	Başkalarında hata arayan	1	2	3	4	5
3	İşini tam yapan	1	2	3	4	5
4	Bunalımlı, melankolik	1	2	3	4	5
8	Biraz umursamaz	1	2	3	4	5
9	Rahat, stresle kolay baş eden	1	2	3	4	5
11	Enerji dolu	1	2	3	4	5
12	Başkalarıyla sürekli didişen	1	2	3	4	5
13	Güvenilir bir öğrenci	1	2	3	4	5
14	Gergin olabilen	1	2	3	4	5
19	Çok endişelenen	1	2	3	4	5
20	Hayal gücü yüksek	1	2	3	4	5
21	Sessiz bir yapıda	1	2	3	4	5
22	Genellikle başkalarına güvenen	1	2	3	4	5
23	Tembel olma eğiliminde olan	1	2	3	4	5
26	Atılgan bir kişiliğe sahip	1	2	3	4	5
27	Soğuk ve mesafeli olabilen	1	2	3	4	5
35	Rutin işleri yapmayı tercih eden	1	2	3	4	5
39	Kolayca sinirlenen	1	2	3	4	5
44	Sanat, müzik ve edebiyatta bilgili	1	2	3	4	5

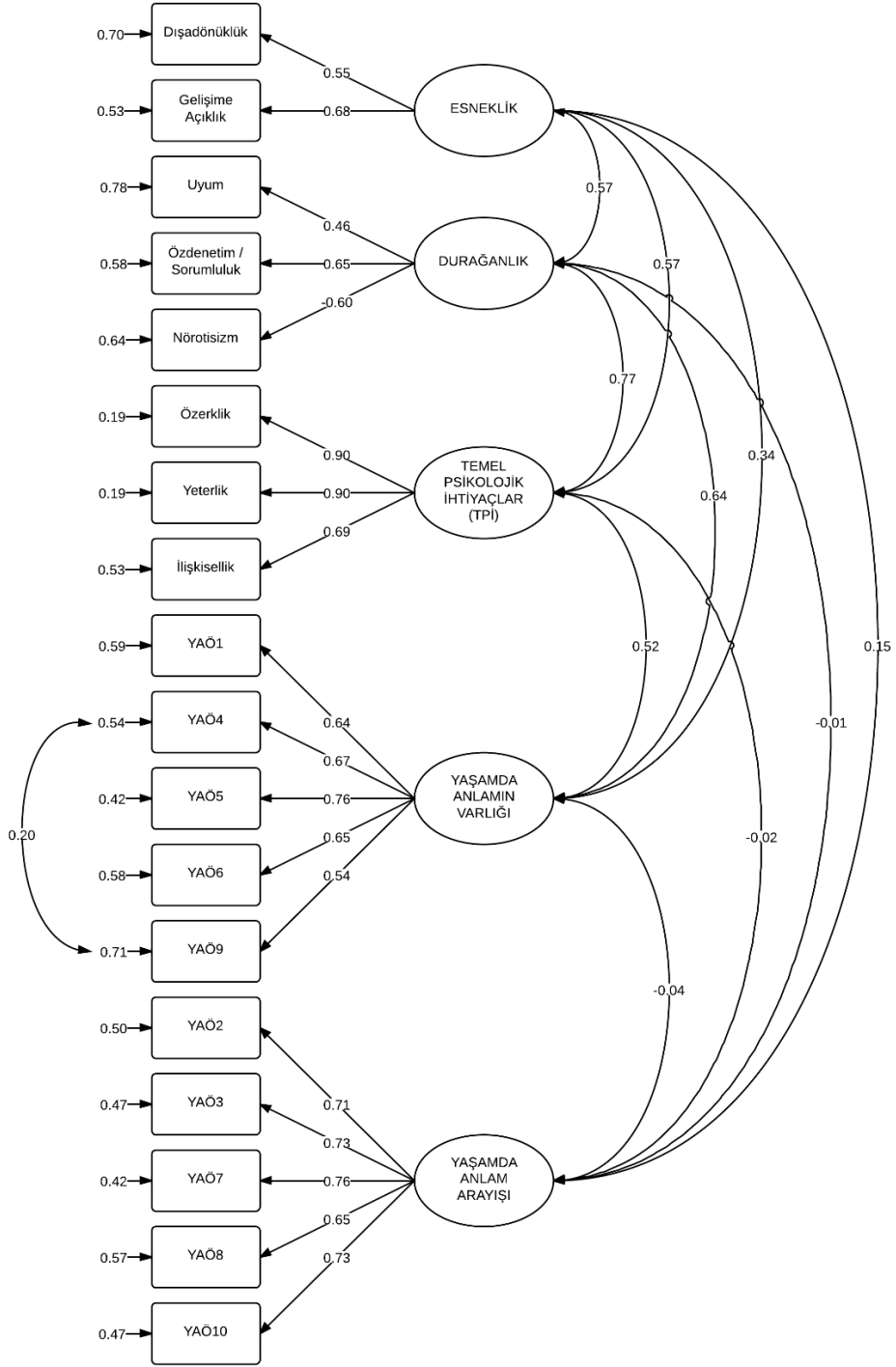
TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR ÖLÇEĞİ ÖRNEK MADDELERİ

		<i>Bana hiç uygun değil</i>	<i>Bana çok az uygun</i>	<i>Bana uygun</i>	<i>Bana oldukça uygun</i>	<i>Bana Tamamen Uygun</i>
1	Kendi hayatımı nasıl yaşayacağıma karar vermede kendimi özgür hissediyorum.	1	2	3	4	5
2	Etkileşim içerisinde olduğum insanları gerçekten severim.	1	2	3	4	5
8	Düşünce ve fikirlerimi ifade etmede kendimi genelde özgür hissederim.	1	2	3	4	5
9	Bugünlerde, ilgimi çeken yeni şeyleri öğrenebiliyorum.	1	2	3	4	5
10	Düzenli olarak etkileşim içinde olduğum insanları arkadaşım olarak kabul ederim.	1	2	3	4	5
11	Günlük yaşamımda sıklıkla bana söylenen şeyleri yapmak zorundayım.	1	2	3	4	5
12	Yaşamımdaki insanlar bana özen gösterirler.	1	2	3	4	5
13	Çoğu gün yaptığım şeylerden kaynaklanan bir başarı hissi yaşarım.	1	2	3	4	5
14	Günlük etkileşim içerisinde olduğum insanlar duygularımı dikkate alırlar.	1	2	3	4	5
17	Günlük olaylarda kendim gibi davrandığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5
18	Düzenli olarak etkileşim içinde olduğum insanlar benden çok hoşlanıyor gibi <u>görünmüyor</u> .	1	2	3	4	5
19	Sıklıkla kendimi yetersiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
20	Günlük yaşamımda, bir şeyleri nasıl yapmam konusunda kendi adıma karar vermek için çok şansım olmuyor.	1	2	3	4	5
21	İnsanlar genelde bana karşı cana yakın davranırlar.	1	2	3	4	5

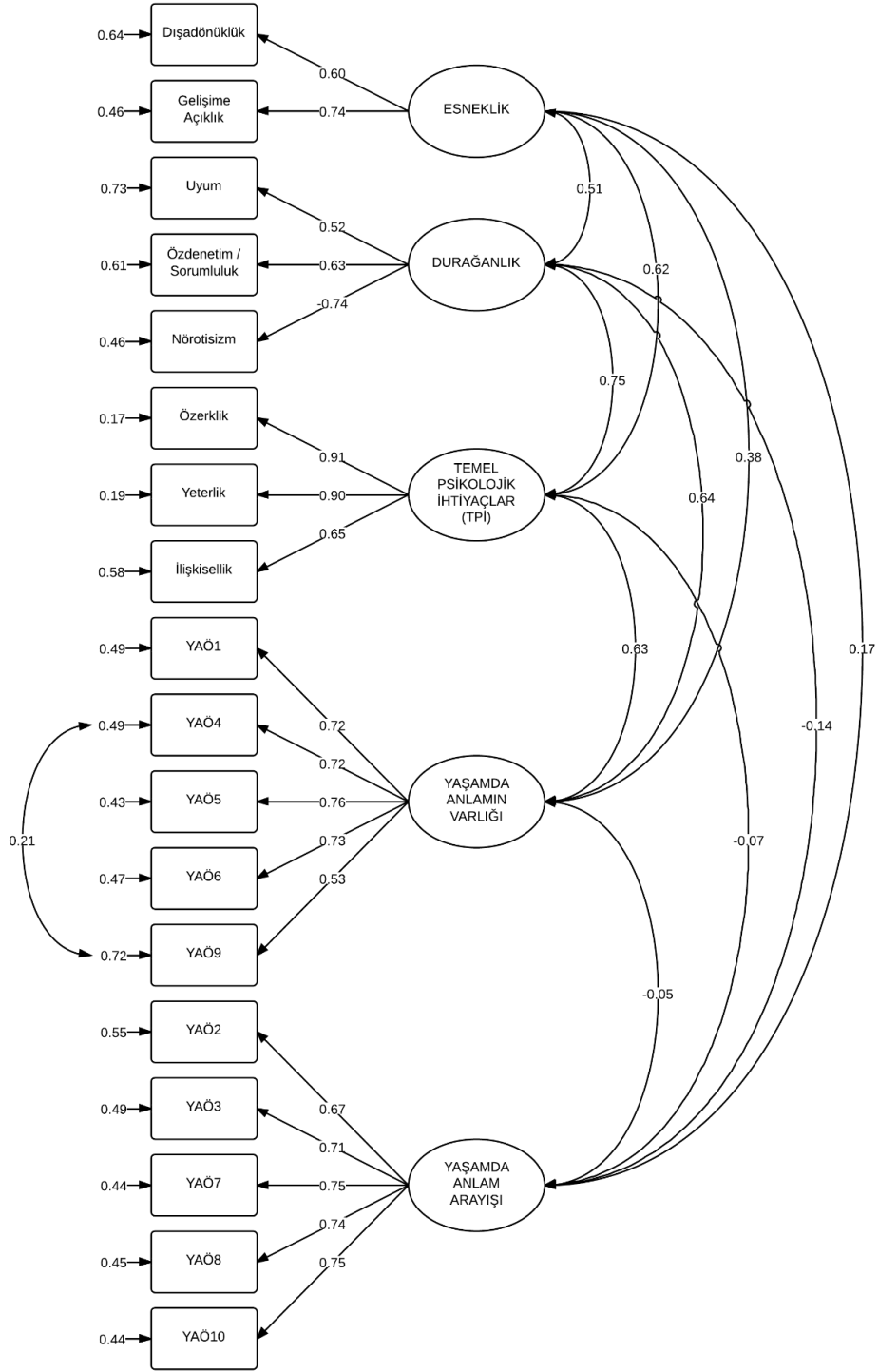
EK B: ÖLÇME MODELLERİ

EK I: Ölçme modeli

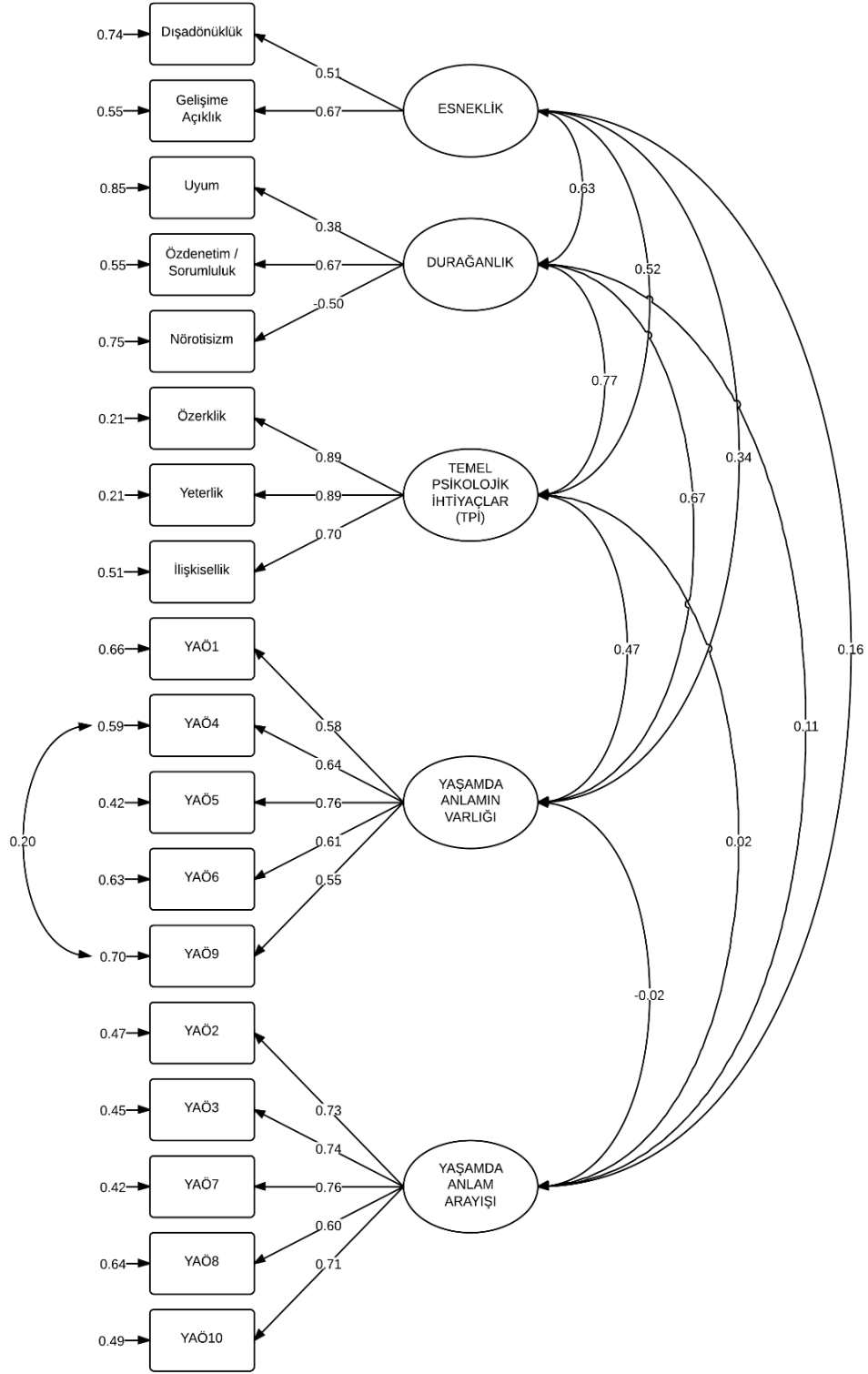

EK II: Revize Edilmiş Ölçme Modeli

EK III: Kadın Grubu-Ölçme Modeli

EK IV: Erkek Grubu-Ölçme Modeli

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nur DEMİRBAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Isparta-1983

Akademik Bilgiler

Lisans : Ankara Üniversitesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2001-2005
Hacettepe Üniversitesi
Yüksek Lisans : Psikolojik Danışma ve Rehberlik 2007-2010
Tez: Yaşamda Anlam ve Yılmazlık
Doktora : İstanbul Üniversitesi
Eğitimde Psikolojik Hizmetler 2010-2014
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri

Demirbaş, N. ve Keklik, İ. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamda Anlam ve Yılmazlık Düzeyleri Arasındaki İlişki. *XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*: 3-5 Ekim 2011, İzmir.

İsmen-Gazioğlu, E. ve **Demirbaş, N.** Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Metafor Kullanımı. *XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*: 3-5 Ekim 2011, İzmir.

Terzi, Ş., Tekinalp-Ergüner, B. ve **Demirbaş, N.** (baskıda). Yaşamda Anlam. Y. Özbay (Ed.), *Pozitif Psikoloji Kavram-Araştırma-Ölçüm*. Ankara.

İş ve Staj Deneyimi

Stajlar : Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
Çalıştığı Kurumlar : Burdur Suna Uzal İÖO 2005-2008
Eyüp Gümüşsuyu İÖO 2008-2010
Profilo Teknik ve EML 2010-

İletişim

E-Posta Adresi : demirbas.nur@gmail.com